

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 7

БЕОГРАД 1938 ГОДИНЕ

КЊИГА 2

ХИ РЕДОВНИ САСТАНАК
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 15 ФЕБРУАРА 1938 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК
СТЕВАН ЂИРИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:
ФРАЊО МАРКИЋ и РАДИСАВ ВУЧЕТИЋ

СЕКРЕТАР
Др. АНДРЕЈ ВЕБЛЕ

Присутни г. г. Министри: Министар пољопривреде Светозар Станковић, Министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Ј. Цветковић, Министар грађевина Добривоје Стошовић, Министар финансија Душан Летица, Министар без портфеља Војислав В. Ђорђевић, Министар физичког васпитања народа др. Вјекослав Милетић, Министар пошта, телеграфа и телефона Војко Р. Чвркић, Министар просвете Димитрије Магарашевић.

ПОЧЕТАК У 8.50 ЧАСОВА

САДРЖАЈ

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника Х редовног састанка;

2 — Саопштење извештаја Министра правде о издавању суду г. г. народних посланика;

3 — Одговор Претседника Народне скупштине Стевана Ђирића на кратко питање народног посланика Војислава Лазића.

Говорици: Војислав Лазић, Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић.

Дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансиског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансиског закона за буџетску 1938/39 годину.

Говорици: Др. Јордан Анимиовић (у име групе Независног клуба), Милан Вукићевић, др. Мирко Дошен, др. Часлав Никитовић (ради личног објашњења), Анте Ковач, Радивоје Николић, Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (дванаест пута), Игњат Стефановић, Димитрије Вукић (у име групе Југословенског клуба), Угрин Јоксимовић (ради личног објашњења), Александар Лазаревић, Милан Мравље, Потпретседник Народне скупштине Фрањо Маркић (шест пута).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, имам част отворити ХИ редовни састанак Народне скупштине. Молим секретара г. др. Веблеа да изволи прочитати записник претходног састанка.

Секретар др. Андреј Вебле прочита записник Х редовног састанка.

Претседник Стеван Ђирић: Има ли ко од господо народних посланика какву примедбу на записник? (Гласови: Нема!) Примедаба нема, записник је примљен. Изволите чути захтеве г. Министра правде.

Секретар др. Андреј Вебле (саопштава): Г. Министар правде тражи одобрење за продужење кривичног поступка против г. г. народних посланика: Др. Јосипа Берковића због дела из § 99 К. з.; Љубомира-Миљкана Арежине због дела из § 302 К. з. и Јосипа Вуковића због дела из § 302 од I ст. 2 К. з.

Претседник Стеван Ђирић: Ови захтеви г. Министра правде биће упућени Имунитетском одбору.

Пре прелаза на дневни ред, имам част да одговорим на једно питање народног посланика г. Војислава Лазића, које гласи овако:

„Господине Претседниче, у свима дневним листовима читали смо ових дана да се у селу Сретенце, недалеко од Мостара, десио незапамћено језиви случај пожара, у чијој је жеравици нашло смрт преко 30 лица. У овоме пожару ово мало село изгубило је без мало половину својег становништва. Има домова из којих је по неколико чланова изгубило своје животе и њихова тела претворила се у прах и пепео.

Многе сиромашне породице овога иначе сиромашнога села остале су без храниоца. Многа још нејака и неразумна деца, несвесна догађаја који се десио, очекују родитеља да им дође и донесе уобичајену радост. Али узалуд, он неће никада доћи.

У овако несрећним догађајима дужност је опште друштвене заједнице па и саме државе, да страдалицима помогну како моралном утехом, тако и материјалном помоћи.

Народна скупштина треба да буде међу првима у осећању бола и жалости пострадалих породица у овоме несрећном и нежељеном догађају.

Стога питам Господина Претседника и молим да ми на првој наредној седници одговори на ова питања:

- 1) Да ли му је овај несрећни случај познат?
- 2) Да ли је вољан из скупштинске касе послати извесну суму новаца као скупштинску помоћ породицама чији су чланови нашли смрт у овој несрећној трагедији.

Свестан сам тога, Господине Претседниче, да новчана помоћ коју буде послала Народна скупштина неће моћи да из душа мајки, очева, деце, браће, сестара и жена, угљенисаних жртава ове језиве катастрофе, избрише трагове страшнога и претрпљеног бола, али ће бити морална утеха да лакше поднесу своју тешку судбину, јер ће осетити да у овој трагедији нису остављени самима себи.

Примите и овом приликом, Господине Претседниче, моје поштовање”.

Господо народни посланици, на прву тачку овог кратког питања одговарам да ми је овај језиви случај познат. Мене је подробно упознао са њим народни посланик г. Никола Прека. Он је замолио одмах за помоћ Народне скупштине. И пошто је овај случај тако тешке природе, да заиста Народна скупштина треба што пре да помогне, како то каже и г. Војислав Лазић, то сам ја већ послао једну помоћ од 10.000 динара, а ако буде потребно послаћу још, уколико то буџетске могућности Народне скупштине допусте, нарочито при крају самог буџета који је готово исцрпен. Ја сам спреман да помогнем још и више, али наглашћујем да помоћ Народне скупштине, с обзиром на сретства којима она располаже, никад не може бити тако ефикасна материјално, колико у првом реду морална, као што је то добро и г. Војислав Лазић приметно.

Реч има г. Војислав Лазић.

Војислав Лазић: Господо народни посланици, да вам говорим о том немилем догађају немам потребе, јер верујем да сте сви то прочитали и да је свако од вас морао да задрхти при помисли како је тај догађај нанео том селу тежак удар, како је становништво тога села дошло до тешког и никад неизбрисивог бола. Нисам прочитао нигде у днев-

ним листовима да је Влада ма шта учинила да би својом помоћи донела утеху оним страдалицима, па сам зато био слободан да упутим ово питање на г. Претседника Народне скупштине, које сте мало час чули. Ја мислим да је требало да г. Претседник даде мало већу помоћ, али кад је већ толико учињено и пошто рече г. Претседник да се учинило онолико колико се могло, ја сам задовољан његовим одговором.

Претседник Стеван Ђирић: Прелазимо, господо, на дневни ред. На дневном је реду: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 годину.

Реч има у име групе Независног клуба народни посланик г. др. Јордан Аћимовић.

Др. Јордан Аћимовић: Господо народни посланици, ја молим г. Претседника Скупштине да у своме списку измени моје име у толико, што сам ја др. Јордан Аћимовић, а не Јордан Аћимовић. Ја сам том титулом почаствован од стране Лионског факултета, те молим као човек са Југа, иако доста прост, да не останем без титуле, која је и тако ретка код нас на југу.

Господо народни посланици, важност материје коју желим данас пред вама да изложим, налаже ми да будем кратак у излагању моје оцене на предложени буџет који нам је Краљевска влада спремила за 1938/39 годину. Предложени буџет мене је бацио доста у бригу, а забринули су се и они најпростији људи у моме крају када су из новина прочитали изјаву Министра финансија да је буџет повећан за милијарду и 270 милиона динара. Ово је повећање сасвим у супротности са уобичајеном хвалом Краљевске владе, која је од свог доласка увек говорила само о растерећењу сваког грађанина ове земље, указујући притом на своју финансијску вештину, која нас је много усрећила. Ја могу рећи само то, Бог нека је на помоћи сваком оном грађанину који треба своје обавезе да подмири по овоме буџету.

Ми смо, господо, сви сведоци да се у овоме Дому изгласао Конкордат помоћу вештине ове Владе. Са том својом вештином Краљевска влада и њени посланици из већине, као што знамо, усрећили су наш народ. Та вештина је бачена под ноге, па се сада Краљевска влада занима са другом једном вештином, а то је, да докаже народу да један и два јесу четири. Господо, како год да се врши расподела плаћања по овоме буџету, искључена је свака могућност да се један буџет повећава за 1.270.000.000 динара, а да нико у овој земљи не осети на својој кеси. Нама је свима познато да народ сам каже, како сељак има девет кожа, па ако му огулимо и осам кожа ипак ће му остати једна; али ја мислим, господо, да се овде ми за сада погађамо и о гуљењу девете коже. Краљевска влада, бар нама у Вардарској бановини, наметнула је принудно осигурање од града, осигурање на дуван, а добили смо и многе друге уредбе које су тешко погодиле интересе земљорадника. У срезу Струмичком ми би желели да нам Краљевска влада осигура живот, а сва ова друга осигурања не одговарају нашој жељи. Ми у Вардарској бановини то повећање буџета осећамо још данас. Казне по Закону о испупима, као на пример: за невезивање паса,

затим казне због нечистоће по сеоским двориштинама, казне због некречења сеоских кућа итд. јасно нам дају да осетимо повећање овога буџета. Нов пак Закон о иступима донеће нам свакако још већа изненађења. Њега у Сенату још једе прашина. Нека даде Господ да га прашина у Сенату поједе, као што је појела Закон о Конкордату. То је жеља свију нас из Вардарске бановине, који осећамо тежину овога буџета и без повећања пореза. Као што видите, господо народни посланици, никада није било нити може ко доказати, шта хоће Влада господина Стојадиновића, да један и два јесу четири. (Глас са деснице: Не труди се нико из Владе то да докаже!). Ви се трудите да порез не повећате, али зато што то не чините, ви народу отимате то у виду казни. Да је буџет преоптерећен и да ће тешко погодити народ у моме крају, ја то могу смело рећи, јер сам имао прилике да увидим, како се народ козио и без оволиког повећања буџета у прошлој години.

Досадање искуство у овоме Дому, показало нам је свима да се у овој Скупштини гласало и о тежим стварима него што је буџет. Влада и посланици владине већине и дан данас не спавају мирно због оног великог греха, када су свој глас дали за Конкордат, који је данас повучен. Народ је оправдао гледиште опозиције стварајући од Конкордата једно парче хигијенског папира. Овде пак, господо, где је у питању новац и газдовање са њиме, са гласањем ће ићи много лакше. Буџет би био изгласан још данас, само када би такав предлог пао са стола Претседника скупштине. Када је тако, дозволите ми да пре гласања буџета, упутим једну македонску честитку мојим друговима из Вардарске бановине, а та честитка гласи: „Ајд' аирлија нека ви је, господо посланици, и за много години”.

Господо народни посланици, модерна медицина настоји да путем превентивних мера спречи појаву болести код људи, јер сви знамо да је боље и јевтиније спречити појаву болести, него ли лечити оболеле људе. Разна пак наша схватања на решење Хрватског питања, имајући при том у виду и сву забринутост у коју ставља ово питање наше водеће политичке личности, дали су ми повода да овога пута упозорим Краљевску владу на стање у Јужној Србији, како би се избегло постављење једног другог питања, на које овај режим несвесно гура тамошњи народ. Излажући искрено ово стање, сматрам да ћу учинити корисне услуге Краљу и Отаџбини, јер верујем да ће се из овог мог материјала изградити једна добра вакцина, која ће без сваке сумње корисно деловати на развој наших интерних проблема у Јужној Србији.

Господо народни посланици, кад сам у прошлом свом говору по закону о иступима, употребио реч Македонија, нашло се је неколико посланика баш Македонаца да викну: „Нема Македоније”. Ја сам то чуо, али нисам био изненађен од њих знајући да су они увек били „еветчије”. Мени је жао што се то догодило, јер то њихово порицање да нема Македонаца, не одговара истини. Како је на дневном реду био закон о иступима, ја нисам имао могућности да онда говорим о овом предмету, па сада користим ретку прилику, да мојим друговима одговорим. Пала ми је у део та незгодна дужност да као Србин, али исправан претставник народа среза Струмичког, кажем да сам принуђен да браним Македонце. Господо, грех је

за вас велики да се безразложно одричете свог македонског назива. Ми смо по хиљаду пута овде чули у Скупштини да се говори о Црногорцима, о Босанцима, о Војвођанима, о Шумадинцима и т. д. и нико се противу тога није бунто, а не знам због чега је вама тешко да кажете да сте Македонци. (Бранко Тодоровић: То је теза македонствујушчих! Срамота је да један народни посланик из Вардарске бановине за једну чисту српску покрајину може тако да говори! Ни један Јужносрбијанац неће Вам тај Ваш говор одобрити! Граја).

Претседник Стеван Ђирић: Молим вас, господо, да не упадате говорнику у реч.

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Господо, када ме будете саслушали, ви ћете се уверити, који има право, да ли ја или г. Бранко Тодоровић.

Господо народни посланици, један од господе народних посланика, честитајући ми на говору по Закону о иступима, којом сам приликом довео у везу примену тога закона са приликама у Јужној Србији, рекао ми је: „Ваш говор био је исцрпан и реалан, г. Аћимовићу, али нисте требали употребљавати реч Македонци, кад постоји лепа реч Јужносрбијанци”. Ја сам онда одговорио томе господину, за кога знам да је рођен у Скопљу: „Чујем колега, али у том случају мој говор не би био реалан.” Слежући својим раменима, тај господин ослободио ми је руку коју ми је држао стегнуту, рекавши ми да ћемо другом приликом о томе разговарати.

Ако прегледамо Јужну Србију, присаједињену предратној Србији 1912 године, ми тамо наилазимо на људе од којих вам многи кажу да су Македонци, а многи да су Старосрбијанци. Нема границе која би могла да се повуче између једних и других, јер је то један народ словенског и српског порекла као и ми. Ја не мислим да се упуштам у историју, али желим да подвучем само једну реалност садашњице, а та је, да у Јужној Србији живе и Македонци и Старосрбијанци, наша рођена браћа. Па кад смо рођена браћа, зашто је онда потребно одрицати се једног имена у корист другог. Ја мислим, господо, да би овакав захтев створио само незадовољство између два брата, уместо да их зближи. Ја не знам, господо, који вас је враг обузео да вичете „Нема Македоније”. Зар тај географски назив није постојао. Ако Македоније нема, Македонаца свакако да има и то нико не може порећи, па ни ви, господо посланици, који овде у Парламенту претстављате Македонце. (Бранко Тодоровић: Нема Македонаца!) Има Македонаца, има, г. Бранко. Нема ли Македонаца, кажите Ви г. Живко, Угрине и други из Вардарске бановине? (Граја и упадице).

Претседник Стеван Ђирић: Молим вас, господо, да не упадате у говор господину говорнику, да би могао да заврши свој говор.

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Ви ћете због порицања полагати испит на будућим изборима, али будите уверени, господо, да ће вас народ примити исто онако као што вас је примила и црква због Конкордата. Ја мислим, господо, да са оваквим вашим држањем ви желите, једино да се препоручите онима који стварају народне посланике у Јужној Србији. То ваше необично кумовање ничему не користи, оно само нервира Македонце који не могу никако да разумеју то ваше држање.

Југословенска мисао код Македонаца била је веома моћна још док су Македонци били под Турцима. Југословенска национална свест је јака међу Македонцима и није потребно да неко дира у ту светиљку — а најмање ви, посланици Македонци. Може неко други да греша па да му се опрости, али вама, посланицима, македонским синовима, такав се грех не може опростити, јер ваша грешка у овом случају не може бити случајна већ само намерна.

Нама су свима познате борбе за ослобођење Македонаца. Гинули смо ми, гинули су Бугари, али је највише изгинуло Македонаца и то каквих Македонаца. Македонци и ми борили смо се за уједињење словенства, па смо у тој борби и победили. Са тешким заједничким братским жртвама ми смо успели да браћи Македонцима пружимо могућности да се са нама уједине. У таквом једном јединству које је стечено крвљу заједничком, да ли би било препоручљиво, — ја вас питам, — да неко говори нама Србијанцима да се одрекнемо свога имена у корист Македонаца или да се Македонци одрекну свога имена у корист Србијанаца? Ја сам, господо, један од оних који каже да није препоручљиво. У створеној Југославији, која је, другим речима, окупила све нас јужне Словене, ја мислим да један такав захтев не би само био штетан већ и опасан за све нас Југословене. Хаос у државној делатности на југу наше земље који тешко погађа Македонце и наше државне интересе, дао ми је повода да овде пред свима вама изнесем један кратак биланс мојих опажања за време од 15 година колико сам провео као лекар у државној и самоуправној служби у Македонији. Дозволите ми, да вам унапред напоменем, да ми је и сама професија ишла на руку, да моје студије по томе питању буду потпуније. Сем овога, будући да је мој отац рођен у Велесу и тамо живео више од 20 година још за време Турака, мени се пружала могућност да упоредим његова очинска излагања са данашњим стањем ствари. Мој пак боравак у Велесу 1914 до 1915 године пружио ми је могућност да упоредим стање пре европског рата са стањем после европског рата. Другим речима, да упоредим, што кажу Македонци, прво српско и друго српско.

Мене, господо, и све Македонце тешко погађа погрешно схватање многих Србијанаца који из незнања потцењују македонско југословенство. Многи Србијанци та своја схватања базирају за мој рачун на слабом познавању македонске прошлости а и македонске садашњости, па тако ту скоро, на нашу велику срамоту, у Финансиском одбору Министар унутрашњих послова г. др. Корошец говорио је о постојању бугарашког питања у Јужној Србији. Да би свакоме од вас, господо, могло да буде јасно колико се ту греша и колики се бол задаје нама на Југу са таквим схватањем, ја ћу се послужити једним примером да објасним колико треба бити опрезан у схватању тог деликатног положаја Македонаца, који доводи у заблуду многе Србијанце да верују у нездраво македонско југословенство. Ево вам тог примера: мој отац рођен је у Велесу. После своје тридесете године старости из Велеса се преселио у Врање и тамо се оженио. Његов пак отац из Велеса преселио се у Краљево. Нас седам брата и две сестре рођени смо у Врању и нисмо могли друго да будемо већ Срби. Одгајени у српском духу, нас седам брата показали смо

сви за време рата да смо заиста Срби, јер смо и своје животе за време рата залагали за Србију.

Мати мога оца преудала се у Штипу и имала је сина Николу и кћер Марију. Никола је у Бугарској био народни посланик и умро је 1931 године, а Марија је родила три сина у Штипу који су завршили стоје студије на београдском Универзитету; као такви они нису ништа друго већ Југословени. За време рата најстарији њихов брат Димитрије Караџић, инжењер, који је сада шеф Техничког одељка у Скопљу био је за време рата у бугарској војсци. Тако се догодило да је он пуцао на моју рођену браћу, а моја браћа на њега.

Диме Вучковић из Велеса, брат мога оца, који је живео у делу Велеса који се зове „Којник“, удао је за време рата две своје ћерке које од удадбе живе у Бугарској, а његова два сина, Тодор и Ганча, живе данас у Велесу.

Као што видите, господо, ево вам слика судбине једне македонске породице, из које сам и ја. Један њен део изјаснио се за Бугарску а други за Југославију. Оваква судбина Македонаца неоспорно је била тешка. Један отац гледа своје синове који пуцају један на другога за време рата а исто тако види, да његова чељад живе један део у једној земљи а други део у другој земљи. Мислите ли, господо, да је овим старим родитељима македонским лако? Може ли се један отац одрећи своје деце, ако је судбина хтела да једни припадну Србији а други Бугарској? Видите ли, господо, деликатност тог македонског стања, које ми морамо имати у виду при оцени македонског југословенства. Зар се нама не намеће потреба да чувамо и поштујемо македонски назив као што поштујемо црногорски, војвођански, босански итд.?

Према овоме што сам изложио, господо народни посланици, ја мислим да ово није ништа штетно по наше државне и националне интересе, јер и ви из овога можете тачно да схватите положај Македонаца и да, кад говорите о Македонцима, не схватате их погрешно као г. Министар унутрашњих дела који је у Финансиском одбору говорио да постоји бугарашко питање у Јужној Србији. Из овога можете тачно да видите, да оно што је говорио г. Бранко Тодоровић не одговара истини, већ да ја износим праву истину у тој ствари. (Бранко Тодоровић: Сами они које Ви називате Македонцима демантоваће Вас, јер то не одговара ни њиховим осећајима ни традицијама!). Ја сам уверен да ће ми сви Македонци ово одобрити.

Сви стари Македонци увек дубоко уздану када о својој прошлости хоће да говоре. Иако нешколовани стари Македонци, са оно мало знања али много искрености говоре вам јасно колико је њихов тежак положај био за време Турака. Говоре вам и о тешким страдањима, нарочито учитеља и свештеника. Страдало их је много, јер им је судбина ставила у задатак да воде прву реч не само у просвети и вери, већ и на политичком пољу, а овај други задатак био је опасан по њих не само од Турака него и од Бугара и од Срба. Јединствене просветне акције у Македонији није било. Јединствене верске акције такође није било. Данас у Срезу струмичком имамо три вероисповести, међу којима, поред православне и гркокатоличке, има и протестантске. Све то показује, колико су интересовање показивали у тој македонској гужви и народи који немају ничег заједничког са Македон-

цима, већ им је једини циљ био да их искористе тако потиштене за своје материјалне циљеве, указујући на своју политичку моћ у тадашњој Европи, која би издејствовала независност Македонаца од Турака.

Балкански рат требао је овом трвењу да учини крај, али, нажалост, тако није било. Време није било тако ведро. Изненада су се навукли црни облаци, избио је Светски рат. Темељи, постављени од Срба, порушени су били од Бугара. Сада настаје један веома важан моменат у еволуцији македонске масе. Македонцима се дала прилика да окусе од сваке чорбе да би себи изабрали најбољу. Турска је чорба њима била густа и кисела. Бугарска им је била накісела, иако им је била много препоручивана. После овог опита Македонци су могли сами да дођу до закључка куда треба ићи. Увидели су сами одмах, да је југословенска матица најјача и да се словенске пчеле окупљају око ње. Ова кошница била је њима симпатична и њу није требало префарбавати. И поред настојања г. Давидовића на челу са Демократском странком, да кошница сачува југословенске боје, Радикална странка са Николом Пашићем дигла је глас, да се кошница офарба једноставном старом бојом. Тако је међу пчелама, услед префарбање кошнице, дошло до забуне, па су неке од њих прибегле другим кошницама, али је тамо било много трутова. То наше тумарање у изграђивању те југословенске кошнице коштало је много и нас Србијанце а и Македонце.

Тражени су многобројни излази да се рој споји, али, по мом схватању, смишљеног плана никада није било. Да би се учинио крај том непрекидном тумарању, потребно је да се неговању изрођених младих пчела поклони сва пажња, а да се старим наученим пчелама омогући угоднији живот. Да би се ово постигло у целости, потребно је кошницу заштитити од паразита који разносе мед, а, затим, оставити пчеле да на миру регулишу свој кућни ред у југословенској, њима симпатичној кошници одувек. Ако се, господо, осврнемо на блиску историју Македонаца под Турском, видећемо да је југословенска мисао код Македонаца још онда била веома јака, а ми и Бугари мислили смо онда на Велику Србију и велику Бугарску. У овоме се налазе и разлози, због чега понекада ми чујемо да Срби називају своју браћу Македонце Бугарашима, а Бугари их називају Србоманима. За Македонце је увреда и једно и друго. То погрешно схватање македонског проблема дало је потстрека др. Корошцу да говори о бугарашком питању, о коме, свакако, не би говорио да је био обавештен од својих посланика из Јужне Србије. Др. Корошец своје излагање о бугарашком питању базирао је на полицијским извештајима, који су удешени ради одржавања режима др. Стојадиновића. Због ових разлога, ви господо народни посланици из Вардарске бановине, дужни сте да изнесете право стање ствари не само Краљевској влади већ и свима нама у Парламенту, како се не би дошло до једне такве заблуде, да један Министар унутрашњих дела говори о бугарашком питању, вређајући на тај начин све Македонце. Као што видите, господо народни посланици из Вардарске бановине, кривица стоји до вас који увек ћутите, али, као што видите, ћутање увек није злато. (Бранко Тодоровић: Хоћеш ли ти да завршиш говор: „Македонија Македонцима!“). То није истина! То Маке-

донци нису никад тражили. Македонци траже миран живот у великој Југославији. Они траже братску равноправност са Србијанцима, Хрватима и Словенцима, Црногорцима и свима! (Бранко Тодоровић: На тај начин он потврђује свој некадашњи споразум са Македонствујушчим!) Тако се не служи држави. Ако ваше ћутање годи режиму др. Стојадиновића, који жели да прикаже да у Македонији тече мед и млеко, то ћутање, као што видите, шкоди државном и народном јединству, које је свакако нама прече од режима др. Стојадиновића. Зато у претстављању правога стања ствари у Македонији, ви се морате појавити у правој боји а не шарени као папагаји.

Господо народни посланици, у прошлој буџетској дебати у овој сали чули смо да се скоро сваки од говорника осврнуо на Хрватско питање. Једни су тврдили да оно постоји, док је један мали број говорио да оно не постоји. У редовима ЈНС после мог говора говорило се да сам ја покренуо македонско питање, а један ме од колега из ЈРЗ оптужио у једном друштву овде у Београду да сам, у свом говору пледирао за независну Македонију. Оваква схватања мојих колега веома су интересантна, али она нису резултат мога говора, већ једино резултат, као што сам и раније рекао, њиховог незнања. Ово мене није много изненадило, јер многи Срби сматрају да када Македонци говоре својим македонским дијалектом, да они говоре бугарски, па није чудо да и моје колеге мисле да, ако ја спомињем реч Македоници, да то значи пледирање за независном Македонијом. (Бранко Тодоровић: Нико не износи чињенице тако као ти данас и увек! — Мита Димитријевић објашњава се са посланицима из већине).

Претседник Стеван Ђирић: Господо, ја вас молим да ово питање не третирамо из клупа. Питање је одвећ важно да се може упадицама решавати. Изволите га лепо и систематски приказати свима, са говорнице, па ћете задужити и Парламент и уопште све оне који желе у том погледу да имају чисто и јасно мишљење.

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Господо народни посланици, немојте да закључујете, ако неко употреби реч Македонац, да говори о независној Македонији. Ја то хоћу једанпут за свагда да вам избијем из главе и зато баш и говорим да вам избијем из главе то што тврдите. (Бранко Тодоровић: Они који говоре Македонија Македонцима, говоре као што ти говориш данас!) Није истина! (Мита Димитријевић: Као што је Шумадија Шумадинцима! — Бранко Тодоровић: Ви, господине Мито, гледате све са опозиционог става, односно свог политичког пласмана у народу! — Мита Димитријевић: Македонија — Македонцима! — Бранко Тодоровић: Мита Димитријевић и његов национализам!)

Господо народни посланици, ја вам кажем, да је македонско питање постојало онда, када су Македонци били под Турцима, а данас не постоји македонско питање. Онда је било речи о македонском питању не само с наше и македонске стране, него од стране свих словенских племена. Ми смо поставили македонско питање онда, кад су наша браћа Македонци били под Турцима, и ми смо тражили да њих ослободимо од Турака и да се они с нама уједине. Због тога македонског питања, односно македонске независности, ми смо

као слободна браћа загазили у рат против Турака, али онда је то питање скинуто са дневног реда кад смо победили, а данас не постоји македонско питање. (*Бранко Тодоровић*: На који начин сте постали посланик у Македонији?!) Казаћу Вам. То је друга ствар.

Завршен је био Балкански рат а и Светски рат. Ми сви овде морамо признати, да нико од Македонаца не жели да буде опет под Турцима. Наше уједињење било је извршено под веома тешким околностима. Сви Хрвати и Словенци били су у аустријској војсци, а много Македонаца било је у бугарској војсци. Наше уједињење извршено је са братским пристанком а у то братско уједињење не сме бити никакве сумње. Господо, у Македонији нико не поставља питање независне Македоније у границама Краљевине Југославије; постојање тог питања износе неки глупани не из македонских редова, који, пришивајући ту паролу Македонцима, теже да из тога извуку неку личну корист. Ако желите тачно да знате, ја ћу вам рећи, да стварно постоји једно питање у Македонији, а то је питање зависности Македонаца у погледу братске равноправности. Ево у чему се састоји та зависност Македонаца. (*Бранко Тодоровић*: То исто говори и Драгољуб Јовановић! Ти си његов следбеник!) Господо, ово питање зависности Македонаца у погледу братске равноправности, желим овога пута пред вама да докажем и ја ћу аргументима да докажем да оно постоји. (*Бранко Тодоровић*: Ти ниси у стању да докажеш!) Ја ћу да докажем.

Прво, господо, да видимо ко су народни претставници Македонаца и како се они бирају. (Гласови са деснице: Да чујемо!) Немојте, господо, да се нервирате. Полако, чекајте мало. Ја ћу по овоме питању бити веома кратак, а у исто време и веома јасан. У Македонији може бити изабран за народног посланика свако, па чак и онај што не може да постигне старост од 30 година, колику старост предвиђа Закон о избору народних посланика за сваког кандидата. (Смех). Од посланика колико их је у Јужној Србији, 19 њих је из старих граница а 18 из Јужне Србије.

Међу њима седам их је који тамо никако не живе, који уопште нису видели Јужну Србију. Од Македонаца има 18, од којих више од половине не ужива поверење тамошњег народа. Од ових који уживају поверење Македонаца, многи су по несрећи слабо писмени. Ви знате, господо, да је претседник бановинске организације ЈРЗ г. Угрин Јоксимовић, који има 4 разреда основне школе и два разреда вечерње учитељске школе. Господо, ја немам ништа против г. Угрин Јоксимовића, али свакако на таком једном положају треба да буде човек са бољим школским квалификацијама. Ово, господо, није братски посао и он боде очи целом народу Јужне Србије. Македонци не беже од тога, да бирају Србијанца за посланика, али он треба да живи међу њима и да с њима дели зло и добро. Нека вам служи као пример избор у селу Градцком среза неготинског на Вардару, где је један Македонац остао мртав, прободен жандармеријским бајонетима, а њих осам избодено жандармеријским бајонетима, ради тога што су на четвртој општинском избору и по четврти пут хтели да изаберу себи Србијанца за претседника општине. Македонци, дакле, не беже од тога да бирају Србијанце,

али не желе свакога Србијанца. Они воле Србијанце, али сваког Србијанца не.

У Краљевској влади од 1929 године на овамо ми немамо ни једног министра из Вардарске бановине, да седне на једну министарску фотељу. Изгледа ми, да се Претседник владе боји да би један Македонац могао да увашљиви целу Владу. Не, господо, има и веома бистрих и веома чистих Македонаца, који би вам били од велике користи у Влади. Да је ту било једног министра Македонца, не би он дозволио др. Корощцу да говори о бугарашком питању. Ја најенергичније протестујем противу овакве увреде коју је наш Министар унутрашњих послова нанео моме народу. Још тежа је увреда за све нас на Југу излагање др. Корощца да је пакт пријатељства са Бугарском допринео много ликвидирању бугарашког питања. То је лаж господо. (*Бранко Тодоровић*: Зар је народ у Јужној Србији твој народ, када ти немаш пет од сто бирача у свом срезу?)... Када овако господин говори, да ја немам пет од сто бирача у своме срезу, ја ћу му доказати да ја имам највише у целој бановини.... (*Бранко Тодоровић*: Погинуло је десет људи док су тебе изабрали!)... Када смо на овом питању, ја ћу Вам рећи ово: За време избора посланичких Богољуба Јевтића, посланици на листи Богољуба Јевтића говоре, да су једни помагани од полиције, други од жандармерије. Тако се зна, који је био помаган, а ко није био помаган. Али, једно мерило свакако мора да буде узето у обзир, за мене нарочито, господо, да би се могао одбранити од овог напада лажног, а то је, што ја на општинским изборима нисам могао да имам за собом полицију и жандармерију. То морате признати, јер сам истакао листе под фирмом Удружене опозиције, за чији се програм ја залажем. Ипак, све моје листе на општинским изборима су продрле и поред највећег терора. Ја наглашавам и то, господо, да сам ја члан општинске управе у Струмици која броји десет хиљада становника. Никад мене жандармерија и полиција у овоме случају није могла да дотера на тај положај, нити да ми створи већину у општинама. Сви моји претседници општина су се уздржали од гласања сада на сенаторским изборима. Ово, господине Бранко, што Ви тврдите, то је неистина, коју ја од себе овом изјавом одбијам... (*Бранко Тодоровић*: То је факат, кога ти не можемо одбити!)... Ви малочас рекосте да је у мом срезу погинуло десет људи. Ја кажем да је то потпуна неистина. У моме срезу за време изборне кампање није нико погинуо. Десио се један несрећан случај да је убијен један војник ноћу, на заседи, погрешком жандарма и војника, јер жандарми и војници осигуравају ноћну безбедност. Била је нека несугласица, па је погинуо један војник. Ми знамо, да се војска не меша у изборе, па није могао ни један војник да погине због избора. Десио се један несрећан случај, да је један човек пао са дрвета, па хоће г. Бранко Тодоровић да каже да је и он био жртва изборне кампање. Један је хватао рибу, па се удавио. То се десило на два до три месеца пре тога. Сада ова господо хоће да кажу, да је и он пао као жртва избора хватајући рибу. Одговарам и тврдим, да нико у моме срезу није погинуо на петомјаским изборима.

Ја мислим да сам овим јасно одбио од себе неистините тврдње г. Бранка Тодоровића.

Пре свега, gospođo, никакво бугарашко питање не постоји код нас на Југу. Бугарашем ми називамо тамо доле онога, који се ставља у шпијунску службу Бугарима, па био он Македонац или Србијанац, а како тога у Македонији нема, онда не постоји никакво бугарашко питање. Та реч је полицијски термин на Југу, који се пришива свакоме Македонцу, па и Србијанцу по некад, ако полиција нема доказа да би га могла назвати комунистом. Према томе, изјава г. др. Корошца је црпљена из полицијских извештаја, поднетих у циљу одржавања овог режима, не водећи при томе рачуна, да ли су такви извештаји штетни по наше државне интересе. Дужност је ваша, gospođo народни посланици из Вардарске бановине, да заједно самном демантујете овде у Парламенту Министра унутрашњих послова, не би ли успели са тиме у неколико да ублажимо бол онима, које ми заступамо а који су тешко погођени овом клеветом. Ја понављам, gospođo, да је лаж да је Пакт пријатељства ублажио тобожиње бугарашко питање. Југословенска национална свест Македонаца и њихов лични отпор уз припомоћ наше оружане земаљске одбране учинили су крај пљачкању и убијању македонских грађана од стране комитета ВМРО. Ви не знате, gospođo, колико је злата изнео македонски комитет само из среза струмичког и колико је људи тамо поубијано. Немојте мислити, gospođo, да је тај комитет оставио лепе успомене у моме срезу струмичког. То су црне успомене за народ среза струмичког. Није народ на Југу био крив што је била омогућена шетња комитама као и то да могу чак скупљати и данак од Македонаца. Под претњом ножа и пушке и ви би давали златне лире по Београду ка да би се дозволило да наоружани људи уђу у ваш стан а да нема никога да вас од њих заштити. Све до 1930 године комитет је могао да ради шта је хтео, али од тада и без Пакта о пријатељству са Бугарском, акција комитета онемогућена је. Тек после ове онемогућене акције следовао је Пакт о вечном пријатељству, који је дело народно а не Владе др. Милана Стојадиновића. (Сава Микић: Мало раније!) Ја ћу вам рећи да смо једну тројку уништили у Беласници 1933 године. Само оне су тада већ биле малаксале. Ја сам био тамо. Ја не кажем да су те тројке биле силне, али 1933 године тројци смо ми помлатили у Беласници. Тек после онемогућења ове акције следовао је Пакт о пријатељству. Док Бугаре нисмо умирили, док сам народ није узео пушку, нисте могли закључити Пакт о пријатељству него када је народ окренуо леђа комитету и кад комитет више није могао имати утицаја, онда се је пружио могућност за закључење једног пакта пријатељства. У осталом од потписивања Пакта пријатељства са Бугарима па до данас ми доле живимо истим животом као и раније, а једино могу да признам да се Пакт о пријатељству осетио само по београдским кафанама, где ћете наћи многобројне бугарске музике којих раније, пре Пакта, није било.

Gospođo народни посланици, да видимо сада ту братску равноправност у погледу банског положаја у Скопљу. Не може ме нико демантовати у тврђењу да Бан Вардарске бановине мора познавати душу своје Бановине, да би био користан народу и у својој земљи. Сам природан закон намеће дужност Краљевској влади да тај положај преда лицу које познаје на дугачко и на широко прилике у Вардарској бановини.

Није потребно да Бан приликом своје турнеје прима реферат о стању у срезу од среских референата. Срески референти су дужни да раде по упутствима које прописује Бан, а Бану треба да реферишу грађани о томе да ли је успешан рад тих референата. Да би се Бан могао обавестити о свему тачно, треба да су му прилике а и грађани познати на његовом подручју. Међутим, сви банови који су били до сада на положају Бана Вардарске бановине нису могли да се снађу и поред њихових најлепших жеља да буду корисни своме народу. Није потребно да се народ позива у канцеларију Среског начелства и то из сваког села по два сељака да виде г. Бана. Боље је да Бан оде у два села изненада, него ли да му из сваког села дођу по два сељака. У овом првом случају он би био боље обавештен него ли у другом случају. Непознавајући своју средину Бан г. Новаковић учинио је у Струмици у моме присуству две депласиране изјаве које су чиста штета за нашу заједницу. (Бранко Тодоровић: Какве је то штетне изјаве учинио Бан? То је страшно кад тврдите да је један Бан учинио штетне изјаве а не кажете какве?) Кад ме вучете за језик да вам кажем. Господин Бан је рекао да Грци наше људе тамо малтретирају... (Бранко Тодоровић: То је тачно...) и казао је да треба да враћамо истом мером. Ја сам казао да то није потребно и да ми имамо Министарство спољних послова и да се преко њега треба то питање да регулише. Ја мислим, да враћати истом мером, да је то дивљачки начин. (Бранко Тодоровић: То није ливљаштво, то је један међународни обичај! — Узвици са левице: Ох, ох, међународни обичаји!) Овакав рад није братски рад. Он је чиста штета по државне и народне интересе, а једино користи интересима режима.

У погледу економско-привредном Јужна Србија је стављена накарадним уредбама Краљевске владе под монопол. Тежиште тих уредби лежи у заштити привилегованих трговаца иза чијих леђа стоји фамозни „Призад“. Према уредби о откупу опијума држава је дужна откупити га по средњој цени од 200 динара килограм. Благодарени Уредби привилеговани трговци откупљују га и по 120 динара. Трговци су подигли и тајне фабрике у Београду са милијонском опијумском робом, о чему смо читали и у штампи. Министарство пољопривреде није ни крило своје намере да тражи начина да спречи производњу опијума на рачун културе памука. Као што видите, Краљевска влада спроводи путем својих уредаба привредну политику која тешко погађа интересе македонског сељака.

Чиновничко питање интересује многе незапослене интелектуалце из Вардарске бановине који својим рођеним очима гледају неправде које брат брату чини. У томе питању греша се толико да се и послужитељска места попуњавају људима из других бановина, а мештани грицају нокте своје. По свима овим питањима међу Македонцима постоји јако незадовољство и они се осећају потпуно зависим у том односу према осталој браћи. Њихово пак ћутање не треба тумачити као одобравање досадањих поступака Краљевске Владе у спровођењу своје унутрашње политике у Јужној Србији.

Ја сматрам за особиту дужност да се у кратко осврнем и на стање омладине, нарочито школске омладине македонске, која свакако претставља стуб јавног живота у своме крају. Македонски

интелектуалци и остала македонска омладина претстављају свакако један кадар, коме је стављена у дужност велика улога на буђењу, управо на консолидацији националне свести југословенске. Од ослобођења до данас протекло је 25 година. Деца, која су 1918 г. имала по 5—10 година старости, сада имају око 30 година старости и то су данас зрели људи. Те генерације прошле су кроз југословенске основне школе, неке кроз гимназију, а један мали број кроз факултете. Ове би генерације требале да воде прву реч у изграђивању велике југословенске куће. Тај нам је школски кадар данас најпотребнији, а ми га немамо. Немамо га због тога, као што рекох и раније, што се у његовом изграђивању тумарало. Школа је требала да обради и да спреми за јавни живот те младе генерације, али нажалост гимназије које су једва животариле до 1928 г. доживеле су редукцију у разредима после 1928 г., а у многим местима Јужне Србије потпуно су биле затворене. Са оваквим школским планом школска омладина је поклекнула. Остављена на сокаку македонска школска омладина хватана је од разних политичких пропагатора и од њих искоришћавана. Тако су многи били похапшени, а други награђивани па чак и наоружавани. Тако је од ових наоружаних на левој обали Вардара створена пре 1930 год. и једна клика која је спроводила један специјалан режим страха познат под именом „Каламатфидан”. Тај пиштољциски режим тешико је погађао школску омладину која је терорисана на разне начине. Тај се режим попео на главну свима нама, јер он оглашава сваког грађанина у Македонији за комунисту, Бугарина или Бугараша. Прошле године једно певачко друштво састављено од студенткиња и студената из Вардарске бановине, који студирају у Загребу, кренули су на турнеју кроз Јужну Србију. Били су у Скопљу и Велесу. Пошли су затим за Штип и Струмицу. Чим су прошли кроз тај кобни Штип стигао је телеграм из Штипа начелству у Струмици, да су опасни. Забрањена им је одмах заказана певачка приредба у Струмици. Народ је пак изашао да их дочека, али је жандармерија растурила дочек. Предвече, пред једном посластичарницом, једна група од тих студената почела је тихо да пева „Биљана платно белаше на Охридските изворе” али су жандарми убрзо наишли, са бајонетима растерујући цео свет који је седео пред посластичарницом, а који је у паничном бегству пообарао астале и столице.

Ту пак скоро ухапшено је неколико омладинаца у Струмици под изговором да су певали националне бугарске песме, — тако је бар у своме реферату изнео жандарм, — и ако су то чисто македонске песме. Начелник срески наредио је општини једним актом да једног од ових младића, који је општински служитељ, отпусти из службе због певања бугарских националних песама. Исто тако, срески начелник је захтевао од управника дуванске станице да отпусти остале младиће који су били у друштву са општинским служитељем, па су и они певали те бугарске националне песме. Ови су млади људи издржали казну од 3 дана затвора, али после издржане казне, они су били упућени у канцеларију ЈРЗ те је постигнут споразум да ће они у будуће исповедати начела ЈРЗ. Одмах после овога полицијски писар дошао је код председника

општине струмичке и изјавио да не треба отпуштати из службе општинског служитеља, пошто је утврђено да они нису певали бугарске песме, како је то у реферату навео један жандарм. Исти је корак учињен код управника дуванске станице т.ј. да не отпусти из службе монополске раднике, који су били окривљени да су певали бугарске песме.

Ево, господо, шта се данас ради и како се тешико клевета македонска омладина, коју треба васпитавати у југословенском духу, а која је као што сам раније наговестио, стожер југословенске мисли међу Македонцима.

Господо народни посланици, чули сте свакако нарочито ви из Вардарске бановине, да се говори често о неким опасним студентима, који студирају у Загребу.

Подвлачи се питање зашто они не студирају у Београду. Господо, ако се ми осећамо у Југославији као равноправна југословенска браћа, ми не смемо бити узбуђени због тога што је неко избрао Загреб место Београда. Верујем да тог узбуђења не би било и о тој опасности се не би говорило да су ти људи, односно македонски студенти, изабрали Љубљану уместо Загреба. Овде се потврђује јасно то србијанско погрешно схватање, да сваки који има посла са Хрватима он је опасан човек по државне интересе. Ових студената има свега 60 у Загребу а према 300 колико их има у Београду из целе Јужне Србије. Ја сам увидео, господо, дружећи се са њима да им језик није тако отрован како се то замишља; ја се са њима могу и пољубити без икакве опасности по свој живот. Колико сам ја увидео, за њих је страшна опасност режим „Каламатфидан” који их гони као зао дух и у Београду. Ово њихово гоњење је донекле оправдано када се има у виду да пиштољциски режим Каламатфидан види своју опасност у редовима македонске школске омладине, која се једино усуђује, да критикује тај пиштољциски режим. Тај пиштољцијски режим завлачи се у водеће кругове политичке, уверавајући те људе о некој великој опасности школске македонске омладине, којој се ставља на терет комунизам, анархизам и акција за аутономију Македоније. Надлежни нека у овоме питању поведу озбиљно рачуна а то налажу наши велики национални интереси на Југу наше земље.

Господо народни посланици, вама је познато име др. Панче Стојановића, београдског лекара који, према писању београдске штампе, има на души многобројне извршене абортусе законом недопуштене. (Угрин Јоксимовић нешто добацује). Изгледа да је свакако бољи од Вас, г. Угрине Јоксимовићу. Питај ти и Бранка и Часлава, шта они траже у Македонији, а мој отац је рођен у Велесу, а ја у Јужној Србији живим 15 година. (Бранко Тодоровић: И Бранко и Часлав дали су десет пута више Македонцима него ти). Ја им нисам ништа отео!

Др. Панча, господо, је пак из једне доста угледне породице из Струмице. Његова мати живи у Струмици са својим старијим сином апотекарим Михајлом Стојановићем. Михајло је председник среске организације ЈРЗ у Струмици. Отац др. Панче Стојановића био је бугарски посланик и убијен у близини Струмице као народни посланик. Наша штампа објављивала је дугачке чланке о др. Панчи Стојановићу, како је он спаљивао и живу

децу. Ми смо чули судску пресуду и дала нам се могућност да сазнамо да ли је спаљивао живу децу или не, али има једно што ми нисмо умели да разумемо у Струмици, а то је, да је лист „Време“ донело једнога дана, да је др. Панча припадао организацији ВМРО. А ми сви знамо, да је његов отац убијен баш од те организације. Ова вест веома незгодно је деловала на цео народ у Срезу струмичком, који је и у овој висти увидео утицај режима „Каламатфидана“. После кратког времена, по објављивању вести да др. Панча припада комитској организацији ВМРО, др. Панча је дошао у Струмицу, а после неколико дана отпутовао је за Ђевђелију. Штампана је објавила извештај из Ђевђелије да је др. Панча одржао конференцију омладине ЈРЗ у Ђевђелији, и да је том приликом извршио организацију омладине ЈРЗ за варош Ђевђелију.

Из једног разлога доста осетљивог по наше интересе на Југу, ја молим надлежне да обрате строго пажњу на иницијале ВМРО, да се они не пришивају нашим честитим грађанима на Југу, који немају ничег заједничког са том организацијом.

Овај кратак резиме, који сам вам изнео о стању македонске омладине може сваког уверити да македонска омладина преживљује тешке моменте, и надлежни су позвани да томе траже хитног лека.

Господо народни посланици, ми смо у Скопљу ове године прославили 25-годишњицу ослобођења Јужне Србије. За народ на Југу овај дан био је величанствени збор, на коме се манифестовала дубока захвалност ослободиоцима, у првом реду Његовом Величанству Краљу Петру II, Његовом Величанству Краљу Александру Првом и храброј српској војсци. Интересовање за ову прославу било је велико и у моме срезу струмичком, одакле је требала да пође велика поворка, која свакако не би била мања од хиљаду људи. Одједанпут дошао је други распис, којим се мења први, да се бесплатна возња на железницама може дати само за сто лица, а остали су дужни били да плате четвртину цене. Када се пак ишло на збор ЈРЗ у Београд из целе земље све могуће железнице биле су стављене на расположење за бесплатну возњу. И поред незгода створених у погледу транспорта железницом, ми из Струмице имали смо и другу незгоду. Требало је да превалимо 40 км од Струмице до њене железничке станице. Ипак, из мога среза за Скопље отишло је преко 300 људи. Једна непријатност створена нам је на железничкој станици, јер смо видели да нас испраћа начелник среза струмичког, који је превалио пут од 40 км, да би нас отпратио, а затим се вратио натраг у Струмицу. Непријатно нам је било из разлога што смо били пошли да искрено манифестујемо, па смо морали бити пребројавани и испраћени од полиције ради које ми нисмо били пошли у Скопље, већ ради наше превелике љубави према Краљу и ослободиоцима Јужне Србије. Манифестација је одговарала потпуно заслугама оних, који су положили своје животе за Јужну Србију. Једном речју, одана је потпуна и дубока захвалност од стране Јужносрбијанаца.

На дан прославе те двадесетпетогодишњице на банкету приређеном од стране општине града Скопља у Официрском дому, био је присутан и

Његово Височанство Кнез Намесник Павле. Било нас је укупно око 200 лица, међу којима сам био и ја. Ја сам на овоме банкету доживео једну велику непријатност од мојих колега, народних посланика из ЈРЗ и г. др. Милорада Недељковића, директора главне Поштанске штедионице у Београду. И Његово Краљевско Височанство Кнез Намесник Павле узео је реч после поздрава Председника општине скопске, и у Своме говору поред осталог рекао је ово: „Ми смо, господо, данас јачи од Душановог царства, и нашу државу не може нико споља срушити. Једина опасност може нам доћи од нас самих, али сам убеђен у патриотизам и здрав разум нашега народа, који неће никад рушити оно, што је с тешком муком кроз низ векова стекао.“ Како смо сви присутни слушали говор стојећи, др. Часлав Никитовић, народни посланик, који је до мене стајао, рекао ми је

Председник Стеван Ђирић: Господине посланиче, молим Вас да Круну не уносити у дебату.

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Ја Круну не уносим у дебату, него говорим о томе, шта ми је рекао др. Часлав Никитовић, народни посланик.

Председник Стеван Ђирић: Не можете ни изјаве г. др. Часлава Никитовића овде цитирати, ако се оне односе на мишљење Круне. Овде није нико позван нити има права да говори у име Круне.

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Ово се не односи на Круну. Ја говорим о др. Чаславу Никитовићу... (Граја и жучна објашњења између говорника и деснице).

Председник Стеван Ђирић: Господине посланиче, какве то везе има са начелном дебатом?

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Ја ћу Вам сад рећи.

Председник Стеван Ђирић: Приватне разговоре износити у начелној дебати, то још није до сада било. (Објашњења између говорника и деснице настављају се). Господо, ја Вас молим да прекинете ову дебату. Ја уопште не верујем да се на једном ручку могло овако говорити.

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Господо народни посланици, ја сам изнео, управо, трудио сам се да изнесем стање у Јужној Србији и да дам материјала Краљевској влади да она из мога говора црпи оно што је све потребно да поправи оно што је рђаво у Јужној Србији. Ја мислим да сам на тај начин учинио услугу и вама посланицима из Вардарске бановине да можете и ви другојаче да мислите о приликама у Јужној Србији и о тамошњем народу, јер су се многи од вас од скора тамо појавили као посланици не познавајући прилике, те није чудо што се одигравају тешке незгоде које тешко погађају наш народ на Југу и наше народне интересе. Ја вас молим, прочитајте још једанпут овај мој говор, па ћете доћи до уверења да тамо не постоји никакво бугарашко питање нити какви Бугарашки, тамо постоје наша браћа Македонци који никада не покрећу македонско питање, већ то покрећу спекуланти да би извукли неку своју личну корист.

Господо народни посланици, у месецу октобру 1937 године објављен је споразум постигнут између Удружене опозиције и СДК. Одмах испод

текста објављеног споразума прочитали смо и коментаре агенције „Авале“ у којима се каже да почетак процедуре са укидањем Устава значи државни удар. Строго правнички узевши то је заиста једна врста државног удара, али ту не може бити говора о правом државном удару, јер у доношењу привременог устава равноправно учествују оба уставна фактора. (Један глас са деснице: А где је ту већина?) Господо народни посланици, ево, одмах ћу вам казати где је та већина. Ова Народна скупштина изабрана је, господо, на петомажским изборима. После два месеца пао је Богољуб Јевтић који је биран на једном програму на коме смо програму бирани и сви ми у овоме Парламенту. (Бранко Тодоровић: Хвала на обавештењу, то нисмо досад знали!) Ја мислим, господо, да је онда настао један „фајронт“ за ову Скупштину. Ова Скупштина требало је да се разиђе, али, господо, ова Скупштина није хтела да се разиђе, него су сви посланици из Владине већине, управо из ЈРЗ приступили једном другом програму, програму др. Стојадиновића, па сте на тај начин извршили један државни удар. (Гласови на десници: Охо!) Јесте, господо, јер по питању мењања Устава, Устав може да буде измењен од стране првог и другог фактора. Међутим, господо, пошто сте извршили тај удар, ви немате сада квалификација да покренете измену Устава и кад би то било потребно. И, господо, ви данас вичете на Удружену опозицију да она нема квалификација да преговара у својству другог уставног фактора па да тражи измену Устава, али, господо, ако метнете руку на срце ви морате признати да је та Удружена опозиција добила преко један милион и 200 хиљада гласова на дан избора. А, господо, кад се узме у обзир да је то било јавно гласање, онда се види јасно да су то биле стварне воље народне, јер су и на јавном гласању добиле поверење народа. Према томе ви др. Мачеку не можете да импутирате да није воља народа, Љуби Давидовићу да није воља Демократске странке, Јоци Јовановићу да није воља земљорадника — а да они нису тако ништавни, види се и по томе што су они били консултовани кад је састављан Кабинет г. др. Стојадиновића, и они су свакако пристали да се ствар диктатуре ликвидира и да се пређе на парламентарни режим, па зато кад траже промену Устава на добро земље, а не на штету народа и земље, онда, господо, они су свакако квалификованији од вас.

А како је, господо, изабрана ова Скупштина? Ова скупштина изабрана је на овај начин: Ми пре свега нисмо били кандидати народа, ми смо били кандидати Богољуба Јевтића, јер смо сви писали молбе њему и онда од вредности мандата по самом начину кандидације отпада 50%. То је зато, јер многи од посланика који су примљени на листу кандидата нису ни имали поверење народно, и г. Богољуб Јевтић могао је да прими кога је год желео. Претпоставимо да сам ја имао поверење народно, ја сам могао да не будем примљен од г. Богољуба Јевтића а да буде примљен неко који тамо не живи и кога народ не познаје. На тај начин отпада 50% вредности нашег мандата на кандидацији. Друго, господо, ми морамо признати, с обзиром на то што је и сам г. Бранко споменуо, да се због рада полиције и жандармерије мора одбити један процент од 25% од вредности мандата, због тога што је полиција и жандар-

мерија помогла многе и многе посланике. (Бранко Тодоровић нешто додаје). Ви, г. Бранко, треба најмање да имате разлога да говорите, јер треба да budete тамо рођени а и да живите. Ви сте у Београду, а бирани сте тамо где Вас нико не познаје. (Михаило Лукаревић: Народ га хоће!) Ја Вам кажем, г. Лукаревићу, да и Вас народ неће у Врању где сте три пута били раније кандидовани и нисте били изабрани, изабрани сте по четврти пут на прошлим изборима као соло кандидат, а сада сте прешли у Сенат. (Михаило Лукаревић протестује).

Претседник Стеван Ћирић: Господине говорнице, ваше је време истекло и молим да завршите.

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Господо народни посланици, велика је срећа за нашу земљу што њоме влада Династија Вожда Карађорђевића. Цео југословенски народ верује у своју Круну која је велика гаранција за цео југословенски народ. По питању првог уставног фактора цео је народ Краљевине Југославије сагласан. Други уставни фактор, Народни преставништво не одговара уставним прописима. Народна скупштина није израз народног расположења, јер не само што није изабрана вољом народа, већ је и напустила програм на коме је бирана. Ако упоредимо данашње Народни претставништво са вођама Удружене опозиције и СДК, онда свакако да су др. Мачек, Љуба Давидовић, Аца Станојевић и Јоца Јовановић легитимне вође народа, јер су под највећим терором добили милион и 200 хиљада гласова на јавном гласању. Они су вође били и на тајном гласању. Вође народа српског и хрватског изразиле су жељу да се у споразуму са Круном донесе један основни закон који би заменио данашњи Устав и омогућио да се земљи даде један коначни Устав. Приговор се стављао опозицији да она тим основним законом гура земљу у мрак и у неизвесност. Међутим, земља не би остала ни једне секунде у неуставном стању. Основни закон би ступио на снагу истог тренутка када би престао да важи данашњи Устав. Тај пак основни закон привремено садржавао би основне линије данашњег Устава, исправљајући га у томе што заводи прави парламентарни режим и пуну демократију. У њему би стајале одредбе о правој парламентарној владавини, о слободи штампе, збора и договора и слободни изборни закон. Ја сумњам, господо, да би се и међу вама нашао неко ко би се изјаснио против принципа грађанских слобода и парламентарног режима. Према томе, у мрак се не иде, господо, већ се, напротив, излази на чистину на којој само вас неће бити. То је једини разлог који вас натерује да се по ћошковица буните противу споразума. Треба свак да има на уму да је овај основни закон по тексту самог споразума унитаристички и чак централистички, јер предвиђа само једно Претставништво у коме ће се одлучивати пуноважно већином свих посланика без обзира на њихову припадност овом или оном племену.

У тој пак ствари има једна велика незгода по вас, а то је што нико од вас не би имао среће да у томе Претставништву одлучује. Зато се, господо, ви и буните. (Михаило Лукаревић упада у реч.) Између говорника и народног посланика Лукаревића долази до објашњења).

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорниче, молим да довршите свој говор.

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Док сам ја био у војсци и моја рођена браћа на фронту (обраћа се народном посланику г. Михаилу Лукаревићу), ти си био у Женеви и лепио марке Црвеног крста. (Михаило Лукаревић: Срам те било, ти си један подметац!)

Претседник Стеван Ђирић: Господине Лукаревићу, умирите се и молим Вас да не упадате у реч, а Вас, господине говорниче, молим, да завршите свој говор.

Др. Јордан Аћимовић (наставља): Као што видите, господо, овде нема говора ни о федерацији, ни о конфедерацији, ни о цепању земље, о чему ви са толиким задовољством говорите у народу, па чак и овде у Скупштини.

У погледу доношења будућег Устава приговара се са Владине стране да је Устав нерешљив, јер према споразуму на тај Устав треба да пристане већина, Срба, Хрвата и Словенаца.

У овоме нема никакве опасности када се има на уму да то споразумевање може трајати и дуже, а то одуговлачење не би ни мало слабило државу која већ има свој основни закон на који су пристали први пут легитимни претставници Хрвата, што до данас никада није било. Не треба сметнути са ума, да је како нама, тако Хрватима и Словенцима стало до једног Устава, па да ће се тако у једној братској атмосфери и наћи излаз за стварање једног Устава који би регулисао све наше данашње државне невоље, Зар би се нашао неко међу вама да посумња у једнога Љубу Давидовића, Ацу Станојевића, др. Мачека и Јоцу Јовановића, чије заслуге признаје цео народ, — како у своме говору рече пре неки дан г. Веља Поповић у име групе посланика Југословенске националне странке. Ми можемо потпуно бити мирни када видимо да је тај посао у рукама људи који су стварали ову земљу, њоме већ управљали и којима је народ веровао и данас верује. Ови људи умеће да нађу споразум који ће задовољити тежње свих крајева и целога народа који једва чека решење српског-хрватског питања.

Господо, бојазан која долази са стране данашњег режима у погледу јединства државе, јединства одбране државе и народа, није оправдана никаквим озбиљним аргументима, јер ту војску сачињавамо ми сви: Срби, Хрвати и Словенци и ако се осећамо у души југословенском браћом, ми ћемо сами бити принуђени да нађемо једно решење које би нам дало могућности, да најбоље одбранимо своју земљу у случају опасности, која би нам дошла с поља.

Господо народни посланици, ово питање уређења државе које се често пута импутира опозицији и споразуму, било са једне или са друге стране, није умесно, оно уопште није споразумом предвиђено, и то би имала Уставотворна скупштина да решава, а не данас. Данас се не може о томе говорити. Не може се говорити ни о федерацији ни о цепању земље, јер таква одредба не постоји у споразуму. Према овом споразуму, ако ми Срби не пристанемо на федералистички систем, наша држава не може бити федералистичка, а ако хоћемо да усвојимо са већином Хрвата и Словенаца унитаризам, она може постати и унитаристичка. То је ствар Уставотворне скупштине за

које је решење потребан пристанак већине Срба, већине Хрвата и већине Словенаца. Ово што он прича то не одговара истини. (Један глас: То неће др. Мачек). Хтео он то или не хтео, он мора радити оно на шта је дао свој потпис. Основни закон је предвиђао и то да се заведе једно парламентарно стање, и да има да постоји Скупштина у којој ће се решавати све дотле докле се не нађе један нов начин за решавање. (Један глас: Па ти си био на Јевтићевој листи.) Ја, господо, могу да увидим једанпут своју погрешку, и ја кад год бих увидео своју погрешку ја бих имао храбрости и да је признам. Али мене чуди то да ви видите своје грешке, да видите колико грешите, па те своје грешке нећете да признате, него и даље турате земљу тамо где не треба, а то све чините само тога ради да задржите своје мандате.

Господо, за мене постоји опасност да изгубим мандат због тога што сам се кандидовао на Јевтићевој листи па сам после отишао у опозицију. Ја сам отишао „мечки на рупу”. Али, господо, ја ћу се као и увек наслонити на народ, и с тим народом ја могу да убедим свакога, и Љубу Давидовића, чији сам сарадник и све друге.

Али, господо, ја желим да радим за ову земљу, и зато, што видим да и Љуба Давидовић са овим споразумом води земљу тамо где треба, ја зато тај рад и помажем. Ја, господо, у своме срезу имам једног човека бившег народног посланика из демократске странке, који је сада члан Главног Одбора, и стога свакако за мене постоји велика бојазан да ли ћу идућих избора бити кандидат за народног посланика у своме срезу. Али, господо, кад ја радим за народ и кад сам у томе раду ослоњен на народ ја се никога не бојим, — као што већ рекох.

Господо народни посланици, господин Блажић је у своме говору казао да је за хрватско питање само једна група Хрвата. Ја се, господо, не могу с тим да сложим, а то из разлога што је стварни вођа тих Хрвата г. Мачек, коме је на изборима дао поверење цео хрватски народ. Господин Блажић је казао и то, да не постоји питање Хрвата него да постоји питање федерализма. Ви, господо, у створеном споразуму нигде не можете да нађете да постоји питање федерализма, да је федерализам ма где споменут. (Гласови: Нисте смели да га споменете!). Он није споменут не стога што га ми нисмо смели да споменемо, него стога што ми сматрамо да нисмо надлежни да решавамо о стварима о којима би имала да доноси одлуку Скупштина која тек има да буде изабрана за тај циљ. Поред овога, господин Блажић је казао и то: да је Радикална заједница отворила врата Хрватима, желећи да с њима преговара. Господо народни посланици, Радикална заједница може да отвори своја врата Хрватима, али ми се пре свега морамо питати: шта је то Радикална заједница. По моме схватању то је једна мислена именица, као што је мислена именица и Бог, само с том разликом што у Бога сви верујемо, док у Радикалну заједницу не верује нико.

Ја ћу вам, господо, показати сада шта је то Радикална заједница. Ево како је стварана Радикална заједница са којом би ви желели да отворите врата браћи Хрватима и да преговарате са Хрватима. Ево вам једнога доказа за то. (Чита): „Општина муртинска, Срез струмички, Бр. службено, 1-1-1936 године. — Старешини села бањског. — Наредујем старешини да на дан 3 јануара 1936 го-

дине у петак поведе са собом ниже именована лица из тога села ради образовања Клуба Југословенске радикалне заједнице у овој општини. — Старешина ће поћи заједно са свима док се не сакупе и у овој општини морају бити око 12 часова на подне. Лица су и то: Даута Мемедовића, старешину, Ђерима Скендеровића, Тефера Амедовића, Ђамила Алијевића....., Панду Малчевића, Костадина Тимовића, Спасу Константиновића итд. итд. Хитно је. Потпис претседника општине Никола Азмановић и печат општински”.

Као што видите, господо, из овога ви по овоме мислите да имате неку легитимацију да можете да преговарате са Хрватима, а ја сматрам да сте ви у једној великој заблуди. У народно име може да говори само онај који је на тајним и слободним изборима добио поверење народно. (Гласови са деснице: Јеси ли га ти добио? — Граја.) Овде, господо, не постоји ни једна десница, не постоји ни једна левица, овде постоји један скуп позавађених посланика изабраних на Јевтићевој листи који су се прикључили једни др. Стојадиновићу а други генералу Живковићу. Неки су изгубили главе, отишли по ћошковима, у неки Независни клуб, Радни клуб, Селачки клуб и друге. Каква опозиција, каква Парламенат. На овај Парламенат извршио је државни удар... (Граја и протести код већине).

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче и господо народни посланици, ја опомињем г. Аћимовића записаном опоменом на ред зато што је у свом говору казао да је Парламенат извршио државни удар.

Ви сте, господине говорниче, говорили сат и по, Ваше је време истекло и Ви немате права више да говорите, а с обзиром и на то да сте у своме говору прешли да говорите о стварима које немају никакве везе са буџетском дебатом, ја Вам у овом тренутку одузимам реч. (Др. Јордан Аћимовић: Ја жалим што ми је г. Претседник одузео реч, јер није имао разлога за то. Ја нисам говорио о ручку, већ о мишљењу првака ЈРЗ за време ручка, о народу, о Хрватима и Македонцима.) Имао сам не само разлога него сам напротив то и морао да учиним по Закону о пословном реду. (Др. Јордан Аћимовић: Ја ћу само да изјавим на крају да нећу гласати за овај буџет јер он много оптерећује наш народ и тражим слободне изборе). Има реч народни посланик г. Милан Вукићевић.

Милан Вукићевић: Господо народни посланици, г. Министар финансија подносећи Народној скупштини Предлог буџета државних расхода и прихода са Предлогом финансијског закона за 1938/39 годину наводи: „да је Краљевска влада ставила себи у задатак при склапању овог буџета од 12,180.000.000 динара расхода, а толико исто прихода, да постигне равнотежу без икаквог завођења нових, као и без нарочитог повећања постојећих јавних дажбина”; и: „да је овај Предлог буџета уравнотежен на основу свестране оцене кретања државних прихода, као и на основу привредног развитка у нашој земљи, који нас утврђују у уверењу, да можемо очекивати и даље јачање потрошачке, а с њом и јачање пореске снаге нашег народа.”

Господо, политика једне владе огледа се најбоље кроз буџет, у привредном, економском и финансијском погледу, и без сумње да је најбоља мера г. Министра финансија да буџет буде урав-

нотежен „с обзиром на изворе народног дохотка — привреду, трговину, занатство и индустрију, а уз то и ванредне приходе”. Али та равнотежа не може да се огледа само у цифрама већ она треба да постоји у целокупном народном животу, у целокупној народној привреди.

Иза једног цифарски уравнотеженог буџета, на основу сумњивих претпоставки, може да се крије економски неуравнотежен живот народних маса. Ако се државни приходи стварају на умањењу стандарда живота у народу, и на штету нужних инвестиција приватне делатности у привреди, такав буџет не може се сматрати уравнотежен и не може бити конструктиван, ма колико и ма како лепо да изгледају уравнотежене буџетске цифре.

За један буџет може се рећи да је уравнотежен, кад црпи, а не исцрпљује, народне масе; кад отпорећује крешке и снажне, а нејаке и слабе помаже да ојачају. Другојаче речено, буџет државе треба да буде састављен и способан да служи народу а не обратно, да народ буде упрегнут у службу буџета!

У коликој је мери буџет у хармонији са потребама народног економског и културног развића, може се најбоље оценити ако се осмотри са гледишта привредне делатности народа.

Посматран са пољопривредне тачке гледишта, овај буџет није реалан, јер је постављен на бази коњуиктурног привредног полета, чији се развој предвиђа и у идућој години.

На основу такве калкулације повећани су расходи у овом буџету за 1938/39 г. са 1,270.000.000 динара. Али када се има у виду да је садашња коњуиктура дошла као последица ратне психозе у целом свету, а у вези с тим и нагло оживљавање привредне делатности, онда је јасно услед чега је настао и скок цена привредних продуката. Ратне су коњуиктуре лабилне, стога је неоправдана претпоставка да се може у буџетској 1938/39 години рачунати на привредни полет, и на основу такве претпоставке повећавати буџет, и тврдити да је буџет уравнотежен!

Привилеговано извозно друштво „Призад” не дели гледиште Министра финансија. Оно предвиђа могућност пада цена пољопривредним производима у овој години, па је због могућих губитака задржало за себе велику суму од 100,000.000 динара, која би иначе, за ову годину, имала да припадне произвођачу.

Нереалност буџета огледа се и у томе што се у њему рачуна са народним бруто приходом, без обзира на стање и износ вредности националног капитала. Из експозеа а и говора г. Министра финансија, не види се колику суму претставља национална имовина по свакој привредној грани посебно. Изложена је глобална сума од 40 милијарди. А ово је потребно да се зна због тога: да ли предвиђених дохотком остаје национални капитал у целисти или се смањује и исцрпљује.

Народно благостање огледа се у народној имовини, према којој се народно благостање и цени. Бруто приход може да крије исцрпљење природних резерви, које су нам оставиле у наслеђе раније генерације, као на пример шуме, рудно благо, плодност земљишта и физичка снага расе. Човек се исцрпљује физички и дегенерише кад његов напоран рад не налази пристојну награду у продајној цени пољопривредних производа, и не по-

бољшавају стандард његовог живота. Штетне стране једног бруто рачунског дохотка најбоље приказује извоз ораховине из наше земље. Док се капитал у ораховом дрвећу више деценија и векова увеличавао, сад се он нагло отуђује и уписује као актива у годишњи биланс нашег извоза. Овај буџет уноси у приход и суме, које претстављају вредност отуђеног основног капитала. Тај државни доходак оставља читаве долазеће генерације без редовне ренте, оголела земља без дрвећа појачава сушу са свима њеним недаћама, повлачи бујице и поплаве са њеним штетним последицама. На овај начин створена актива у буџету богати оца а сиромаша сина, и она није ништа друго него катастрофална пасива у економском животу нације. Поред наведених разлога из којих се јасно види да предвиђени буџет не може бити сматран као реалан и уравнотежен, он се као такав не може сматрати још и стога што јавни издаци узимају преко 40% целокупног народног дохотка, што претставља сувише велико отпорећење и води исисавању и изнуравању народне привреде. Кад се овоме додају општински и бановински терети, а и ванбуџетски издаци по Финансијском закону и по решењима Министарског савета, онда се има потпуно јасна слика претераног оптерећења народа, нарочито пољопривреде. Да се од стране Господина Министра финансија не води рачуна о буџетској равнотежи, и да је стална пракса употреба ванбуџетских кредита, служе за доказ следећи примери:

1) Буџет за 1936/37 годину имао је дефицит 278 милиона динара, који је био јасно изражен у прегледу предлога буџета расхода и прихода у Финансиском закону за ту годину, па се преко тога прешло и тврдило да је буџет уравнотежен.

2) У предлогу Финансиског закона за 1938/39, наиме у § 76 побројана су решења Министарског савета, донета почев од 14 априла 1937 до 12 новембра исте године о ванбуџетским издацима за 1936/37 годину, који износе 795.575.465 динара. Ове издатке треба сад да благослови Народна скупштина, и ако су они противни Уставу, наиме чл. 102 и Закону о државном рачуноводству, наиме чл. 11, 14, 60 и 63. За ове исплате не наводи се у предлогу Финансиског закона како им је покриће и на терет чега имају да се ликвидирају, јер су исплате по њима извршене. По свима овим решењима постојале су визе с резервом од стране Главне контроле и дбитична решења упућена Народној скупштини на решење. Али по њима Народна скупштина није донела до сада никакво решење, иако је била на окупу, већ је новац изузет из Главне државне благајне и утрошен. Међутим Главна контрола није смела одобрити исплату по овим решењима кад по спорним визама Народна скупштина није донела никакву одлуку. Главна контрола позвана је према чл. 107 Устава да пази да се не прекорачи ни један издатак по буџету, а спорне визе даје Главна контрола кад за извесне издатке нема буџетских кредита и кад се они не могу подмирити ни из ванредних ни из резервних буџетских кредита. Без одобреног кредита по буџету, не може се и не сме дати виза за исплату, јер противно поступање повлачи материјалну и кривичну одговорност — чл. 67 Закона о државном рачуноводству. За ванредне и накнадне кредите безусловно је потребно одобрење Народне

скупштине — чл. 35 и 36 Закона о државном рачуноводству, док се такво одобрење не добије, тражени кредит није реализован, не постоји, све док га Народна скупштина не одобри и не каже одакле се има извршити покриће за ове кредите, и на терет кога буџетског рачуна има да падне. На овај начин створене обавезе за државу не могу се и не смеју легализовати као противне закону, нити накнадно одобравати.

Садањи Претседник Министарског савета, као Министар финансија у 1924/25 г. није поступао са прибављањем кредита, као што се данас поступа, већ је респектовао Закон о државном рачуноводству. То се види из једног његовог расписа ДР.Бр. 131666/24 који је спровео преко Главне контроле, свима државним благајнама и наредбодавцима ради њиховог знања и управљања. Овај распис гласи:

„Приметио сам да знатан број наредбодаваца врши ангажовање издатака за поједине државне потребе, иако за те издатке нема претходног и довољно одобреног кредита. На тај начин врши се неправилно стварање државних обавеза, за које се најчешће, тек после, накнадно, тражи одобрење кредита, којим би већ извршени посао добио законску основу. Та пракса је противна позитивним законским одредбама (чл. 60 и 66 Закона о државном рачуноводству) и не служи одржавању и јачем завођењу реда у нашим државним финансијама. Чл. 60 Закона о државном рачуноводству гласи: „Ниједан издатак не може бити заузет (ангажован), ако нема или нема у довољној мери, за то претходно одобреног кредита. Издатак се заузима или ангажује сваким актом наредбодавчевим (наредбом, расписом, уговором, погодбом, поруџбином и т. д.) који за собом повлаче ма колики утрошак новца из државне благајне.”

Чл. 66 у својој алинеји поставља опет аналого правило:

„Сваки издатак пре него што се ангажује мора имати визу књиговође или рачуновође: да има за то претходно одобреног и отвореног кредита, и да кредит није исцрпљен. Ова виза не искључује визу Месне контроле као органа Главне контроле.”

„Издаци се дакле могу ангажовати само ако и у колико има претходно одобреног кредита.

„Ове законске одредбе претстављају битност нашег рачуноводственог система, где свако противно поступање мора најодлучније бити одбачено.

„Упозоравајући вас на напред цитиране законске одредбе, част ми је, Господине Министре, ставити Вам до знања, да у будуће, нарочито с обзиром да је од 1 априла ове године ступио на снагу нов буџет у коме су државни расходи реално обухваћени, нећу уважити апсолутно никакав захтев за накнадно одобрење кредита, који би имало да се легализује већ раније, противно закону створене обавезе. Ако се дакле у некој прилици и укаже потреба за повећање неког недовољног буџетског кредита, или за одобрењем кредита за неку ванредну државну потребу, захтев у том смислу мора ми бити упућен благовремено, и пре, него што стигне одобрење кредита, никаква обавеза за државу не сме бити створена.

„Молим Вас, да овај мој распис изволите доставити свима својим подручним органима у целој држави, нарочито шефовима надлежности, и оста-

лим службеницима, који било у сталном било привременом својству функционирају као наредбодавци, и препоручите им и са своје стране да се овог расписа у свакој прилици најстриктније придржавају.”

„Ја ћу пак повремено одређивати своје инспекторе, који ће контролисати у колико се по поменутом законским одредбама поступа, у сваком утврђеном случају противног поступања, извештаваћу Главну контролу, од које ћу тражити да се дотични наредбодавац подвргне одмах кривичној и материјалној одговорности сходно прописима Закона о државном рачуноводству и чл. 5 Финансијског закона за 1924/25 годину, где стоји: „У случају прекорачења без претходног и надлежног одобрења, сносиће материјалну и моралну одговорност наредбодавац и рачунопологач.”

„Исто тако тражио сам од Главне контроле да и она што чешће шаље своје комесаре, како би свако тражење прописа Закона о државном рачуноводству одмах добило законску санкцију.

„Па и поред све категоричности овога расписа приметио сам, да се он не уважава и преко њега прелази олако од стране појединих наредбодача, који врше прекорачења буџетских кредита противно члану 60 и 66 Закона о државном рачуноводству, стварајући на тај начин без потребе државни летећи дуг, који се креће у бесконачност.

„Достављајући Вам ово част ми је скренути вашу пажњу на ову неправилност и умолити Вас, Господине Министре, да би поново упозорили своје подручне органе нарочито шефове надлештава и остале службенике, који функционирају као наредбодавци, да се поменутог расписа Др.Бр. 24868/24 најстрожије придржавају, као и да сваког наредбодача, који буде извршио прекорачење кредита узмете на одговор.”

Као што видите, господо, Претседник Министарског савета као Министар финансија у 1925 години сматрао за своју дужност да буде овако ригорозан у погледу примене закона о Главној контроли и ванбуџетским кредитима. Зашто се овако данас не поступа кад Закон о државном рачуноводству није ни у колико до данас измењен?

Потребно је да г. Министар финансија и Краљевска влада о овоме поведу рачуна и да увиде, да се прибављање кредита на садашњи начин и овако велико оптерећење народа јавним издацима не сме даље одржавати, иначе ће прекомерни терети (порески и остали) све даље смањивати народни капитал и народну имовину, а ово води тешком осиромашењу целог народа.

Услед пада цена и великих дажбина за време пољопривредне кризе, наш је пољопривредник пао у велике дугове, под великим каматама (30, 50 па и 100%). Ови дугови, према извршеном прорачуну код банака, и приватних поверилаца, изнели су око 7 милијарди динара. Уредба о ликвидацији земљорадничких дугова од 26 септембра 1936 године, узела је у заштиту од коначне пропасти око 800.000 дужника земљорадника, који би са својим породицама, да није дошла ова Уредба, били потпуно упропашћени.

Исцрпљењем народног дохотка за остварење предвиђених буџетских прихода, народ остаје без обртног капитала, који је основни елемент успешног рада у привреди и економији и овај оставља без могућности да врши неопходне инвестиције. За време прошлих ратова пољопривредник је пот-

пуно осиромашео. Изгубио је сав обртни капитал, који помоћу издатих му обвезница 2½% на име ратне штете, није могао да буде накнађен. Продајом ових обвезница, принуђен нуждом, оштећени пољопривредник је остао у немогућности да подигне и унапреди своју пољопривреду за недогледно време, јер време не може никад да претвори један минус у плус! Услед оваквог стања, пољопривредник већ 20 година живи примитивним животом, трошећи у пољопривредном раду своју физичку снагу за одржавање свог живота.

У интересу је целе земље да се нађе начин како да се ратна штета стварно накнади и омогући пољопривреди, пострадаој за време рата и непријатељске инвазије, да поврати изгубљени радни капитал. Пољопривреда не сме остати за увек уназађена. Земљораднику треба омогућити да својом привредном снагом подноси државна фискална оптерећења у равној мери са осталом својом браћом, која нису за време ратова пострадали као земљорадници у предратној Србији. Господин Министар финансија у своме експозеу и говору у Народној скупштини гледа сасвим друкчије на сва напред изложена питања. Он је велики оптимиста у оцени пољопривредног развика и дохотка у нашој земљи. Међутим, са овим се гледиштем не слажу пољопривредни стручњаци, — агрономи и други, — који налазе да је велики део нашега сељачког народа у беди и сиротињи. Ево шта је о овом питању на збору удружења „Аграрна мисао”, одржаном 30 јануара 1938 године у Београду, казао претседник овог Удружења г. др. Милорад Недељковић: „Велика је наша несрећа што школовани људи у ствари не знају како живи наш народ. Они знају колико има Црнаца у Африци, колико је у којој битци погинуло Кинеза и Јапанаца ит.д., али како живи наш народ у најближој његовој околини, то они не знају. Зато ми вичемо у сав глас: доста са тим лажима и са тим причама, да наш сељак добро живи. Дођите овомо да вам кажемо да гласно вичемо, да и глуви могу да чују и слепи да прогледају и да виде како и на који начин живи наш сељак. Видеће, као што и ми видимо, да он живи под тешким околностима.” У свом дугом и опсежном говору на збору и у својим расправама и чланцима, г. Недељковић располаже са тачно прикупљеним подацима о стању нашег сељака и његовог пољопривредног дохотка и тврди, да је наш сељачки сталез у врло тешким и финансијским и економским приликама; да су јавни терети, које он подноси (порези, прирези, бановински, општински и други) у несразмери са његовим дохотком и његовом привредном снагом. То исто гледиште деле и многи други пољопривредници, а међу њима и ја, по свом личном уверењу. Фискалне дажбине (порез и остало) нису велике, кад привреда напредује и доноси довољно новчаног прихода, кад отуда могу да се покрију издаци а извештан део остане као чист приход. Држава је дужна да њеним држављанима омогући снижење фискалних дажбина, а то ће моћи да учини, ако народу буде враћен у корисној форми, у конструктивне циљеве, један већи део наплаћене порезе.

Кад нас је 85% држављана, који живе посредно од пољопривредне производње, па кад земљорадник зна, да ће му се већи део новца од порезе вратити у циљу олакшања производње и уновчавања производа, онда ће радо да поднесу свако фискално оптерећење. Међутим, кад нас се

новац извучи из примитивне пољопривреде а ништа јој се не враћа ради њеног унапређења.

Да би држава сазнала праве интересе пољопривреде и да би сазнала на који начин треба враћати пољопривреди новац од порезе, постоји институција „Пољопривредне коморе” која треба да брани опште интересе наше пољопривреде, без обзира на личности, тј. да ли је неко задругар или самостални земљорадник! У Пољопривредној комори не може бити демагогисања, јер у њој имају да се стварају нужни услови за опште унапређење пољопривредне производње у нашој земљи. Зашто Пољопривредне коморе не функционишу и какве сметње стоје њима на путу. Краљевска влада треба о томе да поведе рачун, и да сметње отклони, да би пољопривредне коморе на које се годинама чекало, могле да отпочну своју улогу, која им је њиховим стварањем опредељена законом.

Буџет и финансијски закон не предвиђају никаква сретства за помагање и санацију нашег села. На првом месту са здравственог гледишта (хигијенског уређења и лекарске брзе помоћи), за планско уређење села (куће, дворишта, ђубришта, њивника итд.), за везу села са главним државним путевима, ради лакше комуникације са варошима, у циљу продаје пољопривредних продуката и насељавања радничког света из вароши. Бановине у чији делокруг спада израда бановинских путева, а то су путеви који би имали да вежу села са главним друмовима и села једно с другим, неозбиљно схватају ову своју дужност и не уносе у буџете своје потребне суме за овај посао. С тога је потребна за ово интервенција и ефикасна помоћ државне управе, односно Краљевске владе. Санација села је једна од најбитнијих потреба, ако се жели подизање и унапређење села и зближење села са градовима, а с тим у вези просветно и економско подизање села. Наш сељак није довољно просвећен, он живи врло скучено и примитивно. С тога га треба препородити. Његов живот је мученички, а што себи привређује, то је скопчано са великим тешкоћама, тако, да се може рећи да крваво зарађује.

Сељак не сме више да буде остављен самом себи, о њему мора да поведе рачуна и просвећено друштво и држава. Село је извор народног благостања. Кад је сељаку добро, онда је добро и свима другим у држави (трговцу, занатлији, индустријалцу, чиновнику итд.) па слетствено и држави.

Просвећивање села почело је, и било у зачетку пре великих ратова па је доцније напуштено. Потребно је да се школовани синови наше државе приближе народу, те да виде како он живи, па да га познају и поуче у најелементарнијим знањима. Просвећивању и снажењу нашег сељачког народа треба поклонити нарочиту пажњу, дати му све у чему он оскудева: земље, стоке и оруђа за рад, ономе који нема, и помоћи боље обрађивање земље и гајење стоке, живине итд. Осигурати добре цијене и добре цене за пољопривредне производе. Побољшати саобраћајне везе dobrим путевима и железничким мрежама. Побољшање пољопривредног кредита; побољшање здравствене службе; ветеринарске итд. Сеоске грађанске школе треба, поред учења ђака да читају и пишу, да их упознају, у последњој години, са упутствима о чувању и неговану стоке, крупне и ситне, кућевном домаћин-

ству и у пољу, чувању, како својих, тако и туђих, усева и садница од штете итд.

Привредни курсеви (зимски) били би врло корисни за практично обучавање сељака и сеоске омладине, за израду масла, путера, сира, разног калемљена лозе, воћа, цвећа итд. и лечење стоке и живине и најзад раду са модерним справама и машинама за пољопривредне послове. За све ово позвано је Министарство пољопривреде, и оно је дужно да својим буџетским сретствима и стручним пољопривредним наставницима (агрономима) предузима све што је потребно за подизање пољопривредног знања у селу, па то у једном делу да пренесе и на бановине.

Краљевска влада не би требала да је равнодушна према овоме питању, јер поучен и просвећен радник, био млад или стар, биће од много веће користи у пољопривреди него онај са примитивним знањем, запарложеног ума.

И ово питање спада у ред оних од којих зависи успех у пољопривреди, а у вези с тим и остварење пољопривредног дохотка, као основе за подношење државних фискалних дажбина.

Буџет и Финансијски закон не предвиђају ништа за обезбеђење привредних вредности у пољу. Скупљи начин живота захтева од пољопривреде знатно веће приходе него што је до сада имао езмљорадник. Да би се повећали приходи мора се знатно већи капитал уносити у пољопривредну радњу. Морају се набавити најбоље врсте приплодне стоке, крупне и сетне, гајити скупопцени усеви, подизати баште, садити благородно воће и лозе, мора се употребити више спремних радника за пољопривредне послове итд. Све то представља капитал који мора да се што боље организује произвођачу. Зато је потребно добро организована и обучена државна пољска полиција, упућена да води рачуна искључиво о вредностима уложеним у пољопривреду. Грађански су сталези обезбедили своје привредне вредности помоћу варошке полиције, држава се је обезбедила помоћу жандармерије, финансијске страже и контроле, а у пољопривреди је остављено да влада право анархије која упропаштајује и онемогућује сваки напредак.

За установу државне пољске полиције могло би знатно да се редуцира бројно жандармерија за коју је буџетом за 1938/39 предвиђено повећање за 42,282.709 динара и да се употреби за пољску полицију. Укупан буџет са овим повећањем износи врло велику суму од 358,523.740 (за 1937/38 био је 316.241.031 па је за ову 1938/39 повећан са 42,282.709), такође и од финансијске контроле могло би да се изврстан део редуцира и употреби за пољску полицију, јер се на тај начин не би повећавао државни буџет, а било би од велике користи за пољопривреду. За финансијску контролу предвиђено је у буџету 36.476.320 динара. Укупан расход Финансијске дирекције износи 257,597.167 динара са 4.895 плаћених органа.

Као што је напред речено наша је земља пољопривредна, па је према томе и Београд престоница једне чисто пољопривредне земље. Београд и његово становништво не сме да постане страна за пољопривреду, па с тога и Београђани морају да служе првенствено интересима пољопривреде. Велике суме новца, више стотина милиона, Бео-

град прикупља од пољопривредних произвођача у виду трошарине. Зато је престоница дужна да један део тог свог прихода врати пољопривреди, а на првом месту организацији тржишта за пољопривредне производе, која треба да обезбеди најбоље уновчавање производа. Без овога произвођач је упућен на милост и немилост појединих прекупаца, који плаћају минималне цене а отуда се умањује нашем земљораднику привредни доходак, на штету његове материјалне моћи да одговара држави, бановини и општини, за његово фискално оптерећење порезом итд. Према свему напред изложеном не може се узети са пољопривредног и финансиског гледишта, да је према целокупном нашем народном дохотку, који је за 1937 год. износио 44 милијарде, или 2 милијарде више од народног дохотка за 1936 г. поднесени буџет за 1938/39 уравнотежен и реалан. Не може се узети да је уравнотежен кад се има у виду, као што сам и напред навео, да се кроз финансиски закон, као саставни део буџета, спроводе и одобравају врло велики кредити појединим министрима, одвојено од буџетских кредита. У прошлогодишњој начелној буџетској дебати ја сам говорио о овим кредитима и доказивао, да се они чине противно Уставу а по том и Закону о државном рачуноводству, али је тај мој говор остао само глас вапијућег и ништа више. Министар финансија и Министарски савет располаже државном имовином без икаквих скрупула. Устав и Закон о државном рачуноводству негирају се и не респектују, и ако у финансиском закону, на име у § 8 постоји одредба: „Да за стварање нових обавеза противно чл. 60 и 66 Закона о државном рачуноводству, наредбодавци и рачунополагачи одговарају у смислу чл. 58 Закона о држ. рачуноводству и чл. 23 Закона о продужењу важности одредаба досадашњих финансијских закона и Закона о буџетским дванаестинама. А обавезе код државних предузећа, ма од које друге државне установе могу се стварати само по претходном обезбеђењу кредита и под материјалном одговорношћу надлежног наредбодавца”. Дакле, одговарају за прекорачење кредита без визе и без нарочитог кредита. То предвиђа Финансиски закон, али нико то не респектује и одмах се ради противно овим законским одредбама. Ово је што сам имао да кажем у погледу наше пољопривреде и о њеном стању у односу на предложени буџет.

Сад имам да пређем на Финансиски закон и да извесне његове одредбе изложим пред Народном скупштином, да би се видело какво је стање у Финансиском закону. Прво ћу да пођем са § 73 Финансиског закона. Тачка 4 § 73 Финансиског закона гласи: „Одлаже се до 1 априла 1939 године ступање на снагу Закона о државном рачуноводству од 15 јула 1934 год., као и извршење државног буџета за 1938/39 год. по пом. закону.” Овај закон је донет од оба Уставна фактора, он је промулгиран и добио пуноважну санкцију. Обустављање извршења овога Закона кроз један финансиски закон, противно је Уставу и то је такође доказ да се негира финансиски закон и Уставни закони које је донела Народна скупштина и Сенат, које је Краљ потписао. Таква пракса врло је незгодна, јер Финансиски закон нема задатак да врши и доноси овакве одредбе. Финансиски закон има само да послужи као директива за извршење буџета. Може да да објашњења по појединим партијама и позицијама, за које налази да треба да буду јасније него

што је то у рачунском делу буџета објашњено. Међутим, господо, ми видимо да Финансијски закон излази из својих граница. У Финансијски закон уносе се ове одредбе, а осим тога има и других одредаба које тангирају буџетске издатке и које стварају нове обавезе за државу и мимо буџета, које Министар финансија подноси Народној скупштини на одобрење. На овај начин, стварањем тих обавеза, буџет не може да буде уравнотежен, јер ове обавезе падају на терет државе и некога кредита, који се не износи овде у Финансијском закону.

Устав предвиђа за Главну контролу, да Претседника и чланове Главне контроле бира Народна скупштина из кандидата, које именује Државни савет. То се, господо, види из чл. 107 Устава где се каже: „Претседника и чланове Главне контроле бира Народна скупштина из кандидационе листе, коју доставља Државни савет и на којој је предложено два пута онолико кандидата, колико је празних места”. Преко ове Уставне одредбе прелази се, па Претседник Министарског савета поставља чланове Главне контроле, не водећи рачуна о овој уставној одредби. Сигурно рачуна на стари Закон о Главној контроли и прелазна наређења Устава чл. 118, у којем стоји, да сви постојећи закони остају на снази док се редовним путем не измене или укину.

Јесте, господо, али је Устав основни закон и све законске одредбе колико су у противности са принципима и начелима Устава, не могу имати правну важност, па према томе ни Претседник Министарског савета нема права да по своме избору и иницијативи поставља чланове Главне контроле. И ово је један случај где се флагрантно врши повреда Уставних принципа.

По нашем Уставу, господо, управну власт врши Краљ преко својих Министара. О томе говори чл. 27 Устава, који каже: „Управну власт врши Краљ преко одговорних Министара по одредбама овога Устава”. А § 26 каже: „Законодавну власт врше Краљ и Народно претставништво заједнички, Народно претставништво састављају Сенат и Народна скупштина”.

Међутим, све одредбе, господо, ништа не користе, јер Кр. Влада се служи Уредбама са законском снагом и тим Уредбама, како их доноси, даје законске санкције, а после тек подноси Народној скупштини на одобрење, и ако Народна скупштина нема ни појма о тим Уредбама, које доноси Краљевска влада.

На овај начин Краљевска влада врши права Круне, односно права њених претставника, то у једној Уставној држави не би смело да буде. Краљевска влада као управни орган нема права да доноси законе, а нарочито нема права да их проглашује и даје законске санкције. Како се доноси закони? Устав јасно каже и ни један закон не може се поднети Народној скупштини без одобрења Круне, односно без одобрења Краљевских Намесника, који су преставници Круне.

Дакле, управна власт по чл. 85 Устава може доносити само уредбе потребне за примену закона. Треба да постоји један закон, да би Краљевска влада могла да донесе Уредбу за примену тога закона, да га објасни, протумачи и уведе у живот. Иначе се Уредбама са законском снагом Влада не може да користи. То сам говорио и прошле године у Народној скупштини, али видим да се о томе није водило рачуна. Какве ће последице бити из

таквог против уставног рада не могу да проричем, али је сигурно да ће, свакако, доћи време, кад ће се морати одговарати пред народом за такав рад. Нека не мисле господа, која одобравају овакав поступак Краљевске владе, да зато неће одговарати. Одговорност морају да поднесу за своја дела, па ма кад то било. (Одобравање и плескање на левици).

Сад би, господо, имао да пређем на један деликатни део а то су наши државни дугови. О државним дуговима у експозеу г. Министра финансија ништа се не говори. Г. Министар финансија је о томе говорио подуже у Финансијском одбору. Давао је потребна објашњења, али није дао да се тај говор умножи, као што је тражио један од господа посланика, да би се чланови Финансијског одбора могли детаљно да упознају са стањем државних дугова.

Међутим, то је врло важно, јер од државних дугова зависи какво је наше финансијско стање у земљи. И прикривањем правог стања државних дугова не чини се никаква услуга народу. Народ треба да зна колико дугује, коме дугује, и под којим су условима та задужења извршена.

У буџету државних дугова за 1938/39 годину предвиђено је за ануитетну службу и плаћање интереса на државне дугове 1.015,073.936 динара. У буџету државних дугова нису изложене цифарски суме дуговања по појединим партијама, већ су само изложена плаћања ануитета и интереса тако, да се из тога не може да види коме се и колико дугује, изузев једног изузетка 100,000.000 долара спољног зајма од 1922 године за који само поминуто у томе буџету расход да постоји.

По податцима, које сам ја прикупио из појединих листова, нарочито књижевног листа „Живот и рад“ за 1937 год. — јер других података нисам могао да добијем — укупно стање наших дугова крајем 1936 године износило је око 52.333,000.000.—. Према последњој публикацији Министарства финансија на дан 1 јула 1932 године дуг у иностранству износио је 32.763,242.000. А унутрашњи дугови изnose 6 милијарде 20 милиона 315 хиљада. Укупно изnose по публикацији Министарства финансија 38 милијарди 738 милиона 557 хиљада 636 динара. Али ово није дефинитиван износ нашег дуговања. Овој цифри треба додати 2.650 милиона динара зајма тако зв. „Фонднинг“ у обвезницама са којих је исплаћено дуговање ануитета и интереса за време од 1930 до 1934 године. Затим овој цифри треба додати 2 милијарде 500 милиона, колико износи од прилике ануитет и интерес за оне зајмове по којима није вршено плаћање од 1934 до 1937 године закључно. На крају треба додати задужење у 1935 и 1936 години, које износи: 5% зајма код Општинске штедионице 600 милиона динара; 4% дуга, нових аграрних обвезница 500 милиона; 5% унутрашњег зајма за јавне радове 1 милијарду динара. Зајам за регулисање земљорадничких дугова 1 милијарду и 500 милиона динара. Зајам за наоружање око 3 милијарде и 500 милиона динара. Државни бонови 5% из 1935—1936 године 1 милијарду и 500 милиона динара. Али и ове суме не могу се узети као апсолутно тачне већ само као приближне, због једне нејасности у државним дуговима. Лист „Политика“ у своме броју од 14 јула 1936 године писала је о државним дуговима. Тај чланак је био писан на

основу података из 1930 године. У томе чланку је речено да државни дугови изnose 38 милијарди 763 милиона, 557 хиљада и 636 динара, од чега 7 милијарди и 900 милиона динара, пада на унутрашње дугове. То су тако зв. летећи дугови. Овај чланак у „Политици“ писан је према извештају Министарства финансија од јула 1932 године, па се стога не слаже са наведеним стањем дугова, али кад се томе дода задужење у току 1935 и 1936, као што је напред изложено, онда се долази до цифре дуга на крају 1936 год. 52.533,000.000.

За ануитете и интересе по овим дуговима требало би 2 и по милијарде динара, а у буџету је унета 1 милијарда 15 милиона и 936 хиљада динара. То значи да нису сви дугови обухваћени у буџету државних дугова!

По овим дуговима вођени су преговори са порттерима државних обвезница у Француској. Постигнут је задовољавајући успех, као што је објављено у дневној штампи. Преговори се настављају са порттерима у Енглеској и Америци. Треба напоменути да укупан износ наших дуговања зависи од односа у вредностима валута у моменту плаћања дуга која разлика, према садашњем курсу франка, долара и фунте, може да буде знатна.

Ратни дугови наше државе, према извештају Министарства финансија од јула 1932 године, изnose према обрачунатом курсу у оно време, и то: Француској 3 милијарде 292 милиона, 777 хиљада 468 динара.

Ратни дугови Енглеској изnose 7 милијарди, 191 милион 455 хиљада и 040; а ратни дугови Америци 2 милијарде, 858 милиона 523 хиљаде 691. Све у динарима укупна цифра ратних дугова износи 13 милијарди 342 милиона, 756 хиљада и 199 динара. То би било стање наших државних дугова.

При обрачуну фунта је рачуната 210 динара, долар 56.20, франак 221½ динара.

Сем ових дугова наша држава дугује, према податцима, које сам до сада могао добити, Поштанској штедионици 1.072,919.722,61 динара. Код Хипотекарне банке такође је велики дуг, али о томе дугу нисам могао да прибавим податке, јер она још није готова са годишњим извештајем за 1937 годину. Код Народне банке тај дуг износи, према билтену на крају 1937 1.680,000.000 и нешто више динара, и на рачун бонова око 600,000.000 динара. То стање није потпуно тачно, јер Народна банка још није завршила свој годишњи извештај за 1936/37 годину. Свакако када се ти податци прибаве изаћи ће од прилике да држава дугује код тих институција око 6.000,000.000 динара и нешто више.

Када се све то узме у обзир, и када се узму у обзир државни дугови на страни и овде, и дугови који се сада стварају путем Финансијског закона онда се мора доћи до закључка да стање наше економско и финансијско ни у ком случају није добро. О томе мора да се води рачуна. Када се о томе води рачун онда морају државни расходи да се смањују, а никако да се повећавају.

Сада бих, господо, имао да пређем на оцену једног рачуна који до сада није никако изношен пред Народну скупштину, на оцену, а то је Завршног рачуна за 1936/37 годину. Ово је новина да се уз буџет и Финансијски закон подноси и Завршни рачун и да се на овај начин Министар финансија одазове тражењу Уставне одредбе из чла-

на 132. Свакако господо, да овај труд г. Министра финансија и пажња његова да се одржи уставна одредба, у колико се односи на финансије, заслужује сваку похвалу. Поред тога заслужује сваку похвалу и његово помоћно особље, које је, свакако, уложило доста труда да се до овог завршног рачуна дође. Какав је тај Завршни рачун то је друга ствар, али је главно да је учињен један председан, који до сада није постојао, и нека би се тако продужило и даље, јер је то интерес државе и државне службе.

Сада, господо, да пређем на овај завршни рачун. У буџету за годину 1936/37 било је предвиђено на име редовних и ванредних расхода динара 10,323.516.198. Иста оволика сума била је предвиђена и у приходима, тако да су се расходи и приходи поклапали. Приликом прегледа овог Завршног рачуна констатовао сам да су завршни рачуни почев од буџетске године 1930/31 до закључно 1935/36 године такође завршени, као и Завршни рачуни Краљевине Србије за године 1914, 1915 и 1916. Главна контрола прегледала је ове рачуне, али још нису одобрени посебним законом, мада су поднети Народној скупштини на одобрење. Господо, када се већ подноси Завршни рачун за 1936/37 годину, потребно би било да се и ови остали Завршни рачуни изнесу, на првом месту, пред наш Финансијски одбор, а потом да дођу пред Народну скупштину, да и по њима падне меродавна одлука Народне скупштине. Када је ствар готова ту не треба много посла и то се може учинити.

Оцењујући исправност Завршних рачуна за 1936/37 и упоређујући наведено стање у главним и помоћним књигама, са стањем показаним у овом Завршном рачуну, нађено је, да је поред одобрених редовних и ванредних расхода у буџетској 1936/37 години у суми од 10,323.513.198, било извршено расхода редовних и ванредних динара 10,058.578.993.45.

Буџетом је одобрено и накнадно повећано: редовних и ванредних расхода 10,323.513.198; накнадних кредита за редовне и ванредне расходе 104,592.391. Свега 10,428,105.589. Мање је извршено расхода 369,526.593.55.

Мање извршење расхода него што је одобрено буџетом проистиче отуда, што је мање утрошено

код државних дугова за	Дин.	50,076.057.78
код Министарства правде	„	8,636.543.52
код Министарства просвете	„	21,974.915.54
код Министарства иностраних послова	„	2,057.831.63
код Министарства унутрашњих послова	„	23,504.410.43
код Министарства финансија	„	40,281.057.56
код Министарства војске и морнарице	„	105,002.351.93
код Министарства грађевина	„	11,331.409.07
код Министарства саобраћаја	„	153,800.182.11
код Министарства пошта, телеграфа и телефона	„	7,280.297.63
код Министарства пољопривреде	„	10,619.010.97
код Министарства трговине и индустрије	„	2,908.378.68
код Министарства шума и рудника	„	8,914.695.95

код Министарства соц. пол. и нар. здравља	„	4,507.898.06
код Министарства за физичко васпитање народа	„	1,144.567.74
код буџетских резервних кредита	„	35,856.373.13
		<u>Свега Дин.</u>
		487,895.981.73

Ова уштеда збиља претставља знатну суму и човек се мора да пита како се дошло до ових цифара и оволике велике уштеде. Ваљда се обраћало више пажње на расходе материјалне и личне.

Више је извршено расхода него што је одобрено:

1 — код Врхов. држ. управе	Дин.	357.566.57
2 — код пензија и инвалид. потпора	„	118,011.819.62
		<u>Свега Дин.</u>
		118,369.366.18

Разлика између мање издатих расхода и више издатих чини чист мањи издатак од 369,526.593.55.

Накнадни кредити за редовне и ванредне расходе од 104,592.391, одобрени су:

1 — Врховној држ. управи	Дин.	4,712.250.—
2 — Мин. просвете	„	838.781.—
3 — Мин. унутрашњих дела	„	10,000.000.—
4 — Мин. војске и морнарице	„	30,000.000.—
5 — Мин. грађевина	„	1,699.570.—
6 — Мин. пошта и телеграфа	„	3,200.000.—
7 — Мин. шума и рудника	„	47,501.790.—
8 — Мин. соц. политике и нар. здравља	„	4,640.000.—
9 — Буџетски редовни кредити	„	2,000.000.—
		<u>Укупно Дин.</u>
		104,592.391.—

Приходи за буџетску год. били су:

Редовни	Д.	10,163,513.198.—
Ванредни	„	160,000.000.—
Оволико предвиђено буџетом	Д.	10,323,513.198.—
Оволико је било предвиђено буџетом, а остварено је од процењених прихода:		
1 — Редовни	Д.	10,379,264.788.07
2 — Ванредни	„	192,124.153.99
		<u>Свега Д.</u>
		10,571,388.942.06

Према овоме више је остварено прихода 247,875.744.06

Овај вишак прихода долази:

1 — Од непосредних пореза	Дин.	90,920.160.55
2 — од посредних пореза	„	164,450.162.23
3 — од разних прихода	„	19,247.070.29

О овоме је требало водити рачуна приликом склапања буџета за 1938/39 годину, јер се за последње три године завршни рачуни узимају у обзир да би се према њима одредила просечна величина прихода.

Стање наведених вишкова прихода било је, код државне привреде и то:

1 — по струци Мин. просвете	Дин.	3,175.323.38
2 — по струци Мин. финансија	„	45,781.166.10
3 — по струци Мин. саобраћаја	„	52,373.303.15
		<u>Свега Дин.</u>
		376,147.185.60

Мање је остварено прихода него што је процењено:

1 — од монопола	Дин.	36,807.766.45
2 — по струци Мин. пошта и телеграфа	„	60,368.780.81
3 — по струци Мин. пољопривреде	„	4,971.802.98
4 — од Мин. шума и рудника	„	14,188.110.47
5 — од Мин. соц. политике и нар. здравља	„	11,934.981.23
Свега	Дин.	128,271.441.54

Кад се ова сума одбије од суме више наплатених прихода 376,147.185.60 и мање остварених 128,271.441.54 онда остаје као вишак остварених прихода 247,875.744.06. Ова сума претставља буџетски суфицит од остварених вишкова прихода и она долази као приход за обртни капитал.

Кад се саберу суме уштеда постигнутих у извршењу одобренних редовних и ванредних расхода (без накнадних кредита сумарно неутрошених) у дин. 264,934.204.50 и сума остварених вишкова прихода 247,875.744.06, онда излази као буџетски суфицит за 1936/37 дин. 512,809.948.60 која је сума на основу чл. 40 зак. о држ рачуноводству одобрена обртном капиталу.

Сад имам да говорим о визама с резервом које су изложене у завршном рачуну. Почевши од 3 априла 1936 г. па закључно са 8 мартом 1937 било је свега 26 решења са спорним визама у укупном износу од 543,545.861.—.

Ови су издаци озакоњени у § 101 Финансијског закона за 1936/37 годину.

У рачуну обртног капитала на страни прихода унета је као приход сума од 1,671.993.207.18. Наведено је да је ова сума приход од консолидованог зајма код Народне банке по ранијим авансима држави. По решењу Министарског савета бр. 17.000/32 од 25-11-1937 год., које је озакоњено у § 101 тач. 32 Финанс. зак. за 1937/38 г. дуг Народној банци по ранијим авансима држави, консолидован је и претворен у дугорочни државни дуг, који ће се отплаћивати као и до сада из удела који припада држави од добити Народне банке.

Господо, ово је једна неправилна радња, јер ова сума за коју је Краљевска влада донела одлуку да се претвара у дугорочни зајам код Народне банке, води се код Народне банке и даље као привремена позајмица. Ова сума ни у ком случају није могла да се употреби на повећање обртног капитала, јер обртни капитал ствара се, као што закон каже од буџетских уштеда, и ванредних прихода. Обртни капитал зајмовима не може да се повећава и да се на рачун зајмова врше исплате на терет обртног капитала, као што се практикује. Према томе господо, сви ови издаци у износу 543.545.861 милиона динара, који су извршени по спорним визама Главне контроле, имају да падну на терет обртног капитала. Тај обртни капитал не би могао да покрије те издатке који се на њега стављају, и због тога се прибегло једној неправилној радњи, да се зајам код Народне банке претвори у дугорочни зајам, и ако се Народна банка са тим није могла да сагласи, пошто Народна банка не може да даје дугорочне зајмове. Дакле, ово је једна скроз неправилна радња, која не може да се одобри.

Да би се могли отписати дефицити из ранијих година, извршених на терет постигнутог активног салда, обртног капитала на крају 1935/36 године у суми 436,441.796.56 дин. и за отпис остатка дефицита из ранијих година извршеног на терет буџетског суфицита постигнутог у 1936/37 годину, у суми од 510,816.291.89 д., чини свега 947,258.088.45 динара.

Господо, извршено је претварање аванса државних код Народне банке у износу 1,671.993.207.18 динара у дугорочни зајам и ова сума после тога унета је као приход у рачуну обртног капитала.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, Ваше је време протекло и молим да завршите.

Милан Вукићевић (наставља): То је, господо, учињено само за то, да би могао да се повећа обртни капитал и да се на терет обртног капитала изврши сторнирање горњих 947,258.088.45 јер то не би иначе могло да се учини ни по Закону о државном рачуноводству.

Господо, у рачуну изравнања за 1936/37 годину, унети су вредни папири без означене курсне вредности, већ по номиналној, и разна потраживања међу којима и многа пропала. Актива овог рачуна износи 7,007.060.870.09 динара, а толико и пасива. На страни пасиве има једна крупна неправилност, што је као позајмица готовине, из буџетске 1937/38 године, код Финансијске дирекције, унето као пасива 117,042.344.64 динара, а код Главне државне благајнице и осталих установа 315,013.453.60 динара, дакле свега 432,055.798.24 динара. Питање је како је могуће да се из буџета за 1937/38 годину пребацују у 1936/37 годину ове суме. Међутим, ова је позајмица имала ући као приход — актива у рачуну изравнања за годину 1937/38, а никако као издатак — пасива за 1936/37 годину. Хтело се сигурно да се овај дуг од 432,055.798.14 динара сторнира кроз рачун изравнања, с тога је унет у издатак — пасиву. Даље, господо, у рачуну изравнања нису папири ажирани према курсу на концу године, као што је то правилно по свима узансима и Закону о државном рачуноводству. Јер су државни папири, који су унети као актива, једним великим делом изгубили сваку вредност. У рачуну изравнања воде се као дужници многи пропали дужници, као што је дуг од Русије, дуг неких народних посланика Народној скупштини од аконтација из ранијих година, од којих су многи помрли, а умро је и одговорни рачунополагач, благајник у Скупштини. Сем овог има много других сумњивих потраживања која не могу сва овде да поређам. Главно је, да овај рачун изравнања у активи није стварно онакав и онолики, како се показује у Завршном рачуну.

Ово су, дакле, моје опаске и моје примедбе на Завршни рачун који је поднет Народној скупштини и о коме Народна скупштина има да донесе своје решење, односно да донесе закон којим се ови рачуни одобравају и одговорни наредбодавци и рачунополагачи разрешавају своје одговорности. Јер, догод се не донесе тај закон о разрешењу ових рачуна, постоји одговорност наредбодаваца и рачунополагача. Наредбодавци су у првом степену Министри, а у другоме благајници који врше исплате. Моје је мишљење да се овај закон, који сада треба да донесемо, не може да

прихвати, а то зато што ови рачуни не одговарају стварном стању, као што треба завршни рачуни да буду израђени. Стога сам ја против овог Завршног рачуна.

Завршујући свој говор и по буџетском делу и по финансијском закону, ја сам, господо, у својим примедбама истакао своје гледиште, по коме се не може да оправда поступак Краљевске владе, и ја се стога са тим поступком не могу да сложим ни да га одобрим. (Бурно плескање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. др. Мирко Дошен.

Dr. Mirko Došen: Gospodo narodni poslanici, budžet svake savremene države interesantan je: ekonomski, finansijski, pravno i politički. Kako mene lično najviše interesuje politička funkcija jednoga budžeta, ja ću biti slobodan da u ovoj generalnoj budžetskoj diskusiji održim politički govor.

Od onoga istorijskoga dana, kada je parlament postao gospodar u odobravanju državnih prihoda i rashoda, postao je i sam državni budžet sredstvo za ostvarenje programa one stranke ili one stranačke grupacije koja je na vlasti. U autoritativnim evropskim državama, na primer u Italiji ili u Nemačkoj, celokupno državno gospodarstvo daje se za ostvarenje određenog političkog programa, te, prema tome, u tim državama državni budžet ima svoju specifičnu i naročito važnu političku funkciju.

Države sa parlamentarnom vladavinom ne angažuju čitavo svoje državno gazdinstvo za realizaciju određenog političkog programa, ali vladajuće partije nastoje i u tim državama da ostvare svoj program pomoću državnog budžeta. Subjektivno budžetsko pravo ovih država tako je snažno i moćno da vlada pada onoga momenta čim joj Parlament ne odobri budžet. Daleko manju političku funkciju ima budžet u onim državama koje imaju samo ustavnu a ne i parlamentarnu vladavinu. Parlament može ovakvoj vladi izglasati i nepoverenje ali ona ne mora ostepiti, jer mu nije politički odgovorna.

Kako naša Kraljevina, gospodo narodni poslanici, spada u ovaj tip država i kako prema tome naša Vlada ima slobodnije ruke u pitanju državnih prihoda i rashoda nego druge parlamentarne vlade u zapadnoj Evropi, to je i pritisak našeg parlamenta na Vladu u budžetskoj diskusiji daleko manji i slabiji nego pritisak parlamenta u zapadnim evropskim državama. I prema tome, gospodo, ne mogu govori naši ovde imati onakav efekat kakav imaju na primer govori francuskih, engleskih i belgiskih narodnih poslanika u njihovim parlamentima. Mi svi to vrlo dobro znamo i to nas mnogo i ne uzrujava, ali fakat da naša široka javnost neće naše govore čitati u onoj formi kako su izrečeni u ovome Domu, to nas uzrujava i to nam smeta, jer bar toliko smo zaslužili da naš narod čuje ono što mi kao njegovi predstavnici ovde govorimo. (Odobranje i pljeskanje na leviци). Pa kada je naša situacija već takva, onda nam ne ostaje ništa drugo nego da ovoj Vladi, koju nažalost vidimo malo u ovim klupama, kažemo ovom prilikom u oči ono što joj ne možemo napisati u novinama i što nam brani govoriti na političkim konferencijama.

Gospodo narodni poslanici, predlog budžeta od 12 milijardi i 180 miliona dinara kao i budžetsko povećanje od 1,270.000.000 dinara ne odgovara stvarnoj finansijskoj i ekonomskoj snazi našega naroda, i ja posve usvajam o ovome pitanju argumente manji-

ne Finansijskog odbora koje je ona iznela u svojim diskusijama. Moje je mišljenje da je u diskusijama Finansijskog odbora bio daleko realniji pesimizam govornika manjine Finansijskog odbora nego li optimizam g. Ministra finansija i govornika većine. Pa i sama teza većine Finansijskog odbora, da se povećanje budžeta ne baca na leđa naroda jer, kao što je poznato, država ne uvodi nove dažbine i ne povećava stare, i da će se pokriće za novo povećanje naći u jačem ritmu narodne privrede, ne može me zadovoljiti i umiriti. Nesumnjivo je, gospodo, da se nije u ovom budžetu vodilo računa o krizi koja posle ove konjunktуре može da dođe i da nije uzimana u obzir iscrpenost naših širokih masa u dosadašnjim privrednim krizama. Tako je, gospodo narodni poslanici, imala pravo manjina Finansijskog odbora kada je finansijsku vladinu politiku nazvala nesocijalnom i kada je upozorila na levičarsku socijalnu orijentaciju širokih narodnih masa koja se rađa iz ovakve finansijske politike.

A sada, gospodo narodni poslanici, dozvolite mi da predem na politiku Vlade dr. Milana Stojadinovića i da ga u društvu sa Vladikom Nikolajem upitam: „Kakav je ovo režim pod kojim živimo. Ako je demokratski, gde su mu demokratski zakoni, a ako je fašistički, gde mu je poštenje?!“ (Burno odobranje na leviци).

Vlada g. Milana Stojadinovića izjavila je otvoreno i decidirano da ona hoće da sprovede demokratizaciju ove zemlje i da savesno reši pitanje sloboda. Ova vlada dobila je tri puta od parlamenta ovlašćenja da donese političke zakone a ona ih do danas nije donela. Kako ta parlamentarna ovlašćenja predstavljaju i obaveze Vlade koje ona nije izvršila, to bi bio već krupan razlog da Vlada ode, jer ona bar treba da je parlamentarno osetljiva, kada već kaže da ide demokratsko-parlamentarnom cilju. (Odobranje na leviци).

Posle svega onoga što se je u poslednje vreme dogodilo u našoj zemlji, ko je taj, gospodo narodni poslanici, ko bi mogao još da veruje da je Vlada dr. Milana Stojadinovića kvalifikovana da demokratizira našu državu?!

Jugoslovenska radikalna zajednica strukturalno je već nesposobna da obavi ovaj posao, a ja to ovako motivišem: Demokratija prestavlja posve novu državnu misao i novu državu, a ona je nova zato, što je njen cilj i njena organizacija zasnovana na novom shvatanju sveta, i to na shvatanju neteokratskom. Demokratska je država preuzela funkcije crkve, proširila ih i uveličala i tako je ona nova, laička država.

Jugoslavija ima i danas dve oaze zaostalog teokratskog sveta. Jedna je u Sloveniji, a druga u Bosni. Obe ove oaze nalaze se u JRZ pustinji i zato je ova stranka već po svojoj strukturi nesposobna da bude politički instrument demokratizacije Jugoslavije. Ako hoće g. Stojadinović da demokratizira Jugoslaviju, on prethodno mora da demokratizira svoju stranku, a nju će demokratizirati tako da prekine svaku vezu sa g. Spahom i g. Korošcem. (Odobranje.) A kad Pretsednik Kraljevske vlade to učini, onda nastaje pitanje: ko će još ostati u njegovom društvu i s kime on može da izvrši ovaj posao?! JRZ bez Spahe i Korošca biće pustinja bez oaza! (Burno odobranje na leviци).

Gospodo, u vezi sa demokratizacijom naše države Vlada je obećala da će rešiti hrvatsko pitanje i skinuti taj navodno najteži problem Jugoslavije sa

dnevnog reda. G. Milan Stojadinović sastao se je sa dr. Mačkom u Sloveniji i kao Predsednik vlade angažovao je u pitanju svojih razgovora celu državu, ali do dana današnjega nije nam rekao zašto njegovo sporazumevanje nije uspelo.

I mesto da je njegova Vlada napravila sporazum sa seljačko demokratskom koalicijom, ona je svojim fatalnim radom dovela do katastrofalnog sporazuma seljačke demokratske koalicije i Udružene opozicije. Tako je ovaj režim doživeo slom i u pitanju sporazuma, i u mesto da radi toga Vlada ode, ona se danas vraća na jugoslovensku politiku. (Odobrovanje na levisi). Najpre je Vlada g. Stojadinovića bila konkurent Udruženoj opoziciji u politici sporazuma, a danas se evo pojavljuje kao konkurent jugoslovenskoj nacionalnoj stranci u jugoslovenskoj državnoj politici. Pa kada, gospodo narodni poslanici, g. Milan Stojadinović nije mogao da izdrži konkurenciju neprincipijelne Udružene opozicije u politici sporazuma, još će manje biti u stanju da izdrži konkurenciju jugoslovenskih nacionalista u jugoslovenskoj državnoj politici. (Pljeskanje na levisi).

Treće pitanje koje je ova Vlada postavila na dnevni red, bilo je pitanje Konkordata. Ja, gospodo, neću mnogo da vas zamaram sa ovom temom, ja neću o ovome da vam puno pričam, jer se o Konkordatu mnogo govorilo. Ja ću samo ukratko da vam kažem: Vlada je u početku tvrdila da je državna potreba da se Konkordat donese, pa ako je zaista bila potreba da se Konkordat donese, onda ga je Vlada morala doneti, ili je njena dužnost bila da demisionira. Gospodo, izvinite me što moram da spomenem onu lepu priču o magarcu, jer, osećam i ja da ne smiem preko te priče da predem. Gospodin Milan Stojadinović rekao je u jednom momentu svoje emfaze za Konkordat ovo: Konkordat predstavlja naš potpis na menici i mi kao čestiti žiranti ne smemo dopustiti da menica bude protestovana, a kada je došlo i do toga, gospodo narodni poslanici, da se menica eskontuje, daje u ime čestitih žiranta g. Korošec svoju poznatu izjavu: Magarac ide jedanput na led, a ne više puta. Naša javnost ostala je posle toga u dilemi: gde su čestiti žiranti! (Pljeskanje na levisi).

I, prema tome, Vlada g. Milana Stojadinovića nije rešila ni jedan problem koji je na dnevni red postavila.

Gospodo narodni poslanici, u lanjskoj budžetskoj debati branila je parlamentarna opozicija unitarističku vladinu deklaraciju, a vladina većina aplaudirala je pokrajinsko-autonomističkom govoru dra Mirka Kosića. Taj govor „Samouprava“ je, kao što se sećate, donela u celini, jer je smatrala da je neobično važan. Danas se je situacija posve izmenila. Ove godine vlada se ne odriče svoje unitarističke deklaracije, dr. Kosić ostaje kod svojih autonomističkih koncepcija, a stalno neprincipijelna vladina većina aplaudiraće ovoga puta našim lanjskim i ovogodišnjim idealima (Frenetično odobrovanje).

Potpredsednik Jugoslovenske nacionalne stranke, g. Jovan Banjanin, prikazao je na jednoj konferenciji u Beogradu dva lica ove Vlade ovim rečima:

„Vlada je formalno za Ustav a stvarno protiv, formalno za narodno jedinstvo a stvarno protiv, formalno za demokratiju a stvarno protiv, formalno za Malu Antantu, a stvarno protiv, formalno za Društvo naroda a stvarno protiv“. (Pljeskanje na levisi). Ona je jedino formalno i stvarno za vlast i nje se grčevito drži (Burno odobrovanje na levisi).

Pa je li onda čudo, gospodo narodni poslanici, da je rad ovakve Vlade doveo do nezapamćenog haosa u našoj državi, i da je doveo dotle, da su prekonoc otvorena sva naša nacionalna i državna pitanja i da su postavljeni programi nacionalne suverenosti pojedinih naših narodnih delova. Ako je Jugoslavija poslednji bedem demokratije na Balkanu, kao što neki tvrde, onda ja mogu ovoga časa da vam kažem, da je taj bedem jako slab i uzdrman i da ja više ne verujem u njegovu današnju otpornu snagu. Vlada g. dr. Milana Stojadinovića uspela je da probudi stari naš slovenski otpor protiv obrazovanja veće državne formacije i da stvori takvu duševnu atmosferu, u kojoj se idolatriziraju male ideje, a ruše velike. Poznata je istorijska istina, da su Englezi najindividualističniji narod Evrope, pa ipak taj njihov individualizam nije sprečio ovaj sposobni narod da izgradi najmoćniju državu sveta. Kod balkanskih Slovena, kako tvrde njihovi istoričari, nikada nije bio pojedinac (individuum) tako jak nosioc otpora protiv države kao pleme ili neki kolektivitet. I ovaj je naš kolektivno partikularistički otpor protiv države daleko opasniji od individualnog, jer nije dozvolio da se kod nas ustali jedna veća slovenska država na Balkanu. (Pljeskanje na levisi).

Tako je bilo, gospodo narodni poslanici, u davnoj našoj prošlosti, a slične tendencije pokazuju se i danas u ovoj državi. Zar je bio u svoje vreme konstruktivan dalmatinsko-autonomaški otpor protiv prisajedinjenja sa Hrvatskom, a zar mogu današnju Jugoslaviju učvrstiti crnogorski federalizam, hrvatski partikularizam, srpski ekskluzivizam i slovenački i vojvodanski autonomizam?! (Burno odobrovanje na levisi).

Gospodo narodni poslanici, oni koji ovo ne vide, ne mogu biti pravi naši državnici, a danas, na veliku našu žalost, mi imamo malo državnika sa jasnim državnim pogledima. Država je naša, gospodo, veća danas nego što je bila, narod je naš veći danas nego što je bio, a državnici i političari, ti su danas manji nego što su ikad bili. (Pljeskanje na levisi).

Nekada je u Beogradu bio Ilija Garašanin i u svome „Načertaniju“, pre Jugoslavije predviđao pobeđu jugoslovenstva, a danas za žive Jugoslavije luta g. Stojadinović od nemila do nedraga (Pljeskanje na levisi). Na Cetinju imali smo nekada Njegoša, — a danas Ivaniševića; (Pljeskanje na levisi), u Zagrebu imali smo Bana Jelačića — a danas Bana Ružića (Pljeskanje na levisi); u Vojvodini imali smo Svetozara Miletića, a danas Dudu Boškovića.

Ali, gospodo, predimo tužna srca preko ove šaljive državničke komparacije i dozvolite mi da u ovom delu moga govora dam stvarnu analizu naše demokratije. (Dr. Mirko Kosić: Pošto Vama puca srce za demokratijom!...) Pa ovoga časa malo manje nego Vama, ali još uvek dosta. Pre nekoliko meseci napisao sam u jednom zagrebačkom listu, da je jugoslovenska demokratija samo geografski evropska demokratija, a u stvari da bi ona po svojoj unutrašnjoj sadržini i po prevrtljivosti i neprincipijelnosti svojih vođa spadala u tropske, južnoameričke republike. Tu misao podvlačim i ovde, i kod nje ostajem. Daleko smo mi danas od prave demokratije i niko ništa stvarno ne radi da joj se približimo, a najveći njeni protivnici, to su oni, koji o njoj dnevno deklariraju (Odobrovanje na levisi). Plemenska podvojenost i pocepanost, ostaci teokratskog shvatanja države u Sloveniji i Bosni, neprosvećenost naših širokih narodnih masa širom Jugoslavije, hrvatska kompli-

kovanost, netolerantnost i apolitičnost, srpsko formalistično shvatanje demokratije, prevrtljivost i nedoslednost naših političkih voda, pretstavljaju glavne zapreke za razvoj zdrave i solidne jugoslovenske demokratije (Odobranje na levi). Ako je ovo tako, a ja mislim da je tako, onda, gospodo narodni poslanici, ja Vas molim, nadite mi, ako možete, bar jednog političara od onih koji forsiraju demokratiju, koga neće pogoditi jedan od ovih nedostataka koje sam izneo. (*Radivoje Nikolić*: Aca Stanojević!) Vi me — kako vidim — niste razumeli. Sada ću Vam ja o tome nešto više reći! Doći će vreme na sve vas. (*Aleksandar Dačić*: I na tebe!) Vi ćete mi, gospodo iz skupštinske većine, navesti poznatu trojku: Stojadinović, Korošec, Spaho. Ja tu trojku moram odbiti, — dozvolite mi, da se profesorski izrazim — radi njene prevrtljivosti, reakcionarnog teokratskog shvatanja države (Korošec i Spaho) i radi međusobne neiskrenosti. Rekorder njihove prevrtljivosti svakako je g. Korošec koji je bio u Ženevi za dualizam, u Živkovićevoj vladi za autoritativni unitarizam, a danas, gospodo, čudo nevideno u celoj Evropi, on likvidira onaj sistem čiji je bio pionir. Korošec današnji likvidira jučerašnjeg Korošca (Burno odobranje). Gospodo moja, sa ovom trojkom, ne može se uspešno voditi jedna demokratija. A sada, gospodo, uveren sam, da će gospoda iz Udružene opozicije izaći sa trojkom: Davidović, Jovanović i Stanojević i pomenuti ove političare kao jedinu nadu naše demokratije. Politička nedoslednost ovih političara, kao i staro srbijansko formalističko shvatanje demokratije onesposobljava ove vode udružene opozicije za pravi demokratski sistem upravljanja.

A ko je taj, gospodo narodni poslanici, ko bi mogao verovati, da Dr. Vladimir Maček svojim eksplozivnim, netolerantnim i apolitičnim osobinama pretstavlja jedan sposoban i solidan element za funkcionisanje jugoslovenske demokratije?

I tako, gospodo moja, tužno ali istinito, demokratska ideja u našoj zemlji traži snažan i težak obračun sa momentanim pionirima naše lažne i maskirane demokratije. Svaka ovaka demokratija krije i jednu veliku laž u sebi a najveća laž naše nazovi demokratije, to je famozni sporazum seljačko-demokratske koalicije i udružene opozicije. Gospodo, budimo iskreni i priznajmo, kada bi pretstavnici udružene opozicije objavili svojim pristašama ono što ističe dr. Maček da je postigao sporazumom, ne bi više niko u celoj Srbiji mogao biti na njihovoj strani, a kada bi opet dr. Maček upoznao hrvatski svet sa intimnim cirkularima udružene opozicije o sporazumu, bio bi kamenovan nasred Jelačićevog trga. Svi su pred svojim masama ostali na starim programima a svi su se opet sporazumeli i složili. (*Radivoje Nikolić*: To je kompromis!) Tako je i ja kažem: kompromis koji kompromituje. (Burno pljeskanje.)

Sporazum seljačko-demokratske koalicije i udružene opozicije najbolje prikazuje kaos u koji se ulazi kada se napusti linija jugoslovenske državne politike. Gospodo moja, iz ovog neobičnog sporazuma, kako odlično reče neki dan jedan naš jugoslovenski ideolog, ne vidi se da li se je sporazumelo pet stranaka, tri naroda ili sedam istorijskih pokrajina. Ako se je sporazumelo pet stranaka, šta vredi sporazum ovako heterogenih stranaka sa ovako različitim pogledima na svet?! Radi li se, gospodo, o sporazumu triju naroda — sporazumaši naime sve upotrebljavaju da i Slovence uvuku unutra — onda ja odgovaram zajedno sa pokrajinskim autonomistom g. dr. Kosićem ovako: opasan je plemenski federalizam, jer on nosi

u sebi zametak centrifugalnih tendencija u zasebnoj individualnosti narodne države koja bi mogla da se vremenom afirmira. To su reči g. dr. Kosića iz lanjske budžetske debate protiv plemenskog federalizma. (*Dr. Mirko Kosić*: Ja kod Vas biram ono što se meni sviđa, a Vi kod mene možete ono što se Vama sviđa.) Sporazum sedam istorijskih pokrajina bio bi najveći nesmisao u našem javnom životu — tu se opet nas dvojica, g. Kosiću, nećemo složiti — jer bi podelio ovu zemlju po granicama, koje su nam u prošlosti protiv naše volje nametnute. A što je još važnije i stvarnije ne bi dao garantije za miran život naših plemena unutar tih pokrajina.

I tako, gospodo narodni poslanici, ko odgoneta rebus o subjektima ovoga sporazuma — dakle ne zna se ni to ko se je sporazumeo, — taj će se teško spotaći na drugom pitanju, na pitanju sadržaja ovoga sporazuma.

Gospodo, u ovim teškim i delikatnim vremenima javlja se jedan mudrac radikalne stranke, najmundriji današnji branilac sporazuma, a nekada najbolji branilac vidovdanskog unitarističkog Ustava, a taj gospodin zove se g. dr. Lazar Marković. On se javlja da jugoslovenskom narodu protumači stvar!

Gospodin Lazica Marković u jednom kratkom svom napisu priznaje da je u sporazumu utvrđeno da će tek Ustavotvorna skupština odlučiti kakvo će biti unutrašnje uređenje naše države, ali on u tome ne vidi nikakve opasnosti. To znači da se sporazumaši de fakto nisu ni o čemu sporazumeli! A ko je taj, gospodo kolege, ko bi posle ovakvog sporazuma mogao dati vlast UO i SDK?

Gospoda iz Udružene opozicije i seljačko-demokratske koalicije trebala su izneti tačno i određeno rešenje našeg unutarnjeg problema, a tek onda da se ide na izbore. (Jedan glas: Ići će se i ranije). Ako idem ja, ići ćete i vi. Ovako: oni se u užem krugu nisu mogli konkretno sporazumeti, a očekuju da će to početi za rukom fanatizovanim širokim masama. Taj sporazum doveo bi našu zemlju do novih teških iskušenja i borbi posle konstituante, a to bi bila najgora solucija. Svi mi vrlo dobro vidimo da sporazumaška politika vodi istoriskim pokrajinama, a pokrajinsku državnu organizaciju pobijao je najenergičnije g. Laza Marković u ustavotvornom odboru Ustavotvorne skupštine godine 1921. (*Radivoje Nikolić*: Gde ste Vi onda, bili, u kojoj političkoj kombinaciji?) Ja sam bio uvek unitarista i nisam skretao ni levo ni desno, kao što su to radili vaši prvaci. Izgleda, gospodo, da bi ovu istu politiku u novom ustavotvornom odboru branio naš iskusni državnik — Laza Marković. Gospodin Laza Marković godine 1921 rekao je o pokrajinskoj državnoj organizaciji sledeće: „Federalna država zasnovana na sadanjim istoriskim pokrajinama značila bi, da bi mi naše jedinstvo ponovo rasparčali i da bismo se ponovo našli u nekoliko državnica” — to su bile reči branioca Vidovdanskog ustava i sadašnjeg sporazumaša, Lazara Markovića. Gospodo, dozvolite mi i priznajte i vi sa svoje strane da je najbolja odbrana za jednu stvar kad možete da navedete istoga čoveka koji sam sebe tuče. Protiv ovog sporazuma i njegovog branioca Lazara Markovića mi navodimo onog Lazu Markovića iz 1921 godine. (*Jovan Zdravković*: Nema u sporazumu ništa o federaciji). Znamo mi to i bez Vas, ali jasno vidimo kuda nas sporazum vodi.

Gospodo, moja je naročita želja da sa ovog mesta progovorim nekoliko reči o pitanju koje je poznato našoj javnosti pod imenom: hrvatsko pitanje. Moje

je mišljenje, da je hrvatsko pitanje sastavni deo opšteg jugoslovenskog pitanja i da ovo pitanje nikada neće rešiti oni tesnogradni plemenski političari kojima je plemenski mrak zastro poglede na stvarne interese naroda i države.

Hrvatsko pitanje postavio je prvi Stjepan Radić u ovoj državi, pa ipak ja ovde tvrdim da je glavni temelj njegove politike bio agrarni i politički demokratizam, a ne državopravni doktrinizam.

Hrvatske državopravne ideje Radić se je odrekao 1925 godine, a agrarnog i političkog demokratizma nikada.

Još i danas, gospodo narodni poslanici, ako vas interesuje, možete naći u stenografskim beleškama Narodne skupštine ovu Radićevu misao: „Mislim da ću narodno jedinstvo najbolje izraziti ako izjavim, bez straha da ću biti desavuisan od Hrvata, da sam ja Srbin, koji govori hrvatski“. Radić se nije bojao u ono vreme da će Hrvati desavuisati njegovu jugoslovensku izjavu, a danas prvi naši naučenjaci pod moralnom presijom psihotične mase tvrde da smo zabludeli narodi. (*Dr. Mirko Kosić*: Vi falsifikujete, nije to od danas nego od uvek!) Izvolite gospodine profesore, čitati Ferdu Šišića, jer on je merodavniji nego Vi u pitanju jesmo li jedan narod ili nismo. (*Dr. Mirko Kosić*: Vi niste merodavni!). Izvolite čitati istoriju jugoslovenske misli od Ferde Šišića pa ćete videti ko ima pravo.

Gospodo, Radić se kako vidite nije bojao svojih Hrvata, a danas se ljudi boje tako da i bacaju koplje u trnje.

Dozvolite, gospodo, da vas upitam ko je kriv da je hrvatsko državno pitanje, jedanput likvidirano, ponovno racidiviralo u ovakvom snažnom opsegu.

Ja mislim da je najveća i najfatalnija pogreška naše unutrašnje politike bila: izbori 1927 godine. Gospodo moja, unitaristički Radić, koji je davao izjave potrebne o narodnom jedinstvu, koji je prihvatio i priznao vidovdanski unitaristički Ustav, taj jugoslovenski Radić umesto da je bio u izbornoj vladi 1927 godine, bačen je u opoziciju i izbori su se vodili protiv onoga Radića koji se je odrekao separatizma.

Posle toga događaja nanizale su se jedna za drugom isto tako velike pogreške, naročito onda kada je Davidović odbio ponudu Seljačko demokratske koalicije da s njom formira parlamentarnu grupu. Da se je g. Ljuba Davidović primio ovoga posla, ja sam uveren da bi taj parlamentarni demokratski blok sigurno dobio vlast pre nego što bi došlo do 6 januara, jer bi se i ta solucija morala probati.

A da je, gospodo moja, taj seljačko-demokratski blok dobio vlast u ruke, mi bi doživeli jedan interesantan slučaj, da bi u unitarističkom Beogradu imali vladu od većine Hrvata i manjine Srba, dok bi većina Srba bila u opoziciji.

Na taj način bila bi Hrvatima jednom za uvek izbijena iluzija iz glava o srpskom hegemonizmu.

Gospodo moja, dakle vidite, ja sam naveo dva važna slučaja, dva glavna uzročnika 6 januara. (Odobranje). Ja smelo tvrdim, da je baš to prouzrokovalo 6 januar i da ta dva slučaja za sobom povlače sve ostale komplikacije.

Gospodo, u ovom ovako teškom razočarenju — jer Hrvati su bili razočarani — uspela je hrvatska građanska inteligencija da baci u pozadinu primerne socijalno-seljačke zahteve a državopravno-plemenske da oživi i da ih potencira do maksimuma. To nametanje veliko hrvatske ideologije širokim seljačkim

masama pretstavlja revanš građanske elite, koja je već bila na putu da kapitulira pred masama zbog rešenja njihovog socijalnog pitanja.

Za ovu socijalnu bedu i nevolju okrivljen je Beograd i mase traže lek svojim patnjama u negaciji postojećeg stanja.

Jasno je, gospodo, da će doći vreme kada će i hrvatske mase uvideti pravi i istinski svoj položaj, a onda se ova njihova ekstremna politička orijentacija neće moći održati. Hrvatska inteligencija naturila je masama — kako ste videli — državopravnu ideologiju, a danas se je već poplašila za svoj položaj. Tu pobunu građanskih elemenata protiv Mačkove koncepcije seljačke države najbolje ilustruje polemika: Krišković—Maček. U najnovijem svom delu „U svijetu paradoksa“, dao je Vinko Krišković kritiku o seljačkoj državi. Krišković ustaje protiv toga da čitav narodni život treba postaviti na seljački temelj, na temelj povlašćene skupine i ističe da tako daleko nije išla ni feudalna država u svoje najcrnje dane.

Seljačka država, država u kojoj bi samo seljaci bili politički narod, a neseljaci podanici nije po njegovom mišljenju moguća u naše doba. Hrvatska inteligencija sve više dolazi do uverenja da se demokratija bez raznih političkih stranaka ne može ni zamisliti i da se prava narodna politika vodi samo diskusijom i poravnanjem suprotnih interesa a ne dekretiranjem doktora Mačeka, koje prestavlja fašizam. A kakav je, gospodo narodni poslanici, izlaz iz ove situacije? Seljaci neće dugo ostati oruđe u rukama malogradanske inteligencije, nego će se morati povratiti na polaznu tačku, na agrarni demokratizam, a malogradanski elementi uspeće u političkoj diferencijaciji hrvatskoga društva. To je neminovna posledica današnje situacije i ovim se putem moraju u Hrvatskoj događaji razvijati.

Ko stvari ovako promatra doći će do uverenja da bi se počinila jedna velika i osnovna pogreška, kad bi se odazvali glasu Mačkovom, i našu zemlju organizovali po istorijskim i političkim individualitetima. Sve kad bi ovakva državna organizacija i uklonila momentanu psihozu hrvatskih masa, ona bi bila postavljena na glinene i slabe noge.

Naše je duboko verovanje da se naša država ne sme ni u kom slučaju postavljati na istorijske temelje, i kod toga ostajemo. Današnje je stanje teško. Sa jedne strane imate sporazum odnosno nesporezom seljačko-demokratske koalicije i udružene opozicije, a sa druge strane imate nejugoslovensku vladu koja tobože vodi jugoslovensku politiku. (Pljeskanje u dvorani).

Iz ove situacije moguća su ova dva izlaza: sporazum, a to bi bio posvemašnji kaos, ili jugoslovenska politika bez današnjih vladinih Jugoslovena. Ovoj i ovakvoj Vladi ja glasujem nepoverenje jer ne verujem u iskrenost njene najnovije lažne jugoslovenske politike. (Burno pljeskanje i odobravanje na levcu).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч ради личног објашњења г. др. Часлав Никитовић.

Др. Часлав Никитовић: Господо народни посланици, ја жалим што нисам био присутан када је говорио г. др. Јордан Аћимовић, да му ту одмах кажем да није о стварима које је износио говорио истину. Господо, господин др. Јордан Аћимовић говорио је ствари, за које се ви сви сигурно чудите откудa му је пало на памет да један инцидент, који

је сам изазвао, и за који је сам крив, на једном банкету у Скопљу, износи пред Народну скупштину. Он је изнео ствари, за које се морају да чуде сви паметни људи у овој земљи, како је могао један озбиљан човек, како он себе сматра, да говори онако личне ствари, с обзиром на то што је ту било присутно преко 20 најугледнијих људи, који су цео ток тога догађаја посматрали и чудили се. Он је говорио и о другим стварима. На то ће му се сигурно доцније одговорити. Ја ћу да му одговорим само на оно што је рекао у вези самном.

Господо, господин Аћимовић је пре свега некојално изнео цео ток догађаја. Он је цитирао извештај разговор нетачно. Нећу да кажем да ли је он то урадио намерно, или зато што он није био у стању и могућности да одмери тежину својих израза, али, господо, тврдим, и имам за то сведоке, да је господин Аћимовић ток разговора на банкету у Скопљу приликом прославе 25-тогодишњице ослобођења Јужне Србије изнео нетачно. Господо, банкет је приређен у Скопљу на дан прославе 25-тогодишњице ослобођења Јужне Србије 31 октобра прошле године. Банкету је присуствовало око 250 најугледнијих званица. На челу је био Њ. Кр. Височанство Кнез Намесник Павле.

Господин др. Аћимовић данас, када је говорио о томе догађају, који је он сам изазвао, није водио рачуна ни о достојанству овога Дома, ни о достојанству оних који су били на томе банкету. Када би неки странац слушао данас оно што је г. др. Јордан Аћимовић рекао, он би морао да помисли и да поверује да се то, што је он изнео, десило негде у Африци, међу зулукаферима, а никако да се такав случај и догађај могао десити на једном банкету, где су биле најугледније званице. Господин др. Јордан Аћимовић није изнео ствари како су се на томе банкету десиле. Оно што је он хтео са оваквим изношењем ствари, ја у то нећу да улазим. Али, то се другојачије не може да назове него инсинуацијом, са провидном тенденцијом....

Господо, ствари су текле овако. Седели су за столом, са ове стране где је био др. Јордан Аћимовић, г. Фрања Маркић, потпретседник Народне скупштине, (Др. Јордан Аћимовић: До мене је седео Тодор Живковић!) Молим Вас, господине Аћимовићу, ја нисам био присутан када сте Ви говорили, па би био ред да ме у миру саслушате. До г. Фрање Маркића седео је г. др. Милош Рашковић, народни посланик, затим г. Јеврем Томић, потпретседник Народне скупштине, г. Милоје Рајаковић, претседник Финансијског одбора Народне скупштине, дивизијски ђенерал г. Радивоје Обрадовић, помоћник команданта III Армијске области, ректор београдског универзитета г. др. Драгослав Јовановић, помоћник бана г. Димитрије Нешић.... (Др. Јордан Аћимовић: А, то је било далеко од мене!) Баш је седео до Његовог Преосвештенства Владике Нектарија, на кога се Ви позивате. Мало даље седео је г. Влада Илић, Претседник београдске општине. До г. Димитрија Нешића седео је Његово Преосвештенство Епископ тузлански Нектарије, затим г. Тодор Живковић, народни посланик, г. Михаило Лукаревић, народни посланик, г. Димитрије Бешировић, народни посланик. До мене лево, седео је г. др. Јордан Аћимовић. Преко пута нас седео је између ректора Универзитета и генерала Обрадовића г. др. Милорад Недељковић, генерални директор Поштанске штедионице. За време говора Њ. Кр. В. Кнеза Павла, г. Аћимовић

је почео нешто да ми говори; ја сам га повукао за рукав и рекао да ћути и слуша пажљиво. Кад је завршен говор Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника, који смо ми саслушали стојећи, и кад смо сели, повео се разговор о прослави ослобођења Јужне Србије. (Др. Јордан Аћимовић: Ко је први рекао?) Ја сам рекао да је прослава савршено успела и да је оналики народ који је продефиловао поред Њ. Кр. В. Кнеза Намесника показао колико народ Јужне Србије воли своју државу. На то је рекао г. Аћимовић да то није било спонтано, рекао је да је полиција натерала народ силом и терором да дође. Рекао је г. Аћимовић да је он то видео својим очима. Ја сам рекао г. Аћимовићу да он не сме тако да говори, јер сам ја опет својим очима, као и сви они који су били присутни дефилеу, видео и жене са децом на рукама и кљасте и богаљасте како дају израза свом спонтаном одушевљењу за Југославију. Господо, рекао сам да је цео свет видео како је народ од срца дошао на прославу, не жалећи ни труда ни трошка. Г. др. Милорад Недељковић, генерални директор Поштанске штедионице, који је седео преко пута чуо је ове речи г. Аћимовића да је полиција силом натерала народ да дође, па му је рекао да се тако не сме да говори. Рекао му је: Немојте тако да говорите. Разуме се, човек је био озлојеђен, био је сав црвен у лицу. Г. Аћимовић је понова одговорио: Јесте, ја знам како су неки силом из Струмице дотерани.

Ни једну реч г. др. Недељковић није изустрио о томе да је народ руља, нити је г. Рајаковић ма шта рекао о г. Аћимовићевом срезу. Ту је било много присутних и ја сам их цитирао.

Мало пре ме је г. Аћимовић, даље, питао: шта ја радим и шта ја тражим, ја и моји другови родом из Србије, у Јужној Србији. Господо, ова држава, ова земља је наша земља, и српска и хрватска и словеначка, југословенска земља. (Бурно плескање). У њој имамо сви права да живимо и не сме да се пита ко је где рођен, на којој географској ширини и дужини; него само какав је човек, шта ради и како ради. Ја живим у Јужној Србији дужи низ година и ја сам изабран за главног секретара Занатске коморе у Скопљу тајним гласањем и имам права да радим тамо као и што г. Аћимовић има право да ради у Струмици и ако је из Врање, као и г. Дошен у Петровграду, иако је из Лике, као и они из Загреба у Београду. Господо, потребно је једно веће и живље амалгамисање Јужне и Северне Србије, тако да направимо један јак стуб од Ђевђелије до Суботице, па ће онда нестати свих тешких питања у овој земљи. Ја, господо, радим више година у народу, и смело тврдим да сам више урадио за две и по године, не само у свом срезу, него и на другим местима, него што ће г. Аћимовић урадити за 100 и 200 година. (Живо одобравање у центруму и на десници).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Анте Ковач. (Др. Јордан Аћимовић: Молим за реч ради личног објашњења) Ви сте изазвали ту полемику, своје сте мишљење изrekli и не могу Вам више дати реч.

Ante Kovač: Gospodo narodni poslanici, meni je jako žao što nemam grla danas onako kao g. Časlav Nikitović, ali vas ipak molim da me saslušate iako teško govorim.

Gospodo, ja nemam namere da govorim o predloženom budžetu državnih materijalnih prihoda i rashoda za narednu godinu. Мене више интересује

budžet državnih moralnih — da se tako izrazim — duhovnih prihoda i rashoda, u minuloj godini, jer na osnovu jednog takvog minulog budžeta opozicija se opredeljuje da li da da poverenje ili nepoverenje Vladi za buduću godinu.

Vlada g. dr. Milana Stojadinovića, g. dr. Antona Korošca i g. dr. Mehmeda Spahe predvidela je i obećala za prošlu godinu, kao i za sve ranije godine svoga života, ove državne moralne prihode: 1) likvidaciju šestojanuarskog režima; 2) uvođenje demokratskog stanja sa smirivanjem strasti; 3) donošenje novih slobodarskih političkih zakona i 4) sporazum sa Hrvatima.

Svako može, gospodo, odmah primetiti da se ta tri puta bučno, reklamirani moralni prihodi nisu ostvarili i da ih slobodno možemo smatrati kao stalne nepokrivene Vladine rashode, a mi tvrdimo da državna unutrašnja politika ove Vlade predstavlja uopšte, bez obzira na potrebu ili suvišnost tih obećanih prihoda, u nacionalno moralnom pogledu, katastrofalan deficit.

Podimo redom: Istina je da je skoro sasvim likvidiran u vladinom poslovanju duh šestojanuarskog režima. Šestojanuarska jugoslovenska čista ideologija, data od velikog i besmrtnog narodnog i državnog vode, izneverena je, nasilno korigovana, apokrifno protumačena, i u praksi naopako servirana. A ta jugoslovenska ideologija, kojoj je sledovalo i jugoslovensko delanje u svim pravcima državnog i narodnog života, bila je srž i osnovica šestojanuarskog režima. Jugoslovenstvo je bilo izvan diskusije, a sada je opet stavljeno u diskusiju i zamučeno, premda se Vlada u svojoj deklaraciji obavezala, da će čuvati amanet mučenika na Oplencu. Srećom, jugoslovenstvo se ne da likvidirati, dok god postoje ljudi Jugosloveni i Jugoslavija, ono je jedno iskonsko narodno osećanje koje je u šestom januaru našlo samo svoju savršenu formulaciju, pa su ovi današnji slavni likvidatori samo delimično uspeli da mu nanesu štetu.

No, dok su svim silama nastojali da likvidiraju šestojanuarski režim, kao i onaj režim postepenog prelazanja jednoj novoj disciplinovanoj demokratiji od 1931—1935, oni su zadržali do danas sva tehnička pomagala, koja su služila i bila donesena isključivo u svrhu učvršćenja šestojanuarskog kursa. Evo apsurd: šestojanuarskim zakonima ima da se likvidira šestojanuarski režim. A ipak kakva ogromna razlika u našem unutrašnjem političkom stanju pod onim istim zakonima pre tri godine, i danas.

Onda su se, gospodo, ti zakoni poštovali, a sada se ne poštuju. Ne poštuje ih, u prvom redu, sama Vlada. Naprimer: Po zakonu ne mogu da postoje stare partije, a one stvarno postoje, dozvoljeno im je organizovanje, zborovanje, kandidovanje i izlaženje na izbore, pa i pravljenje političkih blokova i sporazuma.

Po zakonu ne mogu da postoje plemenske zastave, a one postoje, čak u nekim krajevima samo one i postoje! Onda vidite dalji apsurd: partija, koja po zakonu ne postoji, vrši javno posvećivanje plemenskih zastava, koje po zakonu ne postoje, zakliću svoje pristalice na njih u prisustvu organa državne vlasti, koji zapravo postoje, ali su neprimetni, uvučeni u sebe, skoro apstraktni. Nema policijska astralna bičala (Burno pljeskanje na levici).

Dakle, postoje zakoni i postoji nekažnjavano sve ono, što ti zakoni zabranjuju. Svakako jedinstven primer upravljanja državom, pa Vlada dr. Stojadi-

novića može da bude gordi na ovaj svoj patent, na ovu svoju originalnost.

Na takav, kako bi Hrvati rekli: »Osebujan« način uvodi Vlada d-ra Stojadinovića tri pune godine demokraciju i blefira naivčine sa „smirivanjem strasti”. Stare je zakone izigrala, a nove nema kuraži da donese. I tako pretstavnici naše unutrašnje državne uprave navikoše da ne čuvaju zakone, odnosno da ih svako primenjuje ili ne primenjuje po svom milom ćefu. To je stanje gore nego „eks - leks”.

Gde su ti obećani moralni, nacionalni državni prihodi, koji su — prema upornom vladinom tvrđenju — toliko potrebni ovoj napaćenoj zemlji?

Ja, gospodo, živim u jednoj banovini, gde vlada tako jedno bezakonsko zakonsko stanje. Ja provodim dane u jednom delu države, gde zapoveda mimbanske vlasti i mimo zakona zaseban hrvatski seljački ustavni faktor: dr. Vlatko Maček. On ima svoju razgranatu vlast, koju toleriše državna vlast, ali ta državna vlast bitiše tek toliko, koliko i nju toleriše dr. Maček. Gdegod se mačkovcima sviđi, oni tu državnu vlast isključe, stave je pred gotov čin i obrukaju. Država ustukne, učuti, napravi se „Englez” (valjda po demokratskom-engleskom uzoru!), sakrije zakone u fijoku — i to se onda zove „smirivanje strasti”. (Burno pljeskanje na levici).

Egzekutivni organi dra Mačeka: Gospodarska sloga, Seljačka sloga i Seljačka zaštita mešaju se nenadležno i protuzakonito u javni i privatni život građana i seljaka Savske banovine. Terorišu na vašarima i pijacama, pretresaju turiste, udaraju namet na vilajet, prave noćne uzbune, marševe i juriše, seku voćnjake, pale gospodarske zgrade i sprečavaju gašenje vatre, premlaćuju pojedince — dok Kr. Banska uprava sigurno ima fino uvezane primerke postojećih zakona, naročito Zakona o zaštiti države, na koje načelnici, referenti i sreski načelnici bespomoćno i s uzdahom pogledavaju, digavši ruke od njihove primene. Jer Vlada preko svojeg ovekovečenog Ministra unutrašnjih poslova poručuje: „Ne izazivajte sukoba! Ne uređujte! Pustite neka se stvar izduva!” I gospodin Ban t.zv. „neutralac” pušta neka duva dokle god hoće separatistički, rušilački vetar na njegovom području, koje kao da nije sastavni deo jugoslovenske Kraljevine.

A to famozno „izduvavanje”, što znači: maltretiranje jugoslovenskih nacionalista i svih onih koji su za Kralja i Jugoslaviju u Hrvatskoj, i što znači ubijanje vere u naš pravni poredak i u državu uopšte, traje već tri godine pa nikako da se „izduva”. Zna li kad će da se „izduva”? Istom onda kad ovu Vladu neko „oduva”. Da je oduva ne neki separatistički nego jugoslovenski vetar. (Smeh i pljeskanje na levici).

Za nas, gospodo, koji se zlopatimo na jugoslovenskom nacionalnom poslu u onom kraju, predstavlja zato jedanaesta stranica izveštaja većine finansijskog odbora o unutrašnjoj politici jednu šalu, jednu neprobavljivu burgiju. Tu zgranuti čitamo, kako je Vlada naišla na „razumevanje i odobravanje najširih narodnih masa”, kako joj te mase šta više daju „moralnu podršku” za sprovođenje „jedne postepene politike smirivanja i popuštanja zategnutosti na svim stranama”. Tu čitamo, nadalje, da smo „nesravnjeno bliže konsolidovanju prilika u zemlji”, da Vlada ne misli skretati sa dosadašnjeg „puta umerenosti”, da se ona oslanja „na rodoljubivost širokih slojeva narodnih”, (znači, i na hrvatsku rodoljubivost

antijugoslovenskih mačkovih slojeva) i da je takav vladin rad „pripremio teren za pravilno rešenje aktuelnih državnih pitanja u smirenoj atmosferi duhovne sredenosti”.

Hajde, de, kad tako bacaju pesak u oči po zborovima gospoda ministri, kad tako farba nezalice, recimo, gospodin Dragiša Cvetković ili g. Dušan Leticica, — ali kad nam to pismeno iznose naši duhovno sredeni poslanički drugovi, pa to potpisuju i oni iz Savske banovine, onda je zbilja teško ne pisati satiru! (Odobranje na levlci.)

Pa kad je, gospodo, sve tako nezategnuto, podemokraćeno, usklađeno i divno, pitam ja gospodu sa desnice:

Zašto nam u četiri oka priznajete, da još ne možete slobodno da se krećete po svojim srezovima zbog Konkordata, sem ako vam malo ne pročisti put nekadašnja arhijerejska amnestija?

Zašto kažete, da ne smete još ići na izbore, jer da će vas popovi, JNS i UO sahraniti zbog vaših presolidnih napora oko konsolidacije?

Zašto je dr. Maček još uvek u ljutoj apstinenciji i zašto ga ne dovedete u Beograd?

Zašto ne date pretstavnicima Udružene opozicije ni da danu kroz štampu?

Zašto ne demontirate „krvničke” zakone, koje su montirali odvratni fašisti?

Zašto ste pored jednog „Ošišanog ježa” stvorili toliko ošišanih novinskih ježeva svojom nemogućom i nelogičnom cenzurom u svima većim gradovima Jugoslavije? (Odobranje na levlci.)

Zašto ne date nama iz parlamentarne opozicije da u našoj štampi lanemo bar nešto kritički o vama i vašoj kreposnoj tetki Jerezi?

Zašto hapsite ljude, koji se prevare u misli da ste zaveli demokratiju pa počnu da glasnije o vama govore?

Zašto ne date kroz novine ni pisnuti nešto protiv sadašnje spoljne politike d-ra Stojadinovića?

Stotinu ovakvih „zašto!” Da, zašto sve to, ako možemo već da živimo u „smirenoj atmosferi duhovne sredenosti” i ako smo „nesravnjeno bliže konsolidovanju prilika u zemlji”? I konačno: zašto svake godine iznova tvrdite, da smo sve bliže konsolidovanju prilika? Pa koliko vama godina treba da jedanput stignete do tog konsolidovanja?

Ne, gospodo, vaš režimski tercet, režimski tronožac, kako se duhovito pre neki dan izrazio gospodin Pretsednik Senata (zaboravivši spomenuti, da se radi na tome, da taj tronožac postane normalna stolica sa četvrtom nogom, koju pretstavlja dr. Maček), ta vaša Vlada ne može konsolidovati prilike u zemlji. Izbijte to sebi sami iz glave, kad vam već to ne može da izbije iz glave celokupna opozicija. Vi zaboravljate, da u svojoj „trojci” na čelu partije imate najfatalnijeg našeg političara dr-a Antona Korošca, za kojega ja zbog njegovog svešteničkog čina ne mogu upotrebiti poznatu narodnu izreku: „Ko s đavolom tikve sadi, o glavu mu se razbijaju”, ali za kojega je notorno, da još ni jednom režimu nije doneo jugoslovenskog smirenja ni zadovoljstva, a promenio je od 1919 do danas sve režime u ovoj zemlji. A u sporazumu sa Hrvatima, za kojim vi tako beznadežno čeznete, on je onaj crni bauk, koji sve rasteruje.

Medutim, ja poznam vašu intimna raspoloženja, gospodo, osobito vas Srba iz Jereze. Vi niste zadovoljni ni sa Korošcem, ni sa Spahom, ali vi verujete u „sretnu zvezdu” g. dr. Milana Stojadinovića. Ne-

kada: „Zna Baja šta radi”, a sada: „Zna Milanče šta radi!” Samo što je Baja zbilja znao šta radi, a g. Stojadinović sumnjam da to zna. (Odobranje na levlci.)

Kad smo utvrdili da su vam podbacili moralni prihodi za Jugoslaviju i prošle godine, jer je nacionalna demoralizacija još strašnija nego preklane, onda, gospodo, da malo analiziramo i tu razvikanu sreću našeg batlije premijera g. dr. Milana Stojadinovića. Na sve strane čujem: „Nema šta, sretan je Stojadinović! Sretne ruke, pa to ti je! Štogaod poduzme, uspe mu!” (Odobranje i smeh na levlci.)

Elem, sretan je „naš Milanče”, kako ga od milja zovete. Imao je u prvom redu sreću što je ovako mlad i elegantan postao pretsednik Vlade. On je najmlađi pretsednik vlade, što ga je Jugoslavija dosad imala. Ne znam, da li mu je kakva madam Teb gledala u dlan i prorekla ovako briljantnu karijeru. Ali fakat jeste: dobro je izgurao, kako vele u čaršiji. (Odobranje i smeh na levlci.)

Pa predimo redom sve ostale srećne momente u njegovu pretsednikovanju.

Prva mu je sreća, što je odmah bio okupio oko sebe jednu ministarsku ekipu — sve ratnika do ratnika — (Smeh na levlci), koja je izvršno na zborovima i u Narodnoj skupštini tumačila intencije njegova režima. Ti su ministri na primer pričali:

„Šesti januar bio je nesreća za našu zemlju. Šesti januar oterao je Hrvate na Velebit. Mi smo za demokratiju. Dva se politička fronta formiraju (g. Stojadinović se naime pre zagrejavao za američki dvopartiski sistem): na jednoj su strani Jereza i Udružena opozicija, a na drugoj JNS, fašisti, pofovci i komunisti!”

To srećno objašnjenje moralo je uskoro biti napušteno, jer se pojavilo vazdan frontova, a nažalost svi su ustali protiv Jereze. Najedanput je za državnog neprijatelja broj 1 proglašena U. O., dok smo ranije bili to mi! I pronalazač klaunova, gde im nije mesta, g. Dura Janković, koji je izmislio i ona dva fronta, ispaao je iz Vlade, napadnut a ne branjen od vladine većine u Finansiskom odboru, kad već nije bio ministar — i otišao onomad u Milano, da studira način organizovanja omladine onog drugog: fašističkog bloka. Zaista, sretan je bio g. Stojadinović sa ovim svojim ministrom. (Smeh na levlci.) Predaleko bi nas odvelo, kada bismo nabrojali, kako se provodio i kako se provodi sa ostalim svojim prvoklasnim ministrima. Važno je, da na ovaj režim ne može da padne ni jedna senka korupcije; čak se korupcija više i ne spominje. To je ostala samo jedna „nemila uspomena” kao, recimo, Konkordat! (Burno odobranje i smeh na levlci.)

No da osmotrimo sretnu ruku g. Stojadinovića u našoj unutrašnjoj politici.

Sretno mu ispade sa Hrvatskom i sa dr. Mačekom. Od pregovora u Brežicama do danas — kakav napredak u sporazumu sa Hrvatima! Takav kolosalan napredak i toliko mrtvih u sukobima između žandarma i pristalica HSS, da čak i prefinjeni gospodin dr. Želimir Mažuranić onomad uz čašu vina na jednoj večeri beogradske Jereze veruje, da je g. Stojadinović taman najpodesniji i da je sve spremio da reši ništa manje nego — hrvatsko pitanje. Ako ga reši sa g. Mažuranićem i njegovim društvom onda je apsolutno zaslužio Nobelovu nagradu! To će mu biti besprimerna „moralna podrška”.

„Rešiće ga s Mačkom” mislite vi. Veliki Nikola Pašić, koji vas neprestano odande sa zida zabrinuto gleda, nije umeo da reši hrvatsko pitanje sa drugim velikanom, Stjepanom Radićem, a g. Milan Stojadinović umeće da ga reši sa malim dr. Vlatkom Mačkom! Dosad na tom trnovitom putu nije prava sreća poslužila našeg sretnog Pretsednika Vlade. Mi mu svakako nezlobivo i iz čistih rodoljubivih pobuda želimo, da sa svojim nameravanim sporazumom dotera dalje od gospode Ljube Davidovića, Ace Stanojevića i Joce Jovanovića. Jer po srcu, izgleda, da je on bliži od njih Mačku. On Mačku gleda kroz prste i pušta mu vladavinu u dve nekontrolisane banovine, davši mu tako vlast bez ikakve odgovornosti. Tamo Mačkova opozicija vlada, a Vlada snosi odgovornost, iako je zbog toga niko ne poziva na odgovornost.

Dakle, neka je sa srećom, sretni Gospodine Pretsedniče! Niko zadovoljniji od nas, jugoslovenskih nacionalista, ako dr. Mačka na belom konju uz pratnju gardista iz Seljačke zaštite s uspehom prevedete preko Zemunskog mosta — naravno, ne žednog! (Živo odobravanje i smeh na levlci).

Sretne je ruke g. Stojadinović i sa Srbijom. Procvale su ruže Jereze po Šumadiji i po Južnoj Srbiji, da je milina. Ono malo mrtvih u borbi sa sveštenicima i vernicima pravoslavne crkve ne može da poremeti simfonije zadovoljstva, koja bruji po predratnoj Srbiji. Nema na Jugu više bugaraša, nema federalista, svuda samo jerezovska pesma i muzika. Žandarmi mirno spavaju po kasarnama i narod napreduje na svima linijama. (Smeh na levlci). I na senatskim izobrima triumfalno se pokazalo, da opozicija, ni JNS ni UO, nema imenovanih banskih većnika ni policijskih pretседnika opština. (Odobravanje na levlci). Vlast je do nogu potukla protivnike kojih, gle čuda! — nije ni bilo. (Smeh na levlci.) Svuda pobeda: Bogavca nose na rukama u Kraljevu, Leticu u Lici, Baniji i na Kordunu kao bogodanog naslednika Svetozara Pribićevića itd., a samo su „težnje i preteranosti” — kako veli izveštaj većine — bile one „sitne gužve” po Kragujevcu, Nišu, Mladenovcu, Čačku i drugde. Nije se vlast snašla na vreme, inače bi se i tu potpuno manifestovala sreća i popularnost ove Vlade.

Sretan je g. Stojadinović i sa Crnom Gorom. Istrebio je sve komuniste, federaliste i odmetnike, osobito od kako tamo banuje omiljeni crnogorski narodni junak Pera Ivanišević. Samo nekako g. Pretsednik kao narodni poslanik onoga kraja ne voli da obilazi svoje birače. Dosadile mu neprestane ovacije!

Sretan je g. Stojadinović i sa Bosnom i Hercegovinom. Srbi jatimice hrle tamo u Jerezu, ushićeni što je dr. Spaho voda BH. U Bosni ima toliko prvih ljudi uz Jerezu, da nikako između njih ne mogu da pronadu pogodnu ličnost za Bana Drinske banovine! (Smeh na levlci.) Drugovi Gavrila Principa i ostalih heroja „Mlade Bosne” liju suze radosnice, što je pod ovim režimom uspela čak i rehabilitacija Ademage Mešića i njegovih šuckora.

Bosanci i Hercegovci sa uživanjem slušaju najnoviju mačkovsku propagandu i zahvaljuju Vladi, što je hrvatsko pitanje sretno protegla i na njihov kraj. A Zenica, Šipad, Drvar, — sve samo uhljebije za zaslužne nacionalne borce i jugoslovenske pregaoce iz Bosne i Hercegovine.

Sretan je g. Stojadinović i sa Slovenijom. Nikada tamo jugoslovenska nacionalna misao nije bila jača nego danas, kad je propoveda svim autoritetom vlasti dr. Anton Korošec sa slovenskim zastavama, sa

autohtonim fantovskim „Hajmverom”..... (Pljeskanje na levlci)... sa slovenskim individualizmom, obarajući poznate protivnike jugoslovenstva, naše Sokole, jugoslovensku nacionalnu omladinu, te ozloglašene dušmane Beograda, dr. Alberta Kramera, Ivana Pucelja i druge renegate slovenske narodne misli.

Sretan je g. Stojadinović i sa Vojvodinom. Vojvodanski slavenski elemenat ne može dosta da za-blagodari Vladi što je savršeno preko dr. Avendera ili možda i preko dr. Stevana Krafca organizovala po nacional-socijalističkom uzoru tvorce ove države, Nemce, a privukao je na saradnju i hiljadugodišnje naše saveznike Madare (Pljeskanje na levlci). Taj put jedini je ispravan put: Pridobiti za Vladu glasove Nemaca i Madara njihovim ekonomskim snaženjem, da se spase slovenski karakter Vojvodine slabljenjem slavenskih pozicija. (Pljeskanje na levlci). Ali, ni u toj Dunavskoj banovini ne može Jereza da nađe između toliko svojih uglednih pristalica za sebe Bana!

Sretan je g. Stojadinović, naročito sa Konkordatom. Tu je njegova „sretna zvezda” došla do zenita. Sve mu je teklo glatko: i proturavanje Konkordata, i odricanje Konkordata. „Kakogod okreneš, g. Stojadinović dobija”, a ne: „Kakogod okreneš — pop dobija”. Sretni Gospodin Pretsednik, pošto je lane, hvaleći se sa Konkordatom, ispričao nemačku pesničku priču o tri prstena setio se i našeg anti-konkordatskog Njegoša, pa je citirao: „U rukama Mandušića Vuka biće svaka puška ubojita”!

Gospodo, nedavno je na Cetinju otkopan jedan stari grob. Kostu u grobu bile su sasvim nenormalno postavljene, preokrenute. Začudeni kopači našli su pored kostiju i jedan zardali, prelomljeni džeferdar. Pozvano je nekoliko sjedih serdara da vide grob, ne bi li se možda sjetili, čiji bi mogao biti. Jedan drevni junak, pun medalja iz minulih ratova prozbori:

— Ovo je grob Mandušića Vuka. Okrenuo se jadan u grobu i slomio džeferdar, kad je čuo da se na njegovu pušku pozvao u Biogradu prešjednik vlade u borbi za Konkordat. (Pljeskanje na levlci).

„Se non e vero, e ben trovato!” kažu Italijani. Alegorijski uzeto, Stojadinovićeva se klasična puška pretvorila u zardali polomljeni džeferdar pa bi on danas, s obzirom na svoje konkordatsko stradanje, mogao bolje da citira onu poznatu lalinsku pesmu:

„Idem šorom, pa pucam pištoljom,

Pištolj mali pa neće da pali!” (Pljeskanje na levlci).

Bio bi zbilja red, gospodo, da mu sada Sveti otac papa pokloni jednu novu, čitavu Mandušićevsku pušku, a Sveti Sinod oprostio mu je i onako grehe, u koliko g. Pretsednik uskoro opet svetosavski ne posrne.

Šta tek da reknemo o privrednoj sreći g. Stojadinovića? Čim su velike sile doznale, da je na upravu zemlje došao g. Stojadinović i da se tim momentom Jugoslavija rešila privredne krize i nezaposlenosti, odmah su odaslale u Beograd svoje najbolje finansijske eksperte, da od gospodina Stojadinovića uzmu recepte ili „pelcer” za privredni prosperitet. I kad su ih dobili od njega, od Gospodina Letice, pa recimo i od gospode Ota Gavrilovića, dr. Časlava Nikitovića, dr. Jure Kocea i Branka Todorovića, kao volšebnim štapićem počele su te velike države da cvetaju i napreduju, a g. Stojadinović je u kolaboraciji sa Mačkovom „Gospodarskom slogom” prekonoći podigao cene naših poljoprivrednih proizvoda, otvorio širom vrata uvozu i izvozu, te blagodareći ovim merama

naše Vlade mogla je Evropa da se reši one grozne more, koja se zove „privredna kriza“.

A g. Dražiša Cvetković, prevazišao je u svojim smelim socijalnim zahvatima i sam „Medunarodni Biro Rada“, dok je Jugoras postao ugledna stanica za sve evropske radničke sindikate. (Pljeskanje i smeh na leviци). I radnici i seljaci, i privrednici sviju struka, i sjajno plaćeni činovnici, i svi intelektualci naherili su veselo šesire i likuju, jer krize više nema ni u jednom domu. Nikom se nasilnim putem ne vrši naplata poreza ni duga, sve su banke odbacile zaštitu, takse i porezi se plaćaju sa nasmejanim licem. U Šumadiji posebice seljaci priređuju svaki čas manifestacione povorke u slavu Vlade, noseći ogromne table sa natpisima: »Živeo paragraf 471! — Živela zemljarina! — Živela Jereza!« (Pljeskanje na leviци).

U kompleksu tih sretno rešenih privrednih problema g. Stojadinović je usput sretno namestio i svog odanog šefa kabineta i poznatog stručnjaka g. Gašića, za generalnog sekretara berze, a stvorio je i mnoge druge zavidne pozicije svojim ljudima, bez obzira kojoj su partiji ranije pripadali, što je dokaz njegove poslovične objektivnosti. Njemu su državni interesi iznad svega. (Smeh i pljeskanje na leviци).

U najkomplikovanim slučajevima, njegova je ekonomsko-socijalna parola uzeta iz naroda: »Pare vrte, što burgija neće!« (Buran smeh i pljeskanje na leviци sa uzvicima: Sjajno!) Opredivši se za zemaljsko carstvo poput svog potpuno sličnog prethodnika pok. Velje Vukićevića, on preporada našu zemlju, pribirajući u Jerezu sve što je svesno, da su Srbi na Kosovu izgubili bitku samo zato, jer se nepraktični Car Lazar bio opredelio za nebesko carstvo i — logično — morao otići u nebo. (Pljeskanje na leviци.) U tom poslu srpskog pribiranja najviše mu je pomogao naš Pretsednik Narodne skupštine g. Čirić, sa svojim novosadskim bojnim pokličem: »Srbi na okup!«. G. Čirić je zbilja sve Srbe okupio u J.R.Z. I tako je jedva jednom ostvarena Vidovdanska zavetna misao: Srbi su postali partneri dr. Vlatku Mačeku u političko-partiskom pregonjenju... (Milan Lazarević: Nije ovo pozorište! Vi ste postali glumaci!) Ali dobar glumac!

Mnoga separatistička gospoda iz Hrvatske vide u g. Stojadinoviću obećanog Mesiju baš zbog njegovih kupoprodajnih vrlina. Jedino hrvatski seljak tvrdoglavac, kad mu se šta ponudi, poručuje kajkavski: »Zemljicu bum zel, kuglicu bum del, kam bum štel!« (Da razumete: »Zemlju ću uzeti, a kuglicu ću spustiti, kada budem hteo!) Taj nesrećni seljak više veruje u sretnu zvezdu Mačkovu, nego Stojadinovićevu. Ali ima nade, da će i on »progledati«, ako se ovaj režim produži...

Vreme je da završimo sa najuočljivijom srećom, koju je g. Stojadinović doživeo u spoljnoj politici. Vidite, kako se o prijateljstvo naše zemlje otimaju svi kao na jagmu, otkad skretosmo s puta naše baksuzne tradicionalne savezničke politike. (Milan Lazarević: Nije ovo pozorište da nam predstavljate glumca!) Molim Vas, Gospodine Pretsedniče, uimrite g. Lazarevića.

Pretsednik Stevan Čirić: Gospodine Lazareviću, čudi me da ovakve bezazlene šale tako ozbiljno uzimate.

Ante Kovač (nastavlja): Promenili smo nevaljalu i zardalu osovinu one spoljne politike, koja je stvo-

rila Jugoslaviju, pa smo umetnuli drugu, friškiju i namazaniju.

Gospodo, Rim, Berlin, Beč i Pešta bliži su nam već i geografski od Pariza, Londona i Moskve. I da pravo kažemo, lepše se nose, lepše izgledaju i lepše maršuju u Rimu i Berlinu, nego drugde. Kod njih nema ni Udružene opozicije, ni JNS. Prosto divota!

Kažu, da se g. Stojadinović kao stari ratnik odlično i prisebno držao, kada su mu odavali počast italijanski i nemački vojnici. Navikao čovek od detinjstva na vojsku! Jedino se, vele, zadivio, kad je upao u Krupove fabrike. »Koliko Zenica na jednom mestu!« pomislio je on u sebi! To mu je inponovalo. Tolike mašine, toliki čelik i toliki upravljački aparat! Da nam je to kod kuće, mogli bi se sinekurski smestiti toliki portijski ljudi! Ovako, prekobrojni iz naših državnih preduzeća moraju da se trpaju u Senat i kojekuda...

Spoljna politika, to je pored hazardsko-bankarsko-berzanskog talenta glavna domena g. Stojadinovića. On je za tu službu i vrlo reprezentativan. Tu mu sve ide kao po loju. A koliko se siromah Nikola Pašć celog svog veka morao mučiti da poveže Srbiju sa dojučerašnjim našim saveznicima! A sada je »saveznička ponuda« upravo fenomenalna. Možemo oholo da biramo s kim ćemo da se družimo. Novi prijatelji nisu doduše prijatelji naših starih prijatelja. Ali će g. Stojadinović pomalo sve njih naterati na pobratimstvo.

Sretna li državnika! Zbog te sreće on nije ni hteo da se proveze preko čehoslovačkog teritorija, kad je putovao u Berlin. Hteo je, da izbegne srdačne pozdrave braće Čehoslovaka koje je tako nežno impresionirao njegov put u Berlin. Ali Mala Antanta i Velika Antanta mogu spokojno da spavaju, dok jugoslovensku spoljnu politiku vodi g. Stojadinović. Jer sigurno je netačna tvrdnja, da onaj, koji je sa svima prijatelj, nije nikome prijatelj, te da ni njemu nije niko pravi prijatelj.

Eto, nanizao sam Vam sve sreće našeg uvaženog batlije premijera. To je gotovo »Sreća a. d.«, čitavo dramatično akcionarsko društvo sretnih slučajeva.

Poverljivo smo doznali, da je onaj, koji je g. Stojadinovića proglasio »sretnom zvezdom« umro naprasnom smrću ubrzo iza tog svog pronalaska. Slava mu!

Medutim, gospodo narodni poslanici, mi, jugoslovenski nacionalisti ne osećamo se srećnima pod ovom srećnom, istorijskom vladavinom. Mi primećujemo da se naše pozitivne jugoslovenske vrednote upropašćavaju neštedimice i odbija nas se sa jednim neverovatnim cinizmom, kad se zbog toga ozbiljno žalimo, pa je isključeno da možemo imati poverenja u ovakvu jednu vladu. Mi ne vidimo nigde mira ni spokojstva kod naših ljudi, ni zbog naše unutrašnje politike ni zbog naše spoljne politike. Ni jedna ni druga nemaju stalne ni jasne linije.

Nekad je za vreme robovanja Srba u Austrougarskoj bila stvorena poslovice: »Teško je Srbin biti!« Odista, bilo je teško Srbin biti u tuđoj monarhiji, ali nije bilo teško Srbin biti u slobodnoj Kraljevini Srbiji, kao što nije uopšte teško biti Francuz u Francuskoj, Englez u Engleskoj, Čehoslovak u Čehoslovačkoj, Rumunj u Rumuniji i t. d. Ali je pod današnjim režimom sigurno najteže biti Jugosloven u Jugoslaviji. (Odobranje na leviци). U takvu nakaradnu i neodrživu situaciju dovedeni su u našoj državi oni

koji su je stvarali i nosili u svojim srcima pre nego što je ona postala. Da to nije groteskno, bilo bi tra-gično, baš na početku 20-godišnjice našeg ujedinje-nja! Dotle smo doterali! Bio bi red, bilo bi pravo, te narodu i Bogu drago, da nam se ova Vlada skine s vrata bar u toj jubilarnoj godini, koja bi trebala da bude puna stopostotnih glorifikacija jugoslo-venstva!

Nikada od ujedinjenja nisu jugoslovenski državni moralni prihodi bili tako jadni, kao u trogodišnjoj vladavini g. dr. Milana Stojadinovića, pa zato ja — verujući da govorim u ime svih iskrenih jugosloven-skih nacionalista iz svih devet jugoslovenskih bano-vina — izjavljujem, da nemam povernja u ovu »sretnu vladu« i da ne razumem kako bi nas »sretna zvezda« g. dr. Stojadinovića izvela iz haosa, u koji smo njegovom zaslugom uvaljeni, te ću gla-sati protiv predloženog budžeta.

Istovremeno, ja sam ubeden da će naša cenzura, sretno demokratski inspirisana od Vlade, uspeti da onemogući štampanje ovih mojih prijatnih konstata-cija o sreći g. dr. Stojadinovića i drugova. (Burno pljeskanje i odobravanje na levlci).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Радивоје Николић.

Радивоје Николић: Излазећи на ову говорницу, морам рећи, да ја свој говор нећу читати, јер нисам ни спремио писани говор. Служићу се само бе-лешкама, али вас молим да ме извините, што не могу изазвати код вас такво расположење, као мој предговорник г. Анте Ковач.

Господо народни посланици, предлог држав-ног буџета, који нам је Краљевска влада поднела на решење преко г. Министра финансија, има два дела: техничко-цифарски и политички део. Овај техничко-цифарски део, прокоментарисали су и прокритиковали наши стручњаци г. Јеша Протић и г. Милан Вукићевић. Стога ја нећу подвргавати и критици овај део буџета са те тачке гледишта, али и овај финансијски део ћу проматрати кроз онај политички део.

Јер, подносећи овај предлог, Влада се је ста-рала да преко овога предлога добије расположење како своје владине већине, која треба да изгласа овај предлог, тако, разуме се и расположење у народу.

Овај буџетски предлог повећан је само ове године за 1.270 милијона динара, док је прошле године повећан за 625 милијона динара тако, да ово повећање у току ове две буџетске године пре-ставља скоро 2 милијарде динара. Тако буџетски предлог износи 12.180 милијона динара. Ако се овоме додаје и ванредни кредит, који уз сваки буџет иде, он ће бити још већи. Тако ће, господо народни посланици, овај буџетски предлог само за државне потребе апсорбовати више од једне четвр-тине укупног народног дохотка. Када се томе до-дају самоуправни расходи, дневнице и путни тро-шкови, који се издају у виду приватно-правних по-траживања; када се томе додају и разне дефрауда-ције које се догађају — јер и оне излазе из на-родног цена — онда, господо народни посланици, излази да из народног дохотка има да се утроши више него половина укупног дохотка. Економска снага нашега народа не може да поднесе једну овакву финансијску политику. Али ипак зато Кра-љевска влада приказала је своју финансијску по-литику у сјајном стању.

Она се позвала и на просперитет народне при-вреде који је настао, да би уверила Скупштину и придобила народно расположење за своју поли-тику. Чак и г. Министар финансија тврдио је у свом експозеу, да ово повећање народна привреда неће ни осетити. Повећања су, господо, дошла у главном од посредних пореза: монопола, царине и трошарине. Посредни порези погађају широке на-родне слојеве, док непосредни порези погађају ка-питал. Исто тако, прошле године повећане су таксе. Отуда се, ваљда, и показао онај суфицит од 700 милиона динара.

Сиромашни слојеви народа тешко подносе те дажбине. Примера ради да вам наведем да се сиромашни људи не могу појавити у споровима за одорану својих права, јер немају новаца да плате велике таксе. У закону је, истина, признато сиромашно право, али је компликован пут до тога права. Данас је човеку исто толико тешко доћи до тога сиромашног права колико и до резултата једног спора. Док дође до сиромашног права, чо-век мора да прође неколико инстанца: општину, пореску управу, среско начелство и напослетку суд. У предратној краљевини Србији ми смо имали је-дан много простији и једноставнији пут до тога сиромашног права. Општинске власти издавале су својим грађанима уверење о сиромаштву и морално и материјално за њих одговарале, и та су уверења служила за ослобођења од такса. Мислим да треба упростити начин како би сиромашни људи лакше долазили до сиромашног права, како би могли своје право пред законом и судовима штитити.

У овом буџету знатан део заузимају и повер-љиви фондови. Ви сте чули од госпоре предго-ворника како се троше ови фондови. Фондови се троше готово без икакве контроле.

Порез на земљиште т. зв. земљарина, јако је велик и неподношљив. Код нас у крајевима пред-ратне Краљевине Србије извршен је попис непо-кретних имања 1928 г. и у 1929 г. извршена про-цена чистог приноса од земљишта. На основу тога чистог приноса одређена је основица пореза, одре-ђена је земљарина. Тада је била цена пшеници 280 динара, како је то потврдио и бивши Министар финансија г. Милорад Ђорђевић у експозеу, ми-слим од 1932 г. И на тој бази и дан-данас рачуна се порез на земљарину, и ако су се економске при-лике од тада промениле толико, да чист приход од земљишта не претставља ни половину од онога што је онда претстављао. Тада су вршене погрешне процене, класификација имања.

Ја морам, господо народни посланици, да вам кажем, да су раније у предратној Краљевини Ср-бији још 1880 године, када је вршена процена, од-носно класификација непокретног имања, да су не-стручни људи много боље процењивали квалитет земљишта, него што су то чинили стручњаци јер су познавали прилике. Догађало се, да су стручња-ци долазили на дотична земљишта онда када су та земљишта била поштеђена сваке елементарне не-погоде у доба најленше вегетације и тада давали своје оцене. Тако су и она земљишта, која су ба-ровита и која су се ретко када могла искоришћа-вати, која једва даду једанпут максимум чистог приноса, у току од неколико година процењена као првокласна. У моме срезу има неколико општина, које се тешко боре са овим великим порезом на земљарину. Тражили су накнадну процену, односно

квалификацију земљишта, али никако не могу до тога да дођу.

Исто тако велике терете претстављају за народ и његову привреду разне фискалне таксе и казне. Има грађана који су кажњени огромним суммама ових фискалних казна и те казне не могу да се наплате. Време је, господо народни посланици, да се већ једном амнестирају и те фискалне казне; и ви сви, бесумње, имате овакве случајеве у вашим срезovima.

У досадашњој политици, господо народни посланици, фаворизовани су велики градови. Фаворизовање великих градова састоји се у концентрацији капитала и у великом делу бирократије која се налази у тим градовима. Велике своте народног новца које се ту доносе и троше у виду чиновничких плата, помажу подизању великих градова.

Исто тако велики градови фаворизују се и разним повластицама ослобођенима од пореза. Ви се сећате оне уредбе или закона, не сећам се тачно, какав је облик томе законском пропису дат, који ослобађа палате за 20 година од свих пореза. А од народа на селу цеди се и последња економска снага за државне дажбине.

Господо народни посланици, ја мислим да је таква политика врло штетна. (Један глас са деснице: То је стари закон!) Добро, али стари закон може и да се исправи.

Ви сте видели у светским сукобима, где се велики градови за 24 сата претварају у рушевине. Тај случај смо видели код Шангаја, Мадрида, а он ће се поновити и у другим великим градовима, ако дође до ратова и сукоба, за које нико не може тврдити да се могу избећи.

Да ли је паметно толику народну економску снагу сконцентрисати на поједина места и изложити огроман капитал ризику? Свакако да не.

Господо народни посланици, Влада се много хвали регулисањем земљорадничких дугова. Није наша Краљевска влада једина влада која је регулисала земљорадничке дугове. Земљорадничке дугове су регулисале владе у страним земљама много раније. Једва једанпут је и наша Влада пошла за страним примером.

Влада је истакла преко свога Финансијског одбора како су земљораднички дугови сретно по земљораднике решени. Међутим, за земљораднике, нарочито оне слабе земљораднике, овакво решење дугова не претставља никакву њихову добит и срећу, нити опортунитет. На против, ми у предратној Краљевини Србији имали смо једну стару заштиту земљорадника по пропису § 471 Закона о грађанском поступку у грађанским парницама. По томе законском пропису земљораднику, за приватно потраживање, није се могло продати пет дана орања, окућница, кућа са припадајућим зградама, најпотребнија запрега, алат и најнужније покућанство. Сад, господо, по оваквом регулисаном стању земљорадничких дугова и то је доведено у питање.

Неки дан господо посланици са левице поднели су један Законски предлог: да се пропис § 471 Г. с. п. врати у своју важност и прошири на целу Краљевину Југославију. Г. Министар правде дао је једно тумачење, како је овакав законски пропис врло компликован; како је и у Закону о извршењу то питање остављено по страни, и да ће такво стање остати док се дефинитивно не реши.

У Финансијском закону од прошле године унета је једна одредба по којој се сви доспели ануитети Аграрне банке, која је преузела земљорадничке дугове, наплаћују по Закону о непосредним порезима. По томе Закону земљораднику се може узети у попис за извршење и онај минимум који је био заштићен прописом § 471. И тако док се стигне, да се ово питање реши многи ће земљорадник остати без свога минимума за егзистенцију своју и своје породице.

Краљевска Влада да би доказала, да би утврдила како државне финансије стоје врло добро, и одлично функционишу, позвала се и на скок наших државних папира. Финансијски одбор у своме извештају је навео: како је Краљевска влада откупила Монополски зајам 6 и $\frac{1}{4}$ за 15%, и тиме држава добила ништа мање него 1.200.000.000 динара. Ја не знам, господо посланици, где се ту може наћи добро стање државних финансија, и где се може наћи висок скок тих папира, кад су сами портери тог зајма нашли за потребно да га продаду за 15%. Нама је познато из нашег живота, у нашој земљи, да се уз оволики проценат равнају повериоци са стечајним дужницима, када је доведено у питање њихово потраживање, и кад кажу: дај шта даш, боље ништа него ништа.

Овај факат, који је изнео Финансијски одбор, свакако не служи као аргументација о добром стању државних финансија него обратно.

Јуче је објавила „Правда“, а данас и остале новине, да је Министарски савет одлучио нови упис благајничких записа у износу од 500.000.000 динара. Ја, господо народни посланици, нисам финансијски стручњак, и не знам како се врше трансакције са тим благајничким записима, али сигурно знам једно, а то је да они престављају један нови државни дуг.

Е па, господо посланици, кад то стоји, како можемо веровати у целисходност државних финансија.

Финансијски одбор, односно његова већина, у своме извештају тврди, како притицање државних прихода није последица неке пореске стеге, него последица општег економског побољшања. А Влада, односно владине већине говорник г. Ото Гавриловић тврдио је, како нема егзекуције, и то је нарочито подвукао. Међутим, господо посланици, то није тачно. Ја, кад сам отишао у село прекјуче 13 овог месеца, у моме селу затекао сам егзекутора. Од њега сам сазнао да се само на територији мога среза налази осам пореских органа, пет егзекутора и три пореска чиновника, који су на терену ради егзекутивне наплате пореза. Одмах затим, дошли су ми сељаци из села Лесковца, и жалили се како је порески егзекутор, неки Светомир Милановић, у њиховом селу отишао на орање да изпаличи две краве Животи Тодоровићу, онд. за наплату пореза. ОвOME се успротивила жена сељакова, и овај порески егзекутор испалио је на њу пушку. Ја сам поводом овога упутио питање Господину Министру финансија још јуче, свакако да он то питање није још добио, те ми на њега није одговорио. Надам се да ће он овај случај извидети, и да ће ми одговорити на идућој седници.

Господо народни посланици, ми имамо један лош порески систем. Колико је тај порески систем лош најбоље осећамо ми грађани на територији предратне Краљевине Србије. Ми смо раније имали

један бољи порески систем. Имали смо распоред порезе који се израђују у почетку пореске године, са распоредом порезе изврши се задужење порезе и распоред потврди. То је, господо посланици, био један докуменат који је имао карактер јавне исправе. Дуговане порезе вођене су по другом распореду порескога дуга, у коме је увек било прегледно изложено колико ко дугује, и за коју годину. По томе пореском систему пореза која је застаревала тј. која је била стара пет година, по закону о непосредном порезу отписивала се као застарела. По садашњем пореском систему постоји главна књига у којој сваки порески дужник има једну страну, — фолију коју преставља отворени рачун у који се много што шта може и погрешно убацити. Раније мени су се жалили људи из крајева преко Саве и Дунава, да никада не знају колико дугују порезе. Ми смо се томе чудили. Јер код нас по нашем пореском систему сваки грађанин у свако време могао је да зна колико дугује порезе.

Код нас су општинске управе водиле пореске књиге. Ја сам на тим књигама радио више година. И када сваки грађанин зна колико пореза дугује, он са тим рачуна и стара се да плати. Сада је дошло време да и наши грађани не знају колико дугују пореза. И често пута, нарочито када се догађају грешке, људи изгубе сваки морал, да се тако изразим. Једанпут му се каже да дугује толико, дођу други пут и онда им се каже друга цифра те због тога се људи деморалишу, више се не старају да плаћају порез, јер стекну уверења да не могу никад да се раздуже. И, разуме се, лоше плаћају. По оном ранијем пореском систему били су мањи и државни расходи. Нису постојали државни егзекутори. Општина је преко својих општинских управа радила на наплати пореза. Општинске управе старале су се да своје грађане васпитају и убеде у потребу плаћања пореза, тј. да их убеде да порез није намет на вилајет, него једна грађанска дужност.

Сада, у случају код овог новог пореског система, општинске управе ту готово немају никаквог удела, сем што када дођу егзекутори дају им послужитеље, или неког члана, да оду са њима и покажу где је кућа неког пореског дужника.

Ја верујем, да онај стари начин васпитања у потребу плаћања пореза, односно у потребу вршења грађанских дужности, јесте био много бољи што су општинске управе радиле на пореским књигама. Држава је, господо посланици, онда имала мање пореских органа, ретко кад-кад требао је да наврати по неки порески чиновник у општину да види како се воде књиге. Уосталом, на крају сваке године морао је да се поднесе порески рачун, а за правилност тих пореских рачуна, одговарали су општински благајници и, у другом реду и остала општинска управа. Нису се могле тако лако дешавати ни дефраудације, јер су за чланове општинске управе и благајнике увек долазили људи, који имају свој иметак.

Ја мислим господо посланици, ради лакше наплате пореза, ради прегледнијег стања, ради васпитања самих пореских обвезника, да би се требало вратити на онај стари порески систем. (*Војислав Лазич*: Тако је, да знамо шта смо дужни, јер овако нико не зна шта дугује!)

Господо посланици, велики терет по овом државном буџету претстављају пензионери. По овом буџету предлог пензионера разних врста износи око 67.000 лица. Међу овим пензионерима свакако има много и оних, који су на разне начине дошли у те синакуре повећавајући број година службе итд. Међу њима има младих, здравих и способних људи. Ја мислим, господо посланици, да је крајње време да се код пензионера изврши ревизија.

Да владина финансијска политика није онаква какву је приказује предлог и какву су је приказали господин Министар финансија у свом експозеу и владина већина финансијског одбора има још један доказ, још једно признање саме Владе.

Тај доказ налази се у самом предлогу Финансијског закона. Краљевска влада је Народној скупштини претставила финансије као да су у одличном стању, али је ипак нашла за потребно да у Финансијски закон унесе § 69 који гласи у првој тачци овако: „Овлашћује се Министарски савет, да у циљу смањивања државних расхода у току буџетске 1938/39 године и стварања крајњих предуслова за систематску и рационалну штедњу у државном и самоуправном газдинству у опште, предузме и предузима све потребне мере, и то у оквиру постојећих законских одредаба, тако и уредаба са законском снагом, које би имале за предмет утврђивање основа државних и самоуправних расхода у другом обиму, него што су ти основи постављени у законским одредбама које данас важе”.

Ја се сећам, господо посланици, да је овакво овлашћење затражила и добила од Парламента бивша влада г. Узуновића још, ако се не вaram у 1933 години. Када Краљевска влада верује, да су државне финансије у одличном стању, зашто јој је требао овај пропис? Али, господо посланици, има и тај разлог зашто јој треба тај пропис. Краљевска влада у новом предлогу буџета предвидела је повећање броја државних чиновника на 6.999, то је 7000 без један. (Упадице).

Претседник Стеван Ђирић: Молим Вас, господо, да не упадате у реч г. посланику који се држи строго Пословника и не чита свој говор па је право да му дате могућности да лепо искаже своје мисли.

Радивоје Николић (наставља): Господо посланици, нама је свима познат факт да ми имамо велики број државних чиновника и без овог повећања. Исто тако нам је познат факт, да овај број државних чиновника и службеника, претставља најсигурнију гласачку војску за сваку владу која врши изборе. Без сумње да се и Краљевска влада нада изборима, и она је пред изборе повећала чиновницима плату у неколико. Унела је предлог и за нова постављења имаће могућности пред изборе, да постави не 7000 нових чиновника него пет пута по седам хиљада нових чиновника за једно кратко време. А после избора доћи ће редуција и смањење плата баш по овоме пропису § 69. И баш зато је био потребан Влади пропис § 69 у Финансијском закону, да би Влада доцније могла да приступи мерама, да расходе смањи. (*Сава Микић*: То су практиковале прошле владе!) То практикује свака влада која врши изборе путем јавног гласања. Ово су, господо посланици, јасни докази, да је државна финансијска политика лоша, и да она не допушта повећање државних расхода.

Господо посланици, Влада се у свом предлогу, односно у извештају већине Финансијског одбора, само дотакла унутрашње политике. У том извештају се каже како за владину политику влада велико одушевљење у народу. Овде у скупштини, господо посланици, ви сте чули, да су истакнуте две политичке линије, политичке линије које су постојале пре избора. То су две листе: једна листа удружене опозиције, које је носилац био г. др. Мачек, и друга листа г. Богољуба Јевтића. Али, после избора, када је г. Јевтићева влада отишла, дошла је Влада г. Стојадиновића и, разуме се, у истој Скупштини добила је већину. Господа посланици са левеце из националне партије, мереју господи посланицима који су отишли у владину већину, спорећи им то право. Ја сам, господо посланици, пре неки дан, направио једну упадицу и рекао сам: да ће свака већина тако проћи, која буде створена насилним путем, јер је то у природи људи, који буду изабрани као посланици помоћу власти да уз власт и иду. Господа посланици, који су ступили доцније у Ј. Р. З., по тој логици, по којој су већ пошли на изборе уз власт, имали су право, макар да су ми симпатични и они, који су остали доследни Националној странци на левици. Како г. Стојадиновић није ишао на изборе, претпоставља се да се није ни сагласио са програмом г. Богољуба Јевтића. Њему господо посланици националне странке споре постојање његове политике и политичке линије. И ова господа донекле имају право. Истина је, господо посланици, да владина већина, односно г. Стојадиновић, данас има програм радикалне заједнице, који није постојао у време избора на коме своју политику заснива. Али господо, један од твораца тога политичког програма, г. Аца Станојевић, одмах је отступио а остала су тројица: г. Стојадиновић, г. др. Спахо и г. Корошец. Као што знамо, г. др. Спахо и г. др. Корошец, учествовали су у свима могућим политичким комбинацијама у прошлости. Па учествоваће, вероватно, и у будућим комбинацијама, ако им се буде дала прилика.

Према томе, господо народни посланици, нису никакви претставници политичке групецаје Ј. Р. З. или, како то господа кажу, компоненте. Остаје само др. Стојадиновић. Па и др. Стојадиновић у својој се политици колеба. Неки пут се прикаже он, или га његови пријатељи прикажују као наследника нашег великог државника, покојног Николе Пашића. Или се прикаже као имитатор г. Мусолинија, или као фирер. На вама је господо посланици из владине већине, да цените стремљења политике коју ви заступате. Овде у Скупштини, господа са левеце из националне партије, оспорили су постојање политичке линије и Удруженој опозицији и Влади. (Чује се: Да прекинемо седницу! — *Милан Лазаревић*: Чујмо! Лепо говори!)

Претседник Стеван Ђирић: Ја морам, господо, да констатујем да земљорадници лепо говоре и да се држе Пословника.

Радивоје Николић (наставља): Да видимо, господа посланици, да ли господа са левеце која припадају националној партији претстављају једну компактну политичку групу и иду ли по једној линији. Ми смо овде од неких говорника чули, да они пледирају за политику јаке руке — за диктатуру. А ја сам, господо посланици, читао из гово-

ра њиховог претседника странке г. Пере Живковића и других њихових првака, да они пледирају у народу за демократију. (Чује се: Демократију Југословенства). То је на вама, господо из Националне странке, да се одредите за коју сте политику. Мени изгледа да господа из те групе још немају пречишћено гледиште: да ли су за политику јаке руке — диктатуру, или за демократију. Удружена опозиција има своју политику са којом је изишла на изборе за народне посланике и она је тој политици остала доследна. Г.г. Љуби Давидовићу и Аци Станојевићу, сада се пребацује, што су отступили од свог ранијег политичког гледишта од унитаризма, и пристали на један други политички облик, на тако звани федерализам. У поступцима господина Давидовића и осталих претставника Удружене опозиције нема велике разлике према оној политици коју су раније водили и коју данас воде. Господин Давидовић, је и раније био за политику споразума, и ви, господо посланици, знате да је господин Давидовић успео да придобије господина Радића за сарадњу у Народној скупштини.

Господин Радић је онда стајао далеко, много даље, него што данас стоји Сељачко Хрватска Коалиција. Господин Степан Радић је онда стајао на гледишту републиканског облика владавине, па је то своје гледиште корегирао, пристао на сарадњу, дошао у Народну скупштину, признао Устав, признао Монархију и признао државне границе.

Господо народни посланици, свима политичким људима је познато да се у политици мора имати такта, па свакако мора имати такта и Љуба Давидовић, мора га имати др. Мачек, мора га имати Аца Станојевић, мора га имати и г. Јоца Јовановић. Они су, господо народни посланици, већ постигли један споразум са г. Мачеком, који су противници прогласили за фамозан и деструктиван споразум, и ако у томе споразуму нема ничега деструктивног и нема никакве опасности по нашу државу и нацију. Међутим, ако је и било какве опасности до тога споразума, та је опасност престала одмах још онога дана, када је г. Мачек пристао, као што је у своје време и г. Радић то учинио, на сарадњу, кад је признао државне границе, признао династију и ставио свој потпис на споразум са осталим шефовима удружене опозиције. И ако, господо посланици, тај споразум није још дефинитиван, он је ипак велики напредак. Тај је споразум решио више од половине посла за сарадњу између Срба, Хрвата и Словенаца. Тај споразум, господо, претставља отворена врата за сарадњу са браћом Хрватима. Та сарадња има да дође кроз уставотворну скупштину. Уставотворна скупштина има споразум да реши дефинитивно, и у детаљима.

Ви сте, господо народни посланици, чули, како је народни посланик г. Мита Димитријевић протумачио споразум, те није потребно да га и ја данас овде тумачим. Ја сматрам да се г. Давидовићу не може замерити што је данас закључио споразум са г. Мачеком; најмање му то могу замерити ови наши пријатељи са левеце, који су се у своје време одвојили са г. Прибићевићем, па са г. Радићем направили пречански фронт противу Србијанаца.

Потребно је, господо посланици, да дође до разумевања између Срба и Хрвата, па ако хоћете и Словенаца. Ви сте чули овде када је г. Зупанчић говорио о томе како смо ми Срби хегемонисте, како су Срби били недорасли за западну демокра-

тију, иако је свима вама познато, да смо ми у пред-ратној Краљевини Србији имали једну идеалну демократију. Та господа која се хвале са својом културом изражавају бојазан од асимилације. Па ако су они заиста толико културни људи, онда нека изволе на сарадњу, под сигурношћу, да никада један не културнији народ није асимилирао културнији, него напротив да су некултурнији народи асимилирани од културнијих. Напредак и подизање наше нације могуће је само кроз духовно подизање народа. А духовно подизање не може се постићи без политичких слобода, а нарочито без слободе штампе. Потребне су политичке партије. У њима се ангажује приватна иницијатива за опште добро државе и народа. Само, господа посланици, на људима је да они подижу међупартиску толеранцију и трпељивост.

Ви сте, господа посланици, видели у последњој француској кризи владе, како је та криза решавана. Ја сам са задовољством читао она начелна преговарања и погађања између појединих политичких група. Видело се, господа, да се ту не ради само о министарским фотељама, него се ради о начелима. И начела разних политичких група међусобно су се кориговала за опште добро француске државе и француског народа. Може се, господа, и код нас то постићи и мора се постићи, јер другог начина за консолидовање прилика у овој земљи нема. Начин политике јаке руке, или диктатуре, није успео и никада неће успети. Не може се, господа, рачунати на то, да се сломије један део народа од неколико милиона, да пристане на нешто што неће драге воље да прихвати. А то, господа, није ни потребно, када већ постоји добра воља за сарадњу, само тој доброј вољи треба изићи у сусрет.

Исто тако, господа, мора се разумети потреба за постојање опозиције. Код нас у последње време, нарочито од 6 јануара на овамо, гледа се на опозицију као на неку опасност, као на неког баука. Опозиција је контрола и регулатив. Нека Влада и њена већина исписују стране на народној и политичкој историји, али у народном и државном животу осим аутора потребни су и коректори. Ни један аутор није написао ни једно дело без коректора.

Имамо, господа посланици, многе законе, који су донети без сарадње Народне скупштине и не конвенирају нашим народним интересима. Потребно је извршити поправку тих закона што пре. Између осталих закона потребно је што пре могуће донети закон о инвалидима. Видите, господа, имамо 67 хиљада пензионера које држава плаћа, а не можемо да збринемо шаку инвалида.

Исто тако потребно је што пре увести у живот самоуправе па макар и по постојећем закону. Потребно је што пре извршити изборе по градским општинама као и изборе бановинских већника.

Влада, господа посланици, и владина већина много хвале своју политику. Ја, господа, не спорим вредност њихове политике, али ако су они толико сигурни да је њихова политика добра, толико сигурни да је њихова политика добра, хајдемо на слободне изборе са тајним гласањем, па ако вам народ да поверење, онда нека вам је па част.

Ја, господа посланици, морам још нешто да вам кажем. Ја сам по своме убеђењу монархиста, а то монархиста из уверења, никако из рачуна. А да сам монархиста из уверења нека ми послужи

као доказ то, што сам и као политички човек у опозицији деловао у границама интереса монархије. Овде у Народној скупштини чуо сам од како сам дошао, а и раније сам читао, каже се по неки пут каже да Влада није парламентарна, јер није изишла из Парламента, није дошла на положај поверењем Парламента, него поверењем другог уставног фактора. Нека је то тако. Али и ако је тако, никада се не смеју господа из Владе закључати за другог уставног фактора. Никада се не сме јавно признати да г. г. министри и влада не одговарају Парламенту само зато, што је Влада дошла поверењем другог уставног фактора. Јер онда се, господа, бије по ауторитету монархије. Ја као монархиста из убеђења, противу тога најодлучније протествујем.

Господа посланици, овде су од предговорника истакнута скретања у нашој спољној политици. Та скретања су призната и од саме Владе. Г. Председник владе једном приликом је рекао да он не води политику ни франкофилску, ни германофилску ни италијанофилску, него да води политику чисто југословенску! Е, господа народни посланици, да ли је у данашњим приликама могуће да Југославија, као једна ипак мала земља, може водити једну самосталну спољну политику. Данас, господа посланици, када и велика Америка мора од своје вековне Монреове доктрине да одступа и да приступи блоку сила да би заштитила своје интересе, ја мислим, господа, да ни наша земља, Југославија, не може водити своју самосталну спољну политику. Наша спољна политика, господа посланици, диктована је историјом. Ми, господа посланици, морамо нашу спољну политику водити у сагласности са нашим савезницима, који су нам се нашли у невољи, не искључујући коректне односе и са осталим суседима. Међу нашим савезницима, господа посланици, налазила се и наша братска Русија. Свима вама познат је факт, да је Русија угазила у рат због мале Србије и због Јужних Словена. Вама је исто тако познат факат, да је покојни руски цар Никола рекао, када је Русија ступила у рат, да неће ставити мач у корице све дотле док не види ослобођене Јужне Словене! Исто тако, господа посланици, вама је познат и други факат, да је данашњи шеф руске државе г. Сталин, рекао онда, када се догодио страشان марсељски злочин, када је наш Блаженопочивши Крак Александар убијен, док је он још лежао несахрањен, док су код нас у Југославији на сваки сат звонила звона: нека приме на знање противници Јужних Словена, да иза 15 милиона Јужних Словена стоје још 200 милиона Словена. И ту његову реченицу спикер је понављао и преносио преко радија сваког сата. Истина је, господа посланици, да се искључује ранија политика царистичке Русије, и данашња политика комунистичке Русије. Али, господа посланици, и једна и друга су биле пријатељски наклоњене нашем народу. Зато је, господа посланици, потребно, да и наша земља што пре обнови дипломатске односе са Русијом. То би уосталом било у сагласности са нашом спољном политиком, која се ослања на остале наше савезнике Француску и Енглеску, који су такође и у дипломатским односима са Русијом.

Ја ћу, господа посланици, још нешто да истакнем овде. Код нас у Југославији, Председништво владе и спољна политика су у рукама једног човека. Ја не знам да ли то још у којој земљи има.

(Гласови са деснице: Има!) Ако и има то је врло ретко. Мислим, господо посланици, да то за вођење спољне политике није згодно. Ево зашто. Вама је познато, када се на разним међународним конференцијама појави извесна ствар, да претставници разних влада одмах морају да траже инструкције од својих влада. Тражећи нове инструкције од својих влада, они добију у времену да проуче политичку ситуацију. Када је спољна политика и претседништво владе сконцентрисана у рукама једног човека, ја вас питам: како ће он искористити могућност дипломатске вештине, да у даном моменту добије у времену?

И зато сматрам, господо, да спољну политику треба одвојити од Претседништва владе.

Ви из већине, господо посланици, верујете у способност г. др. Милана Стојадиновића. Ја господина Стојадиновића познајем толико, што сам га видео неколико пута овде, кад је долазио као Претседник владе на скупштинске седнице. Он мене не познаје, можда ме је видео у посланичким клупама, али ме није запазио и не познаје. Ја сам, господо посланици, мислио, да он ипак располаже способностима. И да није било једног питања, да није било конкордатског питања, можда би код мене остало то уверење, да он располаже способношћу. Али, господо посланици, кад он у једном чисто унутрашњем питању није могао да предвиди исход решења тога питања, ја се онда питам: како ће он то моћи да учини у међунаордној компликованој политичкој ситуацији?! (Сава Микић: Погрешно је што Конкордат није одмах донео пред Скупштину, док није то питање дошло у руке политичара и од тога нико не би правио питање!) Ко гарантује да неће на другом месту погрешити још горе.

Са овде изнетих разлога господо посланици, ја изјављујем, да не могу дати поверење данашњој Влади и не могу гласати за буџет. (Пљескање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, сада ћемо седницу прекинути и наставити после подне у 16 сати.

Седница је прекинута у 14,30 часова.

(Наставак седнице у 16,30 часова)

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, настављамо седницу.

Реч има народни посланик г. Игњат Стефановић.

Игњат Стефановић: Господо народни посланици, разматрајући прорачун државних прихода и расхода, који нам Краљевска влада сваке године, па и ове, подноси на претресање и одобрење, даје нам се прилика, да тај прорачун разматрамо и са његове цифарске и са његове политичке стране, па да, по његовом свестраном проучавању и претресању, или одобримо или не одобримо политику Краљевске владе.

Господо народни посланици, унапред вам кажем, да не могу гласати за овај прорачун државних прихода и расхода из разлога, што је Краљевска влада, за ове скоро три године, како је на управи земље, водила политику сасвим супротну оној политици коју нам је наш Велики и Неумрли Краљ својим манифестом оцртао и указао пут, којим треба и мора да иде наш државни политички

живот за вечна времена, а ја сам присталица те политичке југословенске линије исто онако, као што сте и ви тада били. (Одобравање на левици). Морамо направити један биланс рада Краљевске владе, из кога би се видело: је ли он активан или пасиван, је ли позитиван или негативан, је ли за похвалу или за покуду.

Пратећи рад Владе од часа, када се својом декларацијом представила Скупштини, до данас, видимо, да се она све више и више удаљава од оне политике, коју је декларацијом свечано обећала, да ће је водити. Што је се даље удаљавала од њеног образовања, све је се више удаљавала од те политике, декларацијом обећане, трудећи се да на зборовима убеди народ, да све зло, ако га има у овој земљи, долази од шестог јануара и да му још прикаже, да је он одузео народу политичке слободе и да је ова Влада дошла баш за то, да на роду врати те одузете слободе, па, ево већ скоро три године, чекамо те слободе, да их добијемо, па од тога нема ништа.

Господо посланици, прошлогодишња начелна буџетска дискусија у Народној скупштини дала је врло интересантну слику. Највише се расправљало о томе да ли су Срби, Хрвати и Словенци један или три народа, и какву поуку у погледу унутрашњег државног уређења треба повући из истине о нашем народном јединству, односно о нашем народном тројству, како су то неки посланици тврдили у својим говорима.

Дискутовало се о томе: да ли је наша држава нова послератна творевина, или је продужење бивше Краљевине Србије.

Из те дискусије повлачили су се закључци, који иду ка: унитаризму, федерализму, централизму, деконцентрализму итд.

Цела та дискусија давала је утисак једне дебате у конституанти т. ј. као да се ради о доношењу новог Устава, а не о доношењу годишњег буџета. Потезала су се питања државне и националне егзистенције, која не би смела, да је среће и памети у овој земљи, бити предмет дебате ни у грађанству, а камо ли у Народној скупштини.

Не би смела бити предмет дискусије ни на каквом месту за то, што су сва та питања једном за навек ликвидирана.

Цела прошлогодишња дискусија о буџету била је управљена на тако звано хрватско питање.

Идејни основ за решавање овога питања, тражили су поједини говорници: да ли смо један или три народа, да ли постоји народно јединство или не постоји.

Говорници из опозиције, сем незнатног броја, бранили су принцип народног јединства и према томе заступали мисао унитарне политике.

Смисао њихове аргументације био је у томе, да је народно јединство било меродавно у стварању ове државе још од Крфске декларације, дакле, да је то основна идеја, на којој почива ова држава.

Претседник владе господин Стојадиновић требао је у почетку дискусије, да изложи гледиште Краљевске владе, на сва питања, за која се знало и предвиђало, да ће се претресати у Народној скупштини. Али тога није било.

Само је при крају буџетске дискусије узео реч господин Цветковић, министар социјалне политике и народног здравља.

И сви смо очекивали, да бар он јасно и отворено та питања, о којима се не би смело дискутовати, затвори. Али смо се преварили у очекивању, пошто је казао, да ће Влада унети своју најбољу вољу и учинити крајње напоре и извесне уступке, али има граница преко којих се не може ићи, и има светиња о којима се не може погађати. Он је оваквом својом изјавом све завио у таму и маглу, тако да Народна скупштина није знала: које су то границе преко којих се не може ићи и које су то светиње о којима се не може погађати.

Оно што је изостало у почетку буџетске дискусије, изостало је, као што смо видели, и при свршетку.

Потребна нам је тада била Владина изјава о свима напред изнетим питањима, јасна и искрена, па допадала се она некоме или не допадала. Али су тада Влади биле потребне симпатије др. Мачека, па је зато сматрала, да ће их стећи оваквим нејасним и неискреним изјавама Министра г. Цветковића.

Нас југословенски оријентисане политичке људе, не интересују ничије симпатије, већ то, да је ова држава једном призната као међународна заједница на мировној конференцији у Версају 1919 године и да о томе више не може бити дискусије.

Господо народни посланици. Доласком Владе г. Стојадиновића на управу земље сматрали смо, да ће и она продужити политику предвиђену Уставом од 1931 године, а сматрали смо зато, што се она својом декларацијом представила Скупштини, а којом је изјавила, да и она признаје Устав од 1931 године тј. да признаје пуно државно и народно јединство. За нас је то било довољно, ако хоћете и један успех, кад су тај Устав признали и Министри г. др. Корошец и Спахо, који нису учествовали на изборима од 8 новембра 1931 године, сматрајући да су га они заиста искрено признали.

Али, већ сутрадан лист „Словенец“ орган г. Корошца објаснио је, да та Владина декларација не значи, да се њоме брани југословенски унитаризам и позвао националисте у Словеначкој, да одустану од те своје идеологије, која је дефинитивно пропала, јер се данас државна политика гради на чињеници трију народних индивидуалитета. А што се тиче Устава орган г. Корошца објаснио је, да Влада није другчије могла да каже, него да ће се придржавати Устава, као основног закона земаљског, форме ради.

Владина декларација није, дакле, била програмска изјава у души, него само констатација постојећег стања.

После месец дана владања, Влада је створила једну партизанску владавинску комбинацију звану Ј.Р.З. Створила ју је неискрено и са задњом намером, створила ју је од три старе племенске и верске партије, које ничег идејног између себе немају, те је тиме одмах у почетку Устав погазила, јер су племенске и верске партије по том Уставу забрањене.

Одмах после одлуке о стварању те заједничке партијске комбинације, Влада је дигла хајку по зборовима, ставивши у прогон све националисте, који су искрено, душом и срцем, пришли политици нашег бесмртног Великог Краља, трудећи се, да народу прикаже њихов рад као диктаторски.

Господо, народ који не поштује своје велике људе нема будућности.

Народи на свом животном путу стварају носе своје националне идеје, изграђују ликове својих хероја. Ми који смо сиромашни у великим људима пошли смо баш противним путем, од онога пута, којим иду други народи.

Пре више од три године умро нам је наш Велики Витешки Краљ Ујединитељ. Његов рад, Његове идеје, које је ватрено бранио морале су бити свети аманет за сваког грађанина Југославије, особито за оне, који данас воде државу, а коју је Он без њих и против њихове воље створио.

Ми југословенски националисти никада нећемо дозволити да се Његова дела доводе у сумњу, и да се Његове основне идеје проглашавају заблудама.

Шта данас видимо? Видимо, да господа, која су се раније свуда хвалила и престављала као најверније слуге политике и идеје Неумрлог Краља, која су од Њега примала положаје и ордење и били за време шестојануарског режима веће присталице тога режима него и сам Краљ, данас имају храбрости, да полемишу са Његовим програмом и Његовим идејама.

Та су господа служила тај сада „злогласни“ а онда златни шести јануар, у њему активно учествовали и бирани за народне посланике на тој политици, па смо доживели, да та иста господа хоће да ликвидирају оно, што су сами стварали и помагали, другим речима да ликвидирају сами себе. То баца врло ружну сенку и слику на морал наше нације.

Био сам присутан у Сенату за време прошлогодишње буџетске дискусије, када је г. Претседник владе говорио о унутрашњој политици, критикујући рад шестојануарског режима, па је том приликом казао између осталог: „Поменуло се, а не повратило се стање од шестог јануара“ и знате ко је највише аплаудирао њему? Два сенатора који су осанули шестог јануара као Министра у кабинету г. Петра Живковића. Господо, има их, који су напустили политику Великог Краља, а који су јуначки бранили док је он био жив. Има их који су је издали. Има их који су се предали у боју првоне, када је настала хајка противу присталица тога режима. Има их, који се сада не интересују више том политиком, јер није сада рентабилна, али има и оних одабир јунака, који су за ове три године, пролазећи кроз шибу данашње Владе, Мачекових фашиста и Корошчевих клерикалаца, устрајали и високо носили и данас носе заставу народног и државног јединства са пуно вере, да југословенство мора победити, јер у противном нема Југославије, да југословенство мора победити исто онако, као што је и хришћанство победило, а које је из почетка наилазило на такве исте тешкоће и препоне. на какве је, за ове три године, наилазило и југословенство под Владом др. Милана Стојадиновића и Антона Корошца.

Господо, мало пре рекох, да је Ј.Р.З једна чисто партијска владавинска комбинација створена ad hoc.

Једном земљом, као што је наша, а која је састављена из делова разних држава после рата, из покрајина разних менталитета, разних култура, разних вера, не може се владати чисто партијским системом, а то се доказало владавином до 6 јануара 1929 године, где се наш народ био партијски груписао по верама и племенима, а то је се доказало и покушајем данашње Владе, да створи своју

странку на племенској и верској основи, већ се овом државом може владати једино окупљањем људи, који стоје на програму јединства земље и нације тј. југословенској линији, која нам је оцртана манифестом од 6 јануара 1929 године.

Јер, господо, у чисто партијском животу оваквом какав је данас код нас, долазе до изражаја већином само људи сумњиве прошлости и у моралном и у националном погледу, као и они људи, који неће националну југословенску политику, већ племенску и верску.

Кад једна странка, комбинована од напред означених људи, дође на власт, прими управу земље у совје руке, онда она гони оне људе, који нису у племенским и верским фронтима, већ стоје на изразито југословенској политици.

Свака чисто партијска политика тежи у главном и у првом реду да заступа интересе својих бирача партизана и да им доласком на власт прибави што је могуће већи удео, без обзира да ли су национални људи или не. Тај партизански рад владе тешко притискује читав наш национални и државни живот, и даје повода за разна незадовољства и приговоре. Зато је потребна, да би се са успехом владало овом земљом, концентрација свију способних, позитивних и конструктивних југословенских националних елемената, који ће бити кадри, да спроводе југословенску политику, а уз њу пуну стварну равноправност и задовољење свију крајева наше државе, те како би грађани ове земље осетили државу као своју рођену, а не као маћеху.

У овој земљи морају се имати и шири видници и модернија схватања, јер ускогрудим партизанством, како је данас, не може се управљати овом државом оваквога склопа.

Треба схватити политичку борбу као сукоб идеја, а не као сукоб интереса и амбиција, треба одвојити државу од партије, чиновника од партизана, а поштеног и јавног радника од плаћеног агента. Уздићи поштовање закона на степен догме и радити у духу праве демократије, која црпи своју снагу у слободи и вољи народа; окупити под једну заставу све што је надахнуто непоколебљивом вером у народно јединство и што је жељно да сарађује на организовању једне модерне и моћне државе.

У данашњој ситуацији све што уме да мисли, све што партијским духом лише, осећа потребу и дужност, да брани само здраву југословенску идеју. (Бурно одобравање и плескање на левици). Ново време захтева нов програм рада у духу југословенске политике, нов морал, нов начин борбе, ново схватање државе и њене високе улоге.

Дакле, господо, у Југославији се не може водити ни партизанска, ни племенска, ни верска политика, већ само југословенско-национална, која једино осигурава пуну равноправност и једнако благостање свима нашим народним племенима.

Прекинувши све везе са 6 јануарским режимом. Влада је лутала без компаса и одређених политичких схватања, па стога није ни чудо што је на свима линијама државног и народног живота пожељела само неуспехе.

Лутајући тако, Влада је у једним крајевима наше државе прогањала и данас прогања, све националне свесне и исправне грађане и све оне, који

нису припадници данашњег режима, а у другим крајевима државе омогућила је терор одоздо и пустила, да се скривају највеће светиње државне и народне, да се разара народно јединство и да грађани тих крајева раде све оно, што иде ка разједињавању нашег народа.

И тако једно хаотично стање у земљи постало је још критичнијим, појавом споразума између Удружене опозиције и др. Мачека.

Господо народни посланици, врло је важно да мало разгледамо закључак рада између србијанске Удружене опозиције и др. Мачека, који је народ нестрпљиво очекивао.

Удружена опозиција је, најзад после 8 година споразумевања, нагађања, објавила ту своју давно очекивану декларацију на дан 9 октобра 1937 године.

Шта смо прочитали у тој декларацији, у споразуму? Прочитали смо, да се Мачек са србијанском Удруженом опозицијом споразумео само о процедури, која би их довела на власт. Из тога споразума, не видимо решење главне ствари тј. на какав би се начин решило хрватско питање, и какво би било будуће уређење наше државе, пошто ово данашње уређење, по њиховом мишљењу, не ваља.

По тој процедури Удружена опозиција тражи: укидање садашњег Устава, на начин, који није предвиђен садашњим Уставом, а кога називају неморалним и ако је тај Устав одобрило 2 милиона 700.000 гласача на изборима од 8 новембра 1931 године. Да створе једну концентрану владу против свију унитаристичких партија. Рушење целокупне шестојануарске политике, тј. решење основе, на којима ова држава и почива. Октроисање изборног закона. Прихватање тезе од три народа. Избор потпуно суверене Конституанте, без икаквог претходног споразума и гаранција о будућем уређењу земље, да би та Уставотворна скупштина донела Устав без мајоризације, а са већином Срба, већином Хрвата и већином Словенаца. Сваки патриот у овој земљи поздравно би са задовољством тај акт Удружене опозиције, да је она изнела пред народ свој план о коначном решењу хрватског питања, а на темељу данашњег Устава, али смо се разочарали, кад нам је она, после толико година заједничког разговора са Мачеком, у место коначног решења хрватског питања, дала само једну процедуру, остављајући главну ствар, да се у Конституанти реши са три народне већине, како то они кажу.

Не може се, господо, хрватско питање решити на основи три народна суверенитета, јер ако смо три народа, онда не можемо имати једну државу, већ три, а ми смо 1919 године мировну конференцију уверили, да смо један народ, па смо за то и добили једну државу. Нигде то у свету нема, да нам цео свет признаје једну јединствену државу, а ми сами је не признајемо. Светски рат је био између осталог и за то, да се створе велике националне државе у којима живи само један народ, а Удружена опозиција се бори да створи од једне велике државе три мале федеративне државе у којима живе три народа. Постоји само југословенска политичка, културна и економска индивидуалност Југославије, која се испречала посебним и хрватским и српским и словеначким индивидуалитетима.

а која је јача и преча од ових. Мачеку се могу на супрот ставити само организовани и окупљени Југословени, јер њихова политика значи јачање Југославије и оне идеје, на којој Југославија почива. Споразум од 8 октобра 1937 године није први предлог ка уставном уређењу Југославије, а сигурно неће бити ни последњи. Једни мисле добронамерно, али до крајности наивно, да би ново уставно уређење могло оздравити данашње болесно стање, и да би се тиме ликвидирало за навек хрватско питање. Други опет, у жељи, да буде што већи хаос у држави, па можда и за то, да то болесно стање учине још тежим и болеснијим, набацују уставно питање у ово време, и траже на овај начин решење хрватског питања. Сваки споразум, па био он политички или не био, може бити негативан или позитиван, може бити искрен, може бити неискрен. Али добар је само онај споразум, који је позитиван и искрен, а овај споразум, који нам је објавила Удружена опозиција са Мачеком, је негативан и неискрен. Негативан је за то, што су се они споразумели само о негирању свега онога, што данас постоји, а нису се споразумели о томе, што има да дође после овога. А неискрен је овај споразум за то, што једна страна мисли искрено о решењу хрватског питања у границама Југославије, а на федеративној основи, а друга не. А да је то тако, доказ је њихов рад у народу, после објаве њихове декларације о споразуму. И једни и други пошли су у народ, да му објасне текст споразума, разуме се сваки на свој начин. Усмено ће им то бити лакше, јер ће народу објашњавати онако, како ће то где и како ће то коме одговарати. Да би могли придобити народне масе за ту политику, негде ће се тај споразум објашњавати: као остварање слободне хрватске државе, негде као федерација, негде као конфедерација, негде као персонална унија, негде као сложена држава, негде као широке народне самоуправе, негде као јединствена и недељива Југославија, а негде се неће помињати ни један напред означени облик државног уређења, већ да се цела ова борба води у одбрану демократије, слободе грађана и законитости. Да је овај споразум неискрен види се још и по томе, што Мачек и даље продужује борбу противу Срба и противу Југославије, јер споразум код њих није произвео никаквих психолошких промена. Они тај споразум не рекламирају као корак унапред, ка зближењу и братским регулисању односа, него се и даље служе оним истим политичким речником, као и до сада. Г. Мачек је написао 14 октобра 1937 године, дакле 5 дана после објаве декларације о споразуму, чланак у „Селачком Дому”, где каже, да Срби и Хрвати, и поред јединства крви и језика, нису један народ ни били, а никада неће ни бити. Он жели да хрватски народ по својој вољи уреди слободну хрватску домовину, и да не постоји хрватско питање као проблем некакве децентрације и самоуправе. Ово становиште Мачека је јасно да јасније не може бити. За Мачека је хрватско питање државно правно питање, које се не може решити помоћу демократског принципа, јер демократски принцип значи респектовање воље већине народа држави, тражећи пуну једнакост и равноправност човека над човеком, а он то неће.

Господо, данашњи противници југословенске националне мисли и унитарног уређења наше др-

жаве, као главно оправдање свога становишта о потреби државног преуређења у напред означеним правцима, истичу сада своју теорију, да су Срби, Хрвати и Словенци три народа.

Што ту теорију о тројству истиче др. Мачек, то нам није ни чудо, али што је истичу они људи из србијанског дела Удружене опозиције, који су до јуче били велики поборници и браниоци народног јединства, то је за нас велико чудо.

Испочетка су само појединци почели да прескачу из једног политичког програма у сасвим супротни, а сада видимо, да су тако почеле да раде и целе бивше политичке странке.

Тако, сада видимо, да су главни браниоци унитаристичке линије г. г. шефови бивших србијанских странака напустили ту политику јединствене Југославије и сада постали главни браниоци тезе од три народа.

До сада је у политици било познато, да се често појављују промене у мишљењима и гледиштима о појединим установама и њиховој целисходности, о правилном или неправилном њиховом функционисању, као на пример: да ли су боље установе бановина, округа или жупанија, да ли су боље веће или мање самоуправе итд.

О томе се, са временом и при друкчијим приликама, може просудити: да ли су оне добре или рђаве. Може се бити сад за њих, после против њих, могу се данас хвалити а сутра нападати.

Али, поставити у своме програму при оснивању странке, да је југословенски народ једнородан, па га, после неколико година ватреног браћења, огласити да је трородан, то је знак болесног времена у коме сада живимо.

Још до скоро најодушевљеније присталице пуног државног и народног јединства, сада пишу и говоре, да смо ми сада три народа и да је то стварност, а ми југословенски националисти кажемо и пишемо, да је само Југославија стварност, да је она једна и недељива, и да су то чињенице, које никад и нико више разорити не може. Ова се господа данас јавно одричу својих политичких творевина и дезавуишу потпуно цео свој политички рад после ослобођења.

Страшно је то, господо, да су ови људи пуних 17 година доказивали да су Срби, Хрвати и Словенци један народ, и да је то за њих била политичка догма, а сада доказују, да су то три народа и да је наше народно јединство само једна фикција, лаж и обмана.

Ови политичари до 6 јануара 1929 године имали су велико народно поверење, али ово поверење народ није давао лично њима, већ њиховим политичким програмима, који су били у духу јединства народа и државе, а који су они сада издали, бацивши о земљу основна начела на којима је ова држава и основана.

Овако штогод није смео да учини ни обичан гласач, а најмање су то смели да учине политичари и вођи који су овај народ толико водили на челу државног и народног јединства. После нашег уједињења, политички живот у овој држави био је врло буран, жив и пун великих перипетија. Правиле су се коалиционе владе са групама разних политичких програма, али се никад није дирало у основе на којима почива ова држава, а то је, да су Срби, Хрвати и Словенци етнички један јединствен народ по крви, осећају и језику, те да су као

један народ, уједињени у једну јединствену државу.

И ево сада после толико година нашег заједничког државног живота, доживесмо сада и то, да се и та истина, коју до сада нико није оспоравао, назове заблудом и фикцијом и то баш од оних вођа и политичара, који су ту истину о једном народу и бранили толики низ година. Према овакоме своме раду, они су за увек изгубили сваку легитимацију, да од сада воде политику југословенског народа.

Мени изгледа да су вође србијанског дела Удружене опозиције направили са Мачеком овај назови споразум поред осталог и са извесном дозом ината и мржње према носиоцима данашњег режима, али заборављају да су и режим и људи пролазни, а држава је вечна. Можда у историји нашег народа, који је богат патриотизмом, никад није била тако света дужност, да се говори о стваралачкој љубави према домовини, као што је та дужност неодложна и света баш данас. Што чинимо отаџбини чинимо себи. Отаџбина смо ми. Болује ли или пропада она, болујемо и пропадамо и ми. Кад домовина расте и снажи се, онда растемо и снажимо се и ми.

Према овоме, ако хоћемо, да нам домовина буде велика и снажна, дужни смо и ми бити свесни своје патриотске дужности, а не да државну политику водимо из ината према некоме.

Све ово мора бити света дужност сваког Југословена, када се сада толико пише и говори о споразуму у толико пре, кад се зна, какво становиште заузимају напред означени политичари и њихове странке према нашем народном и државном јединству.

Може се дискутовати о томе: да ли су поједини крајеви Југославије задовољни: у погледу економском и социјалном као и културном, јер знамо да има појединих крајева наше државе са неједнаким ступњевима материјалне и духовне културе, којима се мало или ни мало није давало као: Црној Гори, Санџаку, Херцеговини итд. и без сумње ту може да избије оправдано незадовољство. Треба знати да заједница материјалних интереса, ствара и заједницу духовних интереса. Морамо се трудити, да се сви крајеви државе осете равноправни, јер зашто би онда човек био незадовољан у својој држави, ако се он увери, да домовина води рачуна о његовим економским и социјалним интересима.

Господо народни посланици, поред Удружене опозиције и Влада Стојадиновића је обећала народу, да ће она решити хрватско питање. Од решења хрватског питања, она данас стоји даље, него што је стајала пре свог доласка на власт. Ни дозвола повратка хрватских емиграната у државу, ни амнестија осуђених официра у познатој шпијунској афери, ни лабава наплата пореза у Хрватској, ни дозвола истицања хрватских застава, ни гоњење хрватских националиста, ништа није помогло данашњој Влади, да одобривољи г. Мачека, да се смилује да њу, и да са њоме реши хрватско питање.

Влада је ишла дотле у попуштању према Мачеку, да је она за 70% порушила југословенску линију, а за толико срушила и државни ауторитет, а с друге стране до споразума није дошло, нити ће доћи.

Стање, које влада данас у Хрватској мора да забрине сваког патриоту.

Наша држава се данас налази у много тежим приликама, него што се налазила пред светски рат јула 1914 године. Тада смо имали да се боримо само са спољним непријатељима, а данас, сви патриоти у овој земљи, имају да се боре на свима фронтима нашег унутрашњег државног живота и с лева и с десна и одозго и одоздо и спреда и остраг.... (Узвици на левици: Тако је!)..., то ће рећи, имају да се боре и са унутрашњим непријатељима, којих ова земља, од смрти Великог Краља, има доста, а имају да се боре и са Краљевском Владом, која је у своме попуштању према њима, довела земљу и нацију у један безизлазан положај тако, да су све националне тековине доведене у питање.

Господо, сваки се патриот ове земље у чуду пита, како је то, да ова Влада фаворизира унутрашње непријатеље ове земље, који на њен очиглед руше оно, што је наш народ милионима жртвава створио?

Краљевска влада је одмах после доласка на власт одустала од политике народног јединства тј. одустала је од оне државне линије, коју нам је наш Велики Бесмртни Краљ Својим манифестом од 6 јануара оцртао и у садањи Устав унео, јер у Уставу стоји, да је Краљ Заточник државног и народног јединства.

Краљевска влада је дозволила Мачеку, да се он де-факто одвоји од ове државе, а не примењујући према њему и његовим присталицама све законске мере, које јој стоје на расположењу и да их тиме расположивим мерама натера, да поштује државу исто онако, као што је поштују и остали грађани ове земље.

Ја верујем, да је ма који други човек био Министар унутрашњих послова, а не г. Коросец, да он не би дозволио, да Мачекови Хрвати оволико забразде, али је то г. Коросцу ишло у рачун, па је зато то и радио.

Господин Коросец, као министар унутрашњих послова, дозволио је г. Мачеку намерно, да он на свој рођендан 6 јула 1937 године јаше на белом коњу у сред Загреба, као какав Краљ, и да поред њега дефилију десетина хиљада Хрвата кличући му: „Живео Мачек, живела самостална Хрватска држава”, а полицијски органи, не само што му нису сметали, већ су му тај поредак одржавали, као при каквој државној свечаности, а српске православне владике, попове и националисте у сред Београда пребија и разгони на познатој крвавој литији од 19 јула прошле године, а којој је био једини циљ, да се помоли Богу за оздрављење српског православног Патријарха Варнаве.

Две године слушамо и гледамо тешке изгреде и увреде које чине Мачекови Хрвати противу ове државе, називајући Србе најпогрднијим именима. Србе, који су за стварање ове државе дали огромне жртве у људству и материјалу.

Две године гледамо, да се Хрвати наоружавају примајући оружје од, нама непријатељски нерасположених, суседних држава, па је чак и формација њихове резервне војске ухваћена.

Више од две године гледамо како се хрватске заставе витлају по свим хрватским селима и градовима, а државну заставу не сме нико истаћи о државним празницима, иако би то неко хтео.

Више од две године слушамо и гледамо, да се званични изасланици државни, при свечаностима у Хрватској, дочекују са хрватском химном, а о државној химни ни помена нема, нити је хрватска омладина по школама учи.

Више од две године гледамо да Мачекови Хрвати гоне, пале и убијају оне Хрвате националисте који хоће ову државу а Влада их никад није узела у заштиту.

Више од две године слушамо, да се у Хрватској јавно певају антидржавне и антидинастичке песме по свадбама, сајмовима и скуповима.

Месеца новембра прошле године видели смо, да су Мачекови студенти бацили са загребачког универзитета кроз прозор на улицу пред масу сакупљеног света слику Њ: В. Краља Петра II и због тога је ухапшен само један Црногорац и одмах пуштен, пошто се утврдило, да он и није био ту.

Даље, видели смо прошле године, да су, на Мачеков захтев, општинске власти по Хрватској поскидале државне грбове са општинских печата, а да власт против тога није ништа предузела.

А као круна свих ових издајстава према држави долази још и то, да судови у појединим местима у Хрватској доносе пресуде у име хрватског краља. Случај у Доњем Михољцу.

Из ових неколико изнетих примера види се, да нико у овој држави не може веровати да је ово једна држава. Она се води само по списку. (Одобравање на левици).

Господо, Влада г. Стојадиновића без икакве државне потребе, порушила је све баријере из прошлих режима, и отворила широм врата читавом низу непотребних државних проблема. Отворило се понова питање, да ли смо један или три народа, да ли ћемо јединствену државу или нећемо, а сва су ова питања била за увек затворена.

Скоро три године гледамо ово рушење наших националних идеала, рушење свих оних позитивних елемената из којих је саграђена ова држава, а да друго ништа боље не видимо.

Влада г. Стојадиновића бацила је земљу у унутрашњој политици у један сумрак и Бог свети зна како ће се одатле изићи. Она се ни једном речју није заузела, да заштити идеју југословенског јединства. Она је за ово време, од како је на управи земље, била напустила југословенску мисао и стајала на једној прекретници између унитаризма и федерализма, али се она мора данас или сутра, ако се одлучи за федерализам, сударити са југословенском идејом, која је у нашем народу много и много јача, него федерализам.

У последње време имали смо прилике да чујемо Претседника Владе др. Стојадиновића, да је и он унитариста тј. да је присталица државног и народног јединства, па бих лично можда њему и веровао, да се је он после толико времена лутања у унутрашњој политици, а овамо а онамо, најзад вратио унитаристичкој линији и дошао до уверења, да је ова политика једино могућа, да се ова држава очува.

Али, ако њему могу да верујем, да је унитариста, то никако не могу веровати његовом највећем сараднику и љубимцу г. Корошцу, а не могу да му верујем зато, што сам се уверио, да он код својих људи у Словеначкој јавно говори, да је задатак ове Владе, да ликвидира југословенски унитаризам, који је зло за земљу, па то и његова штампа у Словеначкој потврђује. Он је на љу-

бљанском збору, који је одржао јануара прошле године донео резолуцију у којој је изнео: Да су Словенци народ за себе и тражио и он заставу за Словеначку.

Његови клерикалци објавили су рат у својој штампи српскохрватском језику на словеначком подручју, прогласивши га туђинским језиком. Чиновници Срби и Хрвати не пуштају се на словеначку територију да служе. Тамо је све државно чиновништво комплетирано Словенцима, његовим људима, а ресто што му претекне поставља по другим крајевима државе. Њега сем Словеначке, други крајеви не интересују, као да за њега и не постоје, сем у толико у колико му је потребно, да поставља онај вишак чиновника, његових пријатеља, у друге крајеве државе.

У Љубљани излази тједник „Словенија“, који подупире „Јерезу“ на словеначком терену, а у једном прошлогодишњем броју донео је дословно ово: „Како ми Словенци, тако и Хрвати још одлучније одбацујемо југословенски унитаризам. Читаво хрватско питање своди на борбу против тога унитаризма. Хрватско је питање исто као и словеначко могуће решити само тако, да се југословенски унитаризам потпуно ликвидира. Даље, лист Корошчевих пријатеља у Љубљани прошле године, југословенску народну мисао назива „Унитаристичка психопатологија“ и „Перверзна идеологија“.

Прошле године „Словенски Дом“ орган г. Корошца пишући баш о изјавама општина, које су настањене Србима, противу споразума Удружене опозиције, тумачи те изјаве општинских управа, као мишљење Велико-Срба, да је државно и народно јединство једини темељ на коме може опстати Југославија.

Господин Корошец је, за све ово време, од како је Министар унутрашњих послова, систематски рушио све националне организације као: Удружење четника, Удружење резервних официра и ратника, Удружење Сокола и Народну одбрану, коју ни аустриски ултиматум Србији 1914 године није могао порушити, а ево у слободној земљи дочекасмо, да је државни Министар унутрашњих послова сруши, а њеног претседника г. Илију Трифуновића-Бирчанина, који је руку своју изгубио за ову земљу, прогони, хапсећи га до сада два пута иступно, као какву скитницу. Оно што са њиме није могао да учини Поћорек 1914, учинио је Корошец 1937.

Зашто је рушио ове националне организације? Рушио их је зато, што је у њиховим програмима заступљена идеја југословенског унитаризма. На једну од најнационалнијих државних организација, Соколску, на чијем челу стоји наш данашњи Краљ, ударио је пуном паром, да је разјури, а помогао његову племенску организацију „Орао“, коју је обновио у Словеначкој, од како је на положају Министра унутрашњих послова, а која је законом забрањена.

Прошле године забранио је слет Сокола у Марибару, на коме је требало да Краљев изасланик преда заставу тамошњим Сокоlima, подарену од Њ. В. Краља Петра II.

Господо, да г. Корошец није унитариста, као што то он по Београду говори, већ присталица тезе од три народа, послужиће нам његова прошлогодишња прослава тако зване Мајске декларације,

којој даје значај славља само у Словеначкој, а она се састоји у овоме:

Маја месеца 1917 године, дакле за време Светског рата, југословенски посланици у бечком парламенту: Срби, Хрвати и Словенци, међу којима је био и г. Корошец, изјавили су, да захтевају: „На темељу народног начела и хрватског државног права, уједињење свих земаља у Монархији у којима живе Словенци, Хрвати и Срби у једно самостално од свакога господства туђих народа слободно и демократској подлози основано државно тело под жезлом Хабсбуршко-Лоренске Династије, те ће се свом снагом заузети за остварење овог захтева свог, једног те истог народа.

Из ове изјаве види се, да мајска декларација није никакав револуционарни акт, јер се у њој говори само о оним Србима, Хрватима и Словенцима, који су живели у аустроугарској монархији, и о жезлу хабсбуршко-лоренске династије.

За нас Југословене има разлога да се мајска декларација слави, а то је њена изјава при крају: О народном јединству Срба, Хрвата и Словенаца — прва изјава, коју су дали легитимни претставници Срба, Хрвата и Словенаца у аустроугарској монархији.

Док је дакле, и пре и после мајске декларације, било аката, који су, као израз револуционарног отпора противу Аустроугарске, а за уједињење са Србијом, далеко одлучнији од ње, тако да са тог гледишта не би било оправдано никако нарочито њено славље, али мисао народног јединства, која је у њој легитимно изражена, као и онај талас, који је после тога настао, оправдавају потпуно ту прославу и дају јој опште-народно значење.

Па ипак, то је баш оно што није учињено. Јер, док су мајска декларација и оно што је главно и позитивно у њој, били ствар свих Срба, Хрвата и Словенаца у монархији, г. Корошец је њеној прослави дао засебан словеначки карактер, односно једног дела Словенаца, и то оног који припада његовој странци.

Оно што је најжалосније, при овој се прослави све учинило, да се подвуче оно, о чему у декларацији нема ни трага, а да се затаји оно, што је и њој и читавом покрету иза ње дало елан и вредности.

А да је то тако, доказ је брошура која је објављена у спомен декларације и у којој се говори о свему и свачему, само не о овом ставу декларације при крају, у коме стоји народно јединство.

Затим из говора Министра г. Крека, који је говорио о „самосталном словеначком народу и осталим југословенским народима“, затим из чланка у „Словенцу“, који мајску декларацију приказује као неку „Магна карту самословенштва“, која је, како каже „Словенец“ и требала да осигура самосталност словеначком народу, а која је у најбољем случају ишла за здруживањем југословенских народа, а не једног те истог народа, како је то изричито казано при крају декларације.

„Словенец“ иде чак тако далеко, да у броју од 29 маја 1937 вели: Да су Словенци „године 1933 све словеначке захтеве, у колико их слобода није испунила, поновили“ доводећи на тај начин у везу са декларацијом, чак и познате Корошчеве пункције из године 1933.

Овде се сада питамо: зашто је та прослава била, кад Корошец том прославом хоће да избегне оно, што је у мајској декларацији било од значаја за цео наш народ, а то је, да је мајска декларација први заједнички иступ Срба, Хрвата и Словенаца у бившој монархији, за наше народно уједињење?

Он то не прославља, већ цело то славље баца на терен Словеначке, а његов Министар Крек тога дана говори о самосталности словеначког народа, а не говори о јединству Срба, Хрвата и Словенаца, као што је то говорио у Београду, и како је он то владином декларацијом признао.

Из овог случаја, као и из осталих случајева види се, да г. Корошец и његова клерикална странка, која је из чисто владавинских рачуна ступила у Ј.Р.З. не мисли ни нашта друго, већ на федерацију Словеначке, и сарадња са њим је губљење времена и чиста штета за ову државу.

Да је он неискрено и са задњом намером и мрачним циљевима ступио у Ј.Р.З. види се између осталог и из тога, што је већ у Словеначкој делегирао своје најјаче људе, који му поново оснивају његову стару клерикалну словеначку људску странку.

Према свему овоме што сам до сад изнео, може ли још неко у овој земљи веровати, да „Јере-за“ може бити носилац југословенског унитаризма, док се у њеној средини налази г. Корошец.

Да би се још боље илустровала његова неискреност према овој земљи, у којој он живи, доказује и овај случај:

Он је као Министар саобраћаја, по његовом изричитом тражењу, ушао у шестојануарску владу, и као њен члан потписао ону чувену, и за државу важну, декларацију од 4 јуна 1930 године, којом је изражено начело: један народ у једној држави; да племенске заставе имају са пијететом припасти прошлости, јер национална будућност хоће само једну југословенску заставу, састављену од три боје; да су старе племенске и верске политичке странке, са којима се радило од Уједињења до 6 јануара па се са њима није успело, изгубиле право на постојање и да се оне никад више повратити не могу, и да од сада могу постојати само југословенске странке у којима се мора имати и Срба, и Хрвата и Словенаца, па је све то после кратког времена изневерено, изишавши из владе и 1933 године потписао оне чувене пункције у којима се говори сасвим супротно од оног, што је у поменутој Владиној декларацији потписао и примио као своје.

И док је г. Стојадиновић дозволио г. Корошцу, као Министру унутрашњих послова, да драконским полицијским мерама прогони као дивље зверове југословенске унитаристе, који бране програм Владине декларације од 4 јуна 1930 године, дотле му је у исто време дозволио, да даје маха свима рушилачким елементима ове земље, да раде шта хоће.

Са ових изнетих и потпуно доказаних чињеница г. Стојадиновић, докле год не ликвидира г. Корошца, нема право да данас диже заставу одбране југословенског националног и државног јединства.

Два дана бих могао рећи све оне радње г. Корошца, које су оперене директно противу државе, па се поред свега овога опет нађе човек у овој земљи, који каже: „Нема Југославије без Ко-

рошца", а ја бих му на то одговорио: „Нема Југославије заиста, ако у њој г. Корошец и даље буде Министар унутрашњих послова". (Бурно одобравање на левици).

Господин Корошец је, давајући свој експозе о унутрашњој политици пред Финансиским одбором, казао да у Вардарској бановини, постоји бугарашко питање, постоји арнаутско питање и постоји турско питање.

Из ове његове изјаве види се, да он намерно хоће, да поред хрватског и словеначког питања отвори у овој земљи још три нова питања, како би изгледало пред иностраним светом, да Југославија и није национална држава, већ једна скупина разних народа, која неће Југославију, већ сваки за себе тражи своју државу.

Ово нигде у свету не постоји, да један Министар унутрашњих послова у својој рођеној земљи отвара и она питања, која никад нису ни постојала.

Јужна Србија је колевка српства. У Јужној Србији су Срби на Косову изгубили своју државну самосталност.

Да у Јужној Србији није било Срба, Краљевина Србија не би ни ратовала 1912 године са Турцима, нити би потраживала њене територије, него би седела мирно. (Чује се: Зар нису македонци?). Не, то су Срби и ја са ове говорнице кажем да су Јужносрбијанци Срби. Ја сам посланик Јужне Србије 12 година, и ја то смело тврдим.

Господо, то су ноторне чињенице које зна цео свет, само их не зна ко бајаги г. Корошец. Ја не знам шта још треба да уради г. Корошец противу ове земље, па да се неко увери да је он минира са свију страна. Овај човек, да је у ма којој другој земљи и да тамо ради оно што ради овде, одавно би био суђен и осуђен по закону о заштити државе, а он је у овој напаћеној земљи Министар унутрашњих послова. Ма колико пута Претседник Владе изјављивао да је и он унитариста и ма колико пута г. Корошец тражио заставе за Словеначку и тврдио да су Словенци народ за себе и ма колико пута његови листови „Словенац" и „Словенија" писали да треба ликвидирати југословенски унитаризам, јединство народа било је и остаје основица ове државе, и јединство народа мора да остане и остаће основицом наше државне политике, па ма која влада дошла на управу земље, јер је национални принцип ове земље: један народ у једној држави. То мора бити и остати за сваког грађанина Југославије његово „национално вјерују".

Господо народни посланици, из напред изнетих чињеница види се да се у данашњој нашој држави воде две јасно оцртане политике, а које су једна другој потпуно опречне.

Једна је политика шестојануарска, а то је она политика, коју нам је наш Велики Бесмртни Краљ својим манифестом од 6 јануара 1929 године оцртао, узоравши том приликом дубоку бразду, којом има да иде наш државни политички живот за вечна времена. То је политика југословенског националног унитаризма, а друга је политика федералистичка, т.ј. политика споразума између три народа, трију историјско-политичких индивидуалитета.

Тврђење моје и мојих пријатеља, који су остали верни шестојануарској политици, да је у Југославији једино могућа унитаристичка политика, остаје и остаће чврст темељ наше политике.

На тој политици једино је могуће и правилно решење хрватског питања, једино је могућ искрен споразум, али не споразум између три народа, како су то споразумаши утаначили и како то г. Корошец жели, већ споразум политичких људи у једном народу. Место тога братског споразума није ни Брежица ни Загреб ни Фаркашић, већ југословенска Народна скупштина у Београду, која је једина надлежна да решава сва политичка питања у земљи, па и хрватско.

Моје је уверење да се ова држава може очувати и њоме управљати само преко југословенског националног унитаризма, а никако тезом од три народа.

До шестог јануара 1929 године та се племенска и верска политика и толерирала, али се увидело да она иде ка разједињавању нашег народа, и да она није у стању, да очува државну целину, јер су се у политичке партије груписали људи по верама и племенима, те су се на тај начин формирали фронтови између Срба, Хрвата и Словенаца и ти су фронтови, као што смо видели, довели до јаких судара, чак и у народном Претставништву и ко зна шта би било све са овом државом, да Блаженопочивши Краљ није то актом од 6 јануара и спречио, забранивши тада све досадашње племенске и верске партије, а доцније створио једну ширу платформу за спровођење југословенске националне политике на целој државној територији и позвао цео народ да се групише на тој југословенској линији.

Ни Њему није било лако да укида те партије, у којима су се људи по верама и племенима груписали, али има нешто што је јаче и од партија и од појединаца, а то је држава, која је вечна, а људи и партије пролазне.

Одмах после доласка Владе г. Стојадиновића на управу земље настала је хајка на све грађане ове земље, који су прихватили ту политику и на зборовима осуђивали их, говорећи да су служили ненародни шестојануарски режим. Ми који смо примили политику Великог Краља, а то је било 80% народа у земљи, нисмо служили турског Султана, већ Александра Карађорђевића, са пуном вером, да служећи Њему, служимо великој југословенској мисли, а служећи великој југословенској мисли, служимо своме народу и својој држави, оваквој каква је данас.

И ми југословенски националисти, сматрамо се срећним и поносним, што смо у отсудном часу 6 јануара стали уз свога Краља, да сачувамо земљу од унутрашњег расула, исто онако, као што смо уз њега стали и за време прошлих ратова, кад нас је позвао, да стварамо ову државу, у којој данас живимо. Иако је Краљ погинуо, није погинула његова идеја, за коју ћемо се борити, до њеног потпуног остварења, јер смо убеђени да је тек 6 јануар одредио једну сталну државну политику на целој државној територији, а то је политика југословенска, и ту политику мора водити свака влада, која дође на управу земље, јер смо убеђени, да је та политика једино могућа у Југославији, а да је свака друга политика у овој земљи немогућа.

Господо народни посланици, после неуспелог покушаја да направи споразум са Мачеком, влада је доживела још један већи неуспех, а то је неуспех у ратификацији Конкордата. Највећи шлагер Владе г. Стојадиновића био је: смиривање духова

и ублажавање заоштрениости у верским односима, ма да та верска заоштрениост није ни постојала, јер је свака призната вера у држави несметано вршила своје религијске обреде, већ је она, баш на против, изношењем Конкордата на ратификацију пред Народну скупштину распирила верску нетрпељивост до максимума, тако да је најзад морала да га скине са дневнога реда, не подносећи га Сенату, односно није га 19 октобра прошле године пренела у нову сесију Сената.

Господин Стојадиновић нам је небројено пута пре изношења Конкордата пред Народну скупштину изјављивао, да је Конкордат једна неодољна државна потреба, да се он мора донети и да морамо меницу платити којој је рок плаћања дошао, како је он то казао у своме експозеу пред одбором Народне скупштине, па кад га је изнео пред Народну скупштину и добио потребну већину, он је већ истог дана предложио посланичком клубу Ј. Р. З. да се Конкордат за извесно време скине са дневнога реда тако, да га је најзад и повукао. Он је требао или да га спроведе до краја, ако је то заиста била неодољна државна потреба, или ако то није могао, онда је морао да иде са власти. Али он није учинио ни једно ни друго као да ништа није ни било.

Али сада се питамо: зашто је Влади све то требало кад Конкордат није хтела, да подноси Сенату на ратификацију?

Зашто јој је требало, да разгони литију православног народа 19 јула прошле године, и да пребија православне владице и попове, на очиглед и нашег и страног света?

Зашто убијање и пребијање православног народа у Бјељини, Младеновцу, Крагујевцу, Краљеву, Жичи, Тополи и другим местима?

Зашто је све ово Влади било потребно, кад најзад Конкордат није ратификован?

Оваквим својим радом, Влада је учинила две огромне грешке: раздражила је обе цркве, и католичку и православну, а то значи: католичка црква је остала незадовољна, а православна увељена и окрвављена. Влада није бацила поглед у будућност те да предвиди, каква ће последица наступити код православног народа, ако се Конкордат прими; а дужност је сваке владе, да предвиди унапред, како ће се закони, које она доноси, примити у народу. Ово у толико пре, што је Влада знала и мишљење меродавних црквених власти, а у неколико и народа.

Да би Влада знала у потпуности и мишљење народа, требало је своје посланике упутити на средске конференције, сваког у свој срез, на којима би они прочитали текст Конкордата и протумачили народу, шта се хоће да постигне Конкордатом, па да се том приликом види и мишљење народа, и да се према томе мишљењу и управља.

А овако се десило, да један међународни акт, који је примљен у Народној скупштини, наиђе на оружан отпор српског народа и да народ дезавуише своје преставнике у Скупштини, што до сада није био случај у овој земљи, од Карађорђа до данас. Устав је прогласио, да све вере у држави буду равноправне. Да би се то постигло, најобље је било донети један општи Закон о верама. У том Закону би требало одредити: којим пословима верске установе могу да се баве, које дужности и права имају према држави, а које опет држава према

њима. У оквиру тог општег Закона о верама, могла је свака верска заједница створити свој статут и самоуправно отправљати своје послове.

У место да се на тај начин створи правна једнакост међу верама, Влада није донела уопште никакав Закон о верама. Она се упустила да преговара са врховним вођством сваке вере понаособ, о правима и дужностима те вере у држави. Према овоме тешка је ствар била ратификовати Конкордат овакав какав је. О њему су све владе од 1922 године радиле, па ни једна није имала, изгледа ми, храбрости, да га изнесе пред Народно претставништво.

Многи наши политичари нападају Устав од 1931 године, којим се предвиђа установа Сената, и кад се ствари посматрају из близа, заиста је тако, али нам је Конкордат отворио очи и убедио и нас и оне политичаре, који нападају установу Сената, да није тако, и да је установа Сената заиста добра установа, и да она заиста служи као кочница, за све одлуке, које доноси једна Скупштина на брзу руку.

Сад замислите, да нисмо случајно имали установу Сената, Конкордат би пријемом у Народној скупштини постао дефинитивно примљен, а на каква би отпор он наишао у народу, при овоме спровођењу у живот, видели смо, а верујем; да се он не би ни могао увести у живот, а то би нас унизило у иностранству, које би стекло уверење, да у Југославији не вреди ни један међународни акт, који ратификује Народна скупштина.

Господо народни посланици, Г. Стојадиновић, у унутрашњој политици, који је год важнији политички посао почео, није га довршио. Тако, почео је прво споразум са Мачеком, па није успео, почео је са Конкордатом, па није успео, па сад почиње да уводи и фашизам у овој земљи, па тврдо верујем, да ће и са њим проћи, као и са прва два посла.

Читаве две године г. Стојадиновић, се путем штампе и говора његових министара хвали, како је он дошао да ликвидира шестојанварску диктатуру, и да народу врати једном његове давно очекиване политичке слободе, приказујући нас југословенске националисте као: пофовце, фашисте и реакционаре, што ми никад нисмо били, нити ћемо икад бити, али му се могло тако да говори, јер друге штампе, сѐм његове, није било у овој земљи, да би се то његово тврђење демантовало. Шта сада видимо? Видимо да тај исти г. Стојадиновић, који нас је тако ружно клеветао пред народом, да је основао политичку школу по угледу на талијански фашизам и да је чак послао неке људе у Италију и Немачку да студирају фашистичко уређење тих земаља.

Фашизам код нас, господо, не може да успе и да се ми не треба да угледамо на Италију, јер тамо су, приликом доласка Мусолинија на власт, били други психолошки моменти у народу. Фашизам је у Италији успео зато; 1) што се јавно у моменту када је комунизам био у пуном жеку у Италији, одмах после рата; 2) што је фашизам, из бојазни од комунизма, помагала буржоазија и велики капитал; 3) што је Италија хомогена земља са једним менталитетом, једном вером и једном културом; 4) што је тај фашизам помагао талијански Краљ, а и данас га помаже, јер да је талијански Краљ, рецимо после годину дана, одузео

владу Мусолинију од фашизма не би било ни трага ни гласа.

Док код нас све те чињенице не постоје тј. нити је ово хомогена земља, с погледом на културу, менталитет и веру, нити код нас прети каква опасност држави од комунизма, иако г. Корошец хоће да га намерно прикаже, да је он велика опасност за државу. Код нас има само незадовољних људи противу режима и те грађене, који су противу режима, Корошец проглашава за комунисте, опет са рачуном. (Одобравање на левици).

Треба једном знати и бити начисто с тим, да са овом земљом може управљати само кроз демократију. Ми нећемо демократију, ни Мачекову ни Стојадиновићеву, јер они сматрају, да демократију треба примењивати само према њиховим присталицама, а не и према њиховим политичким противницима. То није демократија, већ диктатура.

Карактеристика је демократије: слобода изражавања мисли и осећаја, уколико се не косе са позитивним законима. Мачек, на пример, демократијом зове ону врсту слободе, где његови пријатељи јавно могу на зборовима, да вређају Краља и државу, и да испребијају сваког оног, ко државу и Краља узме у заштиту. Такву демократију ми нећемо, јер то није демократија, већ рушење земље и ми ћемо се борити противу такве демократије.

Прави демократи знају бранити, не само своја увепења, већ поштовати и туђа. Свакоме је, наравно у границама закона, слободно да изриче своје мишљење, а свакоме је дозвољено, да то мишљење побија разлозима.

Као разлози наравно долазе у обзир: реч, чињенице, закључци, а као разлози наравно не могу доћи у обзир: батине, ножеви, секире и касапљење невиних људи, као што је то био случај у Керестинцу пре две године, и да за то виновници буду осуђени само по два месеца затвора, као да су украли кокошке, а не побили девет невиних људи.

Демократско-парламентарни режим није дошао на свет случајно, већ се наметнуо државама као историска потреба. Кроз парламентарну демократију широки народни слојеви, успели су, да по средништвом својих претставника уреде државу, онаку какву су желели.

Код нас је демократија једно народно благо, које је наш народ, борећи се дуги низ година, добио на мачу, па се мачем може и одузети народу, а ко жели ићи на тај терен, нека изволи.

Кроз демократију је малена Србија спремила и наоружала своју војску, која је својом храброшћу и издржљивошћу, задивила свет у прошлим ратовима.

Кроз демократију је створена ова држава, а кроз демократију ће се бранити.

Демократија је владавина народа, у којој се поштује пуна законитост, а прогони анархија и тероризам, и одозго и одоздо, и сви они елементи, који својим радом руше темеље државе.

На западу Европе, постоје две демократске државе: Француска и Енглеска, али и једна и друга су угушиле кржаве побуне својих грађана, и то прва у Мароку, где је покрет Арапа организовао заверу, противу ауторитета државе, а друга у Палестини.

Према овоме и југословенска демократија може се борити противу свију рушилачких елеме-

ната у држави, свима сретствима, која јој стоје на расположењу, јер и у овој држави постоје позитивни закони, који важе за све грађане у њој, па према томе нема ни потребе, да се уводи никакав други облик управљања овом земљом, па ни фашистички.

Господо народни посланици, пошто сам у неколико изнео рад Владе у унутрашњој политици, а изнео и своје мишљење о томе, која је политика могућа, да се управља овом земљом, те да би се она могла очувати, нека ми је дозвољено да у неколико речи изнесем и рад нашег г. Министра спољних послова у погледу вођења спољне политике, а и моје мишљење у том правцу.

Спољна политика једне земље треба, пре свега, да се одликује, јасношћу и одређеношћу.

Два су разлога за то: 1) народ треба да зна тачно намере своје владе у спољној политици, да би могао по томе, да цени, да ли је влада најбоље одредила своје држање и изабрала ону политику, која одговара правим интересима земље; 2) и државе, које се интересују за спољну политику једне земље, треба да знају, како политику води та земља, да оне саме, услед забуне и неизвесности, не би учиниле какву грешку, коју иначе не би учиниле.

Један пример пометње у спољној политици даје нам Пољска, када је, и поред свога савеза са Француском, закључила са Немачком споразум, који су њен савез са Франком учиниле излишним.

Пољска је можда имала својих разлога, да тако учини, или је бар веровала, да та њена нова оријентација више одговара њеним интересима, него њен досадањи ужи савез са Француском.

Последица те преоријентације, која је створила пометњу у оцени пољске спољне политике, осећају се још и данас у Европи, јер нико позитивно не зна, где је и с ким Пољска. За онај моменат Пољска је можда имала користи, успела је, да на неки начин валоризира своју спољну политику, али је на дужем размаку дошла у ситуацију, да гори између две ватре, не знајући, која ће је пре опећи.

Данас, и поред свих покушаја, Пољска није успела да поврати ону ситуацију, коју је имала код Француске, нити се Немачкој толико приближила, да може бити потпуно спокојна за сутрашњицу. Француски народ је мало охладнио према Пољској, а немачки се није у истој мери загрејао за њу.

Пољска је оваквим својим радом постала неблагодарна Француској, која ју је после ратова спаса својом војском од болшевичке најезде. Јадна Француска, за чији још рачун није распала кости својих синова, па јој зато нико није благодаран!

Све се бојим да се пример Пољске не примени и на Југославију.

У унутрашњој политици свака влада воли и тежи миру. Хоће да су јој сви људи пријатељи, али то је и по природним законима и по различитим људским интересима немогуће. Један те мрзи из ината, други из себичних интереса, трећи, што се дружиш са његовим непријатељима, четврти, што те се боји, пети, што ти завиди итд.

Тако исто и у спољној политици, свака влада труди се, да њена држава има што више пријате-

ља, а што мање непријатеља, па зато закључује разне политичке савезе.

Ти савези могу бити природни и неприродни.

Природни су они савези, који се стварају између држава, које једна од друге ништа територијално не потражују, а све скупа налазе се пред заједничком опасношћу трећих држава.

Неприродни су савези између ових држава, које једна од друге нешто територијално потражују, а прилике их нагоне, да праве савезе за момент, чекајућу згодну прилику, да из савеза изађу и приђу оном савезу, помоћу кога ће остварити оно, што одавно очекују.

Што се тиче наше државе, прошлост нам доказује, да смо ми правили само природне савезе и то: са Русијом, Француском и Енглеском, зато, што нити ми од њих, нити они од нас, нешто територијално потражују, а сви скупа смо се налазили пред опасношћу Немачке, Аустрије, Бугарске итд.

Зашто ми нисмо правили савезе са Аустријом и Турском? Зато што од њих потражујемо територије на којима живи наш народ.

Најбољи пример неприродног савеза био је савез Немачке, Аустрије и Италије, који је дуго времена пре ратова постојао, па је Италија тај савез издала за време Европског рата 1915 године, чим јој се указала прилика да може да оствари у другом савезу своја потраживања у територијама од Аустрије.

Све се бојим, да се овај нови савез са Италијом не примени у згодном моменту и према нама, као што га је Италија применила за време ратова, према Немачкој и Аустрији.

Сад и наш Министар спољних послова прави савезе са свима државама, које су нам и пријатељски и непријатељски расположене, али је то немогуће и на њега се сада може применити она енглеска пословица: „Да пријатељ целог света није ничији пријатељ”.

Он је направио пакт пријатељства и са Француском и са Италијом, на по пет година, а ти пактови су сада дошли у сукоб. У случају рата између Италије и Француске, ја бих желео, да знам, какав ће став бити наше државе?

Прављење пактова са свима државама, може нам се десити, да уопште немамо пријатеља.

Наш природни савез данас је: савез Мала Антанта, Француска, Енглеска и Русија, јер смо са тим савезом и створили ову државу, у којој данас живимо, а са тим савезом треба и да је бранимо. Да се тога савеза нисмо држали, карта Балкана би била данас друкчија. У спољној политици не сме бити лутања.

Напред означене државе су нам доказале, да су нам пријатељи били у тешким данима, у којима се наша земља налазила за време ратова, и да њих није било ми данас можда не би постојали, као суверена држава, него би били подељени, као плен између Аустрије и Бугарске. Наша држава треба добро да одмери сваки свој корак пред новим могућностима. Наши односи са Француском, Енглеском и Малом Антантом нису у својој досадашњој политици показали никакав минус, и Југославија од ових држава није имала никад штете, већ напротив само користи, које су јој у критичним моментима биле врло драгоцене, и Југославија не може и не сме са заборавношћу прећи преко ових чињеница. Наши односи према силама с којима се

жели каква нова политичка комбинација, као на пример са Немачком, Италијом и Мађарском, не пружају нам ни издалека неке веће и боље изгледе, него што их до сада имамо од својих досадашњих савезника и пријатеља. Никад нити Немачка нити Италија, не могу за нас бити оно, што су нам Француска, Енглеска и Мала Антанта, јер су нам они као што сам напред казао, природни и доказани пријатељи из тешких дана, док са Италијом и Немачком можемо бити пословни пријатељи, с којима можемо имати трговинске и економске везе као и строго коректне политичке односе, али са којима би свака политичка сарадња представљала у најмању руку један ризик.

Преоријентација наше спољне политике у правцу Рим—Берлин била би опасна чак и кад не би, собом носила никакав ризик због тога, што би наишла на ужасно нерасположење народних маса, које су навикле, да влада води спољну политику, која одговара жељама и расположењима њиховим, а то смо видели прошле године приликом доласка грофа Ђана и Делбоса у Београд. Искуство је доказало у прошлости, да се сваки супротан покушај рђаво свршавао, било по владу, која је такву политику водила, било по саме државне и народне интересе. Тако на пример, познато нам је, да је пре ратова српски народ од увек био са Русијом и кад је Краљ Милан, после Берлинског конгреса покушао да нас одвоји од Русије и приђе Аустрији, наишао је на ужасан отпор народа, тако да је после извесног времена морао вратити своју спољну политику опет према Русима. Ове чињенице код нас су већ добро познате да би се смела или хтела повести једна радикално супротна спољна политика, оној, која је до сада вођена уз широко одобравање нашег народа. Наш ће народ бити до гроба захвалан Француској, Енглеској и Русији, а специјално Француској, која нам је прва притекла у помоћ, кад је наша разбијена војска пролазила кроз Албанију. Француска нам је помогла те смо створили Солунски фронт, на коме је погинуло 45.000 најбољих француских синова. Француска нас је наоружала истим оружјем, којим је била наоружана и њена војска. Француска нам је примила у своје наручје и загрљај 150.000 избеглица. Француска нам је дала новац те смо могли да издржимо рат до краја. Француска је и на мировним конференцијама најбоље бранила наше народне интересе. То наш народ неће никад заборавити, па нека г. Стојадиновић склапа споразуме са којим год хоће државама.

Кад сам се већ у главним линијама дотакао спољне политике наше земље, сматрао бих за велики грех, а да се и као ратник и као Словен овом приликом не осврнем на највећу словенску државу, нашу мајку Русију — вечну заштитницу свега Словенства, а којој имамо највише да захвалимо за све оно што данас имамо, те да видимо како стоји стање код ње, то јест да видимо, да ли је она заиста сада комунистичка држава — интернационална или национална.

Руски народ је, као што нам је Брусилев приказао у његовим ратним успоменама, уведен у рат 1914 године потпуно војнички неспреман и да је због тога тучен на свим бојним линијама изгубивши неколико милиона својих најобљих синова.

Вођи комунистички су искористили тај војнички неуспех и срушили оно труло стање, које је

владало тада у Русији сматрајући да ће се на Русију угледати и остале државе, те тиме створити светску револуцију у којој би дошао комунизам до пуног изражаја, па према томе до ратова више никад не би дошло. Али, како до светске револуције није дошло, то су вођи комунистички од 1926 године почели стварати од Русије националну државу да их Немачка и Јапан не би прогутали.

Г. Стаљин, опростивши се свију оних комунистичких вођа, који су били интернационалисти, успео је да од 1926 године до данас створи од Русије најјачу војну силу на свету.

Из извештаја француског генерала Гамлена, који је пре две године присуствовао маневрима руске војске на Кавказу, види се, да данас Русија располаже са 1,500.000 војника у кадру, 19,500.000 добро извежбане и наоружане резервне војске, 1800 Викерсових тенкова, 700 оклопљених аутомобила, неколико стотина тенкова најтежег типа, наоружаних топовима и великим митраљезима, а који се крећу брзином од 16 до 25 километара на сат, 100.000 коњаника, 5000 првокласних војних авиона, од којих су трећина бомбардери, који могу да понесу сваки по две тоне експлозива, 50.000 војника служе у ваздухопловству, од којих 8000 изучених пилота. Војни буџет за прошлу 1937 годину износио је 300.000.000 долара. Према овоме и оваквом стању у Русији, може ли ово бити комунистичка држава? Не може. Па кад је данас Русија, једна национална држава првог реда, ја не видим разлога, да са њоме не обновимо дипломатске односе и да за њу, поред Француске и Енглеске, не привежемо и ми свој малени чунућ, као што смо то деценијама радили у толико пре, кад је цео свет обновио дипломатске везе са Русијом, само једино ми нисмо.

Господо, као што је г. Стојадиновић у унутрашњој политици скренуо и удаљио се од шестојануарске политике и трудио се да је ликвидира, тако исто и у спољној политици скренуо је од њене јасно оцртане линије, а мислим да у томе неће успети, да нас од Француске, Енглеске и Мале Антанте одвоји исто онако, као што ни влада Милана Пироћанца 1880 године није успела да српски народ одвоји од Русије.

Господо народни посланици, ова с муком и славом створена држава мора да живи и она ће живети, али не у страху и грозници већ у спољној стабилизацији и у унутрашњем спокојству. Ова држава није створена ни песмом ни свирком. Ова држава није створена ни дипломатским путем. Ова држава није случајна творевина, како то неки хоће да прикажу, већ је ова држава створена крвљу наших најбољих другова и осталих наших предака, и она се само крвљу може изгубити. Велико дело уједињења плод је заједничких напора и жртава. Једни су падали на бојним пољима, други су умирали у затворима и на вешалима за југословенску идеју. Наш народ од Триглава до Бевђелије чини једну целину по крви, осећајима и тежњама. Он жели јединство у слободи и слободу у јединству. Државу није лако направити. 130 година Орашац је чекао оволику и оваку државу, а ми, његови потомци, заједно са осталом нашем браћом, која до 1918 године нису била са нама у једној држави, а сада су с нама, који смо је до овога ступња и развитка довели, умећемо и да је очувамо у данашњим њеним границама и да

је као такву предамо на чување нашим синовима, кад наше мишице ослабе.

Ми, југословенски националисти, сматрамо народно јединство као идеал и извор свих врлина. Његово остварење није заслуга једног племена или једне политичке партије, већ успех живе народне свести, награда напора читаве плејаде, националних бораца, санкција безброј жртава. Осећај о држави треба неговати и развијати, као и сваки други виши осећај. Без државног не може бити ни народног јединства. Народна јединство не сме бити предмет дискусија и свађа. Оно мора да остане високо и светло. Оно је наш идеал, за који су се залагали наши највећи умови. Народна јединство и државна целина стоје изнад сваког појединца и изнад сваке политичке партије, као опште народно добро, као велика национална тековина. Наш народ, кога су невоље научиле, да свакој ствари загледа у суштину, волео је и волеће Југославију. За српског сељака реч „српство“ је синоним југословенства. Он је желео, да види ослобођење и уједињење, све што стење под туђим јармом, а има у жилама словенске крви. Он је желео, да створи јаку југословенску државу, он је веровао у ту идеју и за њу је се борио, јер је сматрао, да ће једна јака унитарна Југославија бити у стању да улије поштовање и пријатељу и непријатељу. И зато наш народ, који је издржао толике крваве ратове, који је умирао на вешалима и по тамницама, који је преживео албанску катастрофу, који је расуо своје кости по свима континентима света, који је пронео славу нашег оружја на све четири стране света и подигао њен углед за читаве деценије, заслужује бољу судбину од ове, коју му сада нуди г. Корошец и његово друштво.

Господо, не треба заборавити, да је Србија за стварање ове државе дала огромне жртве, и 1914 године бацила своју егзистенцију на коцку, да би се добило ово, што данас имамо. Не треба заборавити, да је, док се ова земља створила, дато близу милион жртава, а не треба заборавити ни то, да ће се дати још толико, да се она одржи. Не треба заборавити, да се држава не прави ни разговорима, ни преговорима и споразумима, ни нагађањима, ни погодбама, већ само физичким жртвама, а тако се исто и чува. Нико нека не сматра, да ће ова држава пропасти зато, што је она изгубила свога Великога Краља и нико нека не сматра, да је ова држава стечајна маса, у коју сваки пријављује своје фиктивне тражбине.

Ову земљу имају и даље да чувају њени синови, који ће, као браћа, изаћи на њен браник, ако и кад затреба, јер ако би друкчије радили, навукли би на себе проклетство пред историјом и оскрнавили гробове оних наших другова, који су славно пали за њену величину. Ми преостали у животу, њихови ратни другови заједно са новим нараштајима, заклели смо се њиховим знаним и незнатим гробовима, да ћемо ову државу, какву нам је наш Бесмртни Краљ — наш ратни друг и Врховни Командант, на самртном часу оставио, чувати и бранити до последње капи крви.

Јер, господо, два су земаљска добра подједнако драга сваком Југословену, а то су: Краљ и Домовина. То су добра недељива и зависна једно од другог, једно повлачи друго, обоје скупа чине народно добро, за које човек даје оно, што му је најмилије, а то је живот.

Непријатељи су нас лишили једног добра, а да би друго приграбили. Но, преварили су се. Узевши нам једно добро, узевши нам Краља, опоменули су нас, да боље чувамо друго добро, да чувамо Отаџбину, а на то нас је упозорио и сам Великомучени Краљ, кад нам је на самртном часу казао: „Чувајте Југославију!”. Ми југословенски националисти, окупљени око престола нашег младог Краља Петра II, стајаћемо вазда будни и готови, да бранимо дело Великог Краља: Уједињену и јаку Југославију. Кад затреба, кад запрети опасност, чућемо његов позив са Опленца, јер је његов дух увек међу нама.

Његов аманет „Чувајте Југославију!” јесте и биће за нас највећа животна и национална светиња јер је тај аманет исписан Његовом племенитом крвљу. А да се нећемо о Његов аманет огрешити, и да ће нам он бити једини путоказ нашег живота, доказ је тај, што је се цео југословенски народ, преко својих поклонствених депутација, заклео пред Његовим гробом, да ће Југославију чувати.

Југословенски народ ставио је на своје заставе мисао водиљу: за Краља мученика и недељиву Југославију, па му је зато дужност, да из своје душе не избрише болну и тешку успомену на Краља Мученика и да се од данас још већим жаром залаже за аманет највећег југословенског борца, који је пао као жртва у непомирљивој борби за величину и славу наше Отаџбине.

Југословенски народ носиће и даље у својој души свети пламен љубави, према једном народу и према једној држави.

Никаква насиља не могу га поколебати у његовом уверењу, да је Југославија вечна.

Југословенски националисти живе од Ђевђеље до Марибора и никаква их политика, долазила ма од које владе, не може разделити, јер су Срби, Хрвати и Словенци за нас један народ, који подједнако воли своју домовину, јер су свесни да су једно, и да им само у једној заједничкој великој држави бити добро.

Господо, ми југословенски националисти и у спољној и у унутрашњој политици, остајемо верни шестојануарској линији, јер сматрамо, да ће само на тој линији Југославија бити сложна, срећена и јака, и дати све услове за срећан и напредан живот и Срба и Хрвата и Словенаца, јер сматрамо да нам је та линија била заједничка и у прошлости, а биће нам и у будућности.

Ми нећемо ни хегемонију ни сепаратизам, ни ампутацију, ни федерацију, јер су то продукти нервозних мозгова, које огромна већина народа неће, јер трују здраве сокове организма.

Ми југословенски националисти имамо само један програм, а тај је: једна јединствена и недељива јака Југославија, у којој живи један народ, а постоји један Краљ, једна влада и једно Народно представништво у Београду, тј. ми хоћемо јединство југословенског народа и југословенске државе. Хоћемо истинску равноправност свију делова нашег народа, хоћемо пуну слободу. Хоћемо праву демократију, а не демократију коју нам нуди г. Кошош. Ту демократију нека он сачува за себе, али под другом владом.

Хоћемо да се сваки чује и да сваки грађанин дође до свог пуног изражаја. Хоћемо све дужности према држави, али хоћемо и сва права.

Хоћемо слободу штампе, те да видимо шта ко ради у овој земљи. Народу се путем штампе мора дати могућност, да све види и да све чује па да се према томе опредељује, која му је политика боља и за њега и за државу.

Нећемо терор ни одозго ни одоздо. Нећемо племенске и верске владе, јер су нас оне и довеле до оваквог стања у држави.

Нећемо да делимо грађане на прву и другу класу, као што се то сада чини.

Нећемо повлашћене, а нећемо ни подвлашћене грађане, а нећемо ни Министре само за Словеначку, већ хоћемо југославенске Министре, који подједнако воде рачуна о свима деловима наше државе. Нећемо условне Југословене као што је Кошош, већ хоћемо Југословене из уверења.

Са тврдом вером у велику и славну будућност наше Краљевине и нашег јединственог народа, Југославије ће бити и поред свих настојавања г. Кошоша и његових малобројних пријатеља, да је сруше, срушити је не могу, јер је она дубоко уређена у срцима свију Југославена. (Бурно плескање и одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Стаменко Стошић. (Гласови: Није ту!) Пошто се г. Стошић не јавља, сматрам да је одустао од речи.

Реч има народни посланик г. Димитрије Вујић. Г. Вујића молим за љубазност, да тачно води рачуна о одређеном времену.

Димитрије Вујић: Господо народни посланици, ми смо са овога места слушали много добрих говора, како у погледу спољне тако и унутрашње политике, слушали много спретних говорника, слушали смо како износе политичке прилике: са оне стране хвале Владу а са ове стране осуђују Владу. Господо, ја сам узео слободу да се спустим на социјално и економско поље па са тога терена и гледишта да размотрим рад Владе, па ће се тачно видети да ли ова Влада ради добро или ради рђаво. (Један глас са деснице: Добро, господине Министре, добро ради!) Ја мислим, господо, да не би требало да се истрчавамо унапред, јер по оној народној: „ако коза лаже, рог не лаже”, лако ће се увидети какав је рад Краљевске владе. Ја као инжињер упуштам се у разматрање питања, која најбоље познајем и у којима се ретко могу преварити.

Под нормалним приликама, господо, немогуће је замислити једну владу, која би могла код данашњег прогреса управљати једном релативно великом државом без утврђених, барем општих линија, државне политике.

Нарочито се то не може замислити, господо, да Влада нема израђен један сигуран економски план. У толико пре она мора да има један план за привредна предузећа, и то она предузећа, које сама у својој режији експлоатише. Према томе колико се она показује способна у организацији опште управе, а нарочито својих привредних предузећа, цени се колико је та Влада способна да води општу политику земље.

Господо, организација железничког саобраћаја, као кичме државног живота, претставља огледало способности Владе за општу управу државе. Познато је, да железнице претстављају крвоток економског и политичког организма, иако тај кр-

воток, господо, не функционише како треба, будите убеђени, да ће државни организам бити парализован.

Потпуно је оправдана тврдња, да ко хоће, да позна, каква се привредна политика води у једној земљи, најлакше ће се уверити, ако посматра то и испита како се води железничка, односно саобраћајна политика те земље. То је, господо, огледало реда и планског управљања државом.

Господо, железничка политика има две области свога делања: Прва је: експлоатација железница, а друга је грађење железница. Код других држава, господо, које су своју железничку мрежу већ одавно изградиле, код њих постоји само политика експлоатације железница, док код нас, где нисмо још ни половину потребне железничке мреже за наш народ и државу изградиле, грађење железничких пруга претставља велики интерес како са економског тако и са социјалног гледишта.

Не треба заборавити, господо, да железнички радови спадају у највеће јавне радове наше државе.

Сада, господо, да разгледамо, како ова Влада води железничку и саобраћајну политику, како у погледу експлоатације тако и у погледу грађења.

Почнимо, господо, прво са експлоатацијом! Ја вас молим, да ми не замерите, што ћу бити мало детаљнији, јер верујте, потребно је нарочито младим посланицима да једанпут правилно гледају у саобраћајну политику, јер ретко ко може да уђе у њу, који је дубоко, дубоко и много не студира.

Код експлоатације главна су три елемента: 1) пруге са инсталацијом и возним парком; 2) особље и 3) организација. Ова последња има да да живот мртвим стварима, помоћу особља — помоћу живог механизма тј. помоћу људи.

Познато је, господо, да једна организација не може да функционише исправно, ако у реду није најважнији фактор, који даје живота тој организацији, а то је персонал, то је особље.

Зато је персонална политика, господо, код железница та, по којој се види, да ли се тим железницама управља плански и поштено. По персоналној политици јасно ће се видети, господо, каква је саобраћајна политика, пошто је на железницама запослено око 70—80.000 што службеника, што радника, који претстављају једну велику армију.

Администрирати, господо, том армијом и корисно је употребити, захтева не само највећу вештину, него и крајњу објективност и несебичност.

Та армија службеника одређена је од државе, да служи само општим интересима, а никако партијским котеријским, а најмање личним.

А како се води персонална политика код нас, код наших железница?

Морам признати, да је до сада било готово правило још од после рата, да се овај огроман персонал искоришћава више или мање за партијске сврхе. (Јован Здравковић: Зар и кад сте Ви били министар?) Мало причекајте, господине, па ћете чути! Ја сам био, господине, тако кратко време министар, да нисам стигао све да учиним, а сад ћете чути, што сам ја у том погледу учинио. (Јован Здравковић: Били сте изборни министар!) Ја мислим, да и Ви имате да захвалите железничарима, што сте дошли у скупштину као бивши земљорадник. (Јован Здравковић: Ја нисам имао никакве везе са железничарима!) Знате, господине, боље

би било да се не мешате, јер ми се двојица бар добро познајемо!

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим Вас, господине говорниче, да се не осврћете на упадице, а Вас молим, господине Здравковићу, да не упадате!

Димитрије Вујић (наставља): И мој је покушај био, господо, за оно кратко време, да целокупно особље ослободим од те улоге и ставим цео апарат у службу интереса отаџбине.

Међутим, данас под овом Владом није овај персонал искоришћен само за партијске сврхе, господо, него је он стављен у службу и једне верске организације. Може ли, господо, бити веће трагедије за ту огромну војску службеника и за нашу младу државу, која је требала да се консолидује?

Ова огромна армија честитих службеника нашла се у вртлогу интереса политиканерских, спекулантских сада припадника владине партије муслиманске организације, па чак и појединих личности, које су блиске г. министру.

То је, господо, растројило и деморалисало ово социјално тело, код кога је дисциплина пала на најнижи ниво. Уместо планске персоналне политике у правцу одабирања персонала и његове корисне употребе, води се са успехом планска политика нагомилавања непотребног, нестручног и неспособног особља и његовог деморалисања. Ви сте сви сведоци господо, да сам ја почео реорганизацију железница рашчишћавањем ситуације на врху Управе, јер сам сматрао да је прво требало излечити главу па онда остале делове тела, да би се створио један здрав и способан организам код железничког предузећа. Зато сам господо, изврстан број људи који нису одговарали захтевима које њихова висока места траже од тих личности, удаљио и на њихова места бирао најбоље што се најбоље могло тада пронаћи.

Смело тврдим, да код тога избора није био никакав партијски интерес већ једино је била ме-родавна њихова стручна спрема и способност као и лична исправност. Под тим извршеним променама одмах се у целом предузећу осетио нови дух и један велики оптимизам да се једаред пошло правилним путем. Свако је осетио, да је почео да се заводи ред и објективност.

Шта је урађено после мога одласка? Сматрало се за потребно, да се сви ти исправни стручњаци које сам ја са муком изабрао, а који нису ни моји земљаци ни лични пријатељи, да се разјуре и да се доведу већином они, који су лактовима и везама текли своју каријеру. Шта више враћени су у службу они пензионисани високи службеници који су најмање били заслужни да буду враћени натраг у службу. Случај са грађевинском службом једном од најважнијих у Министарству. Ту су отерали једног од најпознатијих стручњака, а г. Спахо довео је на место начелника једног од најнеспособнијих, а сем тога и најнесавеснијих људи, кога је због неискорисћености и неспособности и сам г. Спахо морао доцније да пензиониса. Немојте тражити од мене имена, ако се мало заинтересујете дознаћете лако које су то личности. Замислите да још данас та служба, која је једна од најважнијих грана у Министарству, нема начелника, него је то место још под конкурсом, и чека се ко се боље буде препоручио том муслиманском шта-

бу, тај ће добити то високо место. Исто је учињено са машинском службом где су отерали начелника првог па и другог зато, што се нису дали навити од свемоћних из тога муслиманског штаба. Отеран је и начелник економског одељења. Саобраћајно одељење води један бивши предузимач, који је враћен у службу само ради стицања пензије и који слабо има појма о саобраћају. На челу Генералне дирекције у маленој Србији били су најугледније и најспособније личности, бивши и будући министри грађевина, најпознатији стручњаци инжињери. Данас, господо, изволите упитати ко се налази на тим местима, и какве је велике услуге учинио служби ко од тих чиновника, да дође до тога високог положаја. Може се замислити како је морала бити вођена персонална саобраћајна политика кад је овакав састав личности имала централа.

Мора да се дода да поред ове званичне власти у саобраћају, данас постоји још једна незванична, али далеко моћнија, чисто верска муслиманска власт др. Спахе.

Постоји, господо, читав штаб личних и партијских пријатеља г. др. Спахе, његових муслимана, који је данас најмоћнији фактор у Министарству саобраћаја. И, да би се улагали своме Министру, једно од првих решења подносе да Министар потпише, и да би задовољио штаб муслиманске верске организације г. др. Спахе, Министар потписује јула месеца овакав један распис: „Министар саобраћаја одобрио је под М.С.бр. 11217/35 од 5 јула 1935 године следеће објашњење: „Више законитих жена саобраћајног службеника исламске вероисповести имају право на повластице из Правилника бр. 143 под истим условима које прописује поменути правилник за жене осталих саобраћајних службеника. Жене умрлог саобраћајног службеника исламске вероисповести уживаће ове повластице ако им је признато право на породичну пензију сходно § 153 став 2 Закона о државном саобраћајном особљу”.

И да видите, господо, само једно мало овакво решење шта је учинило на железници: Поврвиле су димије на све стране, жене без легитимација, јер те легитимације нису имале фотографију лица које путује, као што у свакој организованој и правној земљи мора да има, него је само ударен палац на тим легитимацијама. Шетале су се возовима по целој Југославији, по неколико жена једног истог Спахиног муслимана. Ја позивам господина др. Спаху да ме у овоме демантује. Ухваћени су многи људи у женским димијама где носе робу и тргују по железници, јер не плаћају возњу. Видите, господо, шта значи дисциплина када падне, шта значи када нема поштене персоналне политике.

Један муслиман има више жена и свака од тих жена има право да се користи повластицом, јер је жена железничког службеника.

Главар овога штаба, остављен без икакве контроле, чини највеће злоупотребе.

Можете замислити, господо, колико понижење и колику је увреду доживела ова огромна армија од 80 хиљада службеника, честитих и вредних, када је остављена на милост и немилост овом главару, да ради шта хоће са убеђењем да их не може узети у заштиту званична централна управа.

Сваки Спахин муслиман који хоће службу, обраћа се муслиманском штабу, чији је главар лични секретар др. Спахе. (Један глас са левице:

Није баш сваки!) Част и поштовање изузетцима! Тај господин главар-секретар пише одмах решења за постављење на картончићу, и ја позивам г. др. Спаху да ме у томе демантује, а г. Спахо то без икаквог проверавања потписује и шаље на извршење.

Није редак случај, господо, да при постављењу нема уопште никаквих докумената ни школе, ни заната, а званична управа не сме ништа да каже, све то мирно прима и спроводи без роптања, и ако зна да је то против закона.

Само једна иследна комисија да пође и прегледа овај рад и ове јаде, она би показала до каквога се хаоса може довести једно од највећих државних предузећа као што је Министарство саобраћаја, које је главни нерв наше државе. Какве су последице свега овога? Због оваквог рада, пукла је сасвим дисциплина код особља, и увидевши да је муслимански штаб све и сва, постављени Муслимани не слушају своје претпостављене старешине, већ се директно обраћају главару секретару г. Спахе или лично г. Спахи, и ако им се примети ма штогод у служби, они прете па чак и уцењују старешине да ће бити пензионисани или премештени, ако би се ови усудили да учине приговор њиховој неспособности и непослушности у служби. Чиновник, који је провео 10 до 15 година у служби као честит, ваљан, радан и стручан, у овом тренутку разочарења, помисли на своју и своје породице егзистенцију, па каже свака болест за времена, и ово ће бити па ће проћи. Нећу господо, претерати ако кажем да ће ово бити најмрачније доба у историји нашега културнога развита, јер ће бити карактерисано владом хаоса. Оно, господо, што је најтрагичније за вас Србе који помажете овакву политику јесте то, што се у саобраћају води политика противу Срба, нарочито противу Србијанаца и то се ради јавно без икаквог женирања. На жалост Генерални директор, који је милошћу овога муслиманског штаба доведен, с вољом, или без воље, слепо извршује наређења главара штаба, иначе секретара господина Спахе. Ова политика противу Срба води се на очиглед свију вас који помажете Владу и који посматрате а прстом нећете да мрднете, и да бар чиновништво узмете у заштиту, да би му се могло омогућити да врши послове за које је постављено (Душан Антонијевић: Кажите нешто конкретно!).

Генерални директор, који је доведен милошћу муслиманског штаба,... (Један глас из већине: Па он је бар Србијанац!)... каже: „боље је слушати секретара господина Спахе, боље је слушати њега једнога, него са овога високог места отићи”.

Господин Спахо и његов шеф верскога штаба, познати секретар, прецртавају предлоге за постављења и место Срба, Хрвата или Словенаца намећу одозго на њихова места Муслимане, а сваки онај Србин који очекује да се предлог Дирекције за улазак у службу одобри мора се или предати или продати свемоћном шефу штаба муслиманске организације и секретару Министровом.

Претседник владе г. Стојадиновић никад се не може оправдати за овакву разорну политику г. др. Спахе, пошто му је иста и писмено и усмено достављена, те му је потпуно позната.

Сад да пређемо, господо, на бројно стање особља на железницама. Према статистици објављеној у 1935 години било је 70—80 хиљада службеника и то после једнога у маси извршенога по-

стављења од стране г. Спахе и његовог секретара. У 1936 години било је 73.815 службеника, дакле око 3.500 више иако је саобраћајна политика неминовно захтевала, да се изврши смањење особља или бар, да се задржи исти број који је и за увећани саобраћај и сувише велики.

Међутим, прошле године штампан је шематизам у коме је особље поименично изнето и по коме је првог марта 1937 године било укупно 79.000, које службеника, које радника, и то само на железницама, без одељења за грађење железница и без Министарства.

Ако би се сада изнео шематизам број особља би далеко пребацио 80.000 службеника.

Као што чињенице говоре, г. др. Мехмед Спахо, је расипнички бацао на особље и немилосрдно постављао, нарочито своје Муслимане, и то постављао људе без икакве стручне спреме и без способности.

Господо, није мало таквих примера. Пођимо по радионицама одавде до Петровграда па ћемо наћи у тим радионицама пословође машинских и ковачких одељења, људе који никада чекић у руке нису узели. Можете да помислите како то машинско одељење може да функционише кад дође унутра за пословођу један човек, који не уме да се потпише, а никада није чекић узео у руке. Ако Господин Спахо, затражи ја ћу му ставити на расположење те податке.

Није претерано, господо, да је познати саобраћајни ага — секретар г. Спахе са др. Спахом лично поставио неколико хиљада својих муслимана, што службеника, што радника, и то само на железницама. А замислите колики би тај број био да се узму у обзир и постављења у речном и поморском саобраћају.

Да бих вам, господо, јасно показао како се крије и камуфлира бројно стање персонала према стварној потреби, узећу прошли експозе г. Министра саобраћаја, где је узето упоређење бројног стања особља на нашим и иностраним железницама на километар пруге, из чега излази да ми имамо несразмерно мање особља него стране железнице.

Међутим, ту је изнета једна најобичнија обмана, јер се особље не рачуна по километру дужине пруга, него се рачуна на извршени рад т.ј. на број извршених возних километара.

Не може се, господо, упоређивати број особља које пада на једну пругу којом пролазе два воза дневно, са пругом, којом пролази 60 возова за 24 часа.

Они то крију од Парламента и јавности и ја зато износим ове податке да вам то изложим како изгледа. То би значило господо, исто тако као када би неко мерио дужину килограмима.

Међутим, када се изврши упоређење рецимо за нормалну 1934 годину — пре овог огромног Спахиног постављења — онда када се односи број особља на 100.000 извршених возних километара, добија се овакав однос: Код швајцарских железница на 100.000 извршених возних километара 76 лица, код немачких 94 лица, код аустријских 116 лица, код чехословачких 125 лица, код мађарских 133 лица, а код југословенских 152 лица.

Дакле код југословенских, где је г. Спахо тврдио да је најмање, има највише лица.

Из овога се, господо, јасно види да ми не стојимо са особљем на последњем месту као што г.

Спахо тврди, већ на првом месту засићености.

Тачно је, господо, да по нагомиланости запосленог особља имамо: од Швајцарске 100%, од Немачке 60%, од Аустрије 30%, од Чехословачке 20% и од Мађарске 15% више.

Дакле, господо, као што видите то је тачан однос у нормалној 1934 години. Видите колико ми имамо особља према особљу других држава, где су железнице много уређеније него наше.

А данас кад би се урачунало и особље, које је г. др. Спахо са својом партијском и верском организацијом поставио, стање особља на железницама било би далеко бројније.

Изгледа, господо, да се велики део Спахине организације муслиманске, верске, преселио и ставио на храну Министарства саобраћаја. Па онда, господо, немојте се чудити што сваке године видите благајничке записе на 500,000.000. Може г. Министар финансија издавати још милијарде благајничких записа, неће му то бити довољно да издржи целу ову Спахину муслиманску организацију која се бачила на терет државе.

Е па, господо, после овакве персоналне политике питајмо се каква се може очекивати и организација службе. То се најбоље може видети из хаоса који је владао за време Божићних празника у Београду и београдској дирекцији. Путници, господо, који су хтели да крећу морали су да чекају на полазак воза по 4—5 часова. Није се знало кад возови полазе, кад долазе. Кад сте срећом дограбили место у вагону имали сте да се смрзавате, због негрејаних возних композиција. Зашто? Зато што је пала дисциплина на нулу и зато што сваки млађи новопостављени припадник др. Мехмеда Спахе, ако га претпостављени позове на ред и послушност, може да припрети своје претпостављеном: ја ћу те доставити г. Спахи и ти ћеш отићи из службе или у најмању руку из Београда.

Организација службе одмах се показала каква је, услед оволиких закашњења, исклизнућа и судара који коштају огромних милионских штета, а које Министар г. Спако нежно и срамежљиво крије и не сме да их објави. Али, господо, ако он не сме то да каже ја ћу се потрудити после његовог одговора, да вам ја документовано прикажем.

Какав неред и хаос владају у појединим најважнијим службама о којима се г. Мехмед Спахо хвалише и велича навешћу неколико драстичних случајева:

Услед наопаке персоналне политике наступила је недисциплинованост особља, јер заштићени новопостављени Спахини пријатељи не слушају претпостављене већ директно муслимански штаб др. Спахе.

Упоређујући службу вуче ове и ранијих година, господин Министар саобраћаја у своје експозеу истиче да је машинска служба нарочито трпела у последњим годинама услед немогућности усавршавања возног парка према потребама унутрашњег саобраћаја и међународним обавезама, а у вези са тиме одмах износи разлоге који су диктовали поруцбину 7 моторних возова за саобраћај на прузи Београд—Дубровник, као и набавке 27 курсних кола за међународни саобраћај. О досадашњем стању возног парка — путничких кола г. Министар не говори, господо, јер не може да каже ништа, пошто је сваког дана све веће железничко гробље на станицама које нико не оби-

лази, а где су стрпане милијарде народног труда и зноја.

Дакле, господо, док на једној страни видите луксуз са увођењем моторних возова на прузи узаног колосека, дотле на другој страни видите: недовољно обраћање пажње на одржавање кола која сабраћају на главним пругама.

Господин Спахо у експозеу наводи и разлоге за наручивање моторних кола због потребног повећања брзине воза и удобности путовања, што се са локомотивном вучом није могло постићи. Сигурно је да ће се увођењем моторних возова избећи дим који, како се у експозев вели, „утиче негативно на расположење туриста“, али за које ће се време скратити путовање овим возовима, г. др. Спахо је прећутао да говори, пошто то не могу да кажу они, који су кола поручивали, ни они који кола граде.

Иако је г. Министру Спахи предложено од стручног одељења да набави једна кола и са њима изврши све пробе, па тек по том, према резултатима, да поручује више, то г. Спахи и његовим сарадницима изгледало није конвенирало, те су извршили одмах набавку већег броја кола.

Питате се, господо, зашто се врше овако огромне набавке, зашто се жуди да се тако велики објекти набаве и то поручив не испитивши њихову потребу нити њихову вредност. По тврђењу, господо, стручњака ови возови неће моћи стићи за 16 часова, онако како је причао г. Спахо од Београда до Дубровника. То вам ја тврдим, и не само да се неће постићи та брзина, него и возња у њима неће бити удобна ни као у најобичнијим вагонима.

Узгред, господо, да наведем да су за ове моторе поједини делови преношени, по скупој цени аеропланима. Огромне своте плаћене су за један комад само зато, господо, што није било памети, и што се нико није заузео да инсталише једну радионицу, која не би коштала ни четвртину једних поручених кола, колико су она плаћена. Ако вас интересује ја ћу вам казати и цену коштања, пошто се и то крије у железничкој управи. Једна кола, коштају, господо, 4.800.000 динара, а инсталација радионице коштала би свега 900.000 до 1.000.000 динара.

Па да се, господо, моторна кола бар поручују код искусних фирми у грађењу ових кола, већ се ова кола поручују у једној „домаћој фабрици“ коју воде све сами странци, и која се одржава капиталом једне државе која нам није Бог зна како пријатељски наклоњена.

Скупили су се туђински Јевреји са разних страна, направили домаћу фабрику, назови домаћу, успели су, да је препоруче код главних функционера и министра, да буду свемоћни и раде наплаћујући по 60—70% скупље за сваки посао, него у најскупљим фабрикама на страни. Ја позивам г. др. Спаху да ме демантује, и ја повлачим све конзеквенце, али да и он као поштен човек такође повуче. Иако сам могао о овоме да говорим у дебати у појединостима, ја говорим сада да бих дао времена г. Никитовићу, кога г. Спахо потура за своју одбрану, а и г. др. Спаху да се спреме и да Народној скупштини даду потребна обавештења по овоме.

Господо, понуде за ова кола дале су и стране фирме и биле по цени знатно повољније, али су после лицитације мењани услови како би та назови домаћа фирма била са заштитом повољнија.

Е, тако то бива, господо, када се од посла од стране савесни и стручни људи, а посао преда у руке људима међу којима их има и са тамном прошлосту. Има, господо, шеф вуче који је пре неколико година, то ћете после чути, пресудом Државног савета кажњен због неисправности и због злоупотреба у државној служби избачен из државне службе, господо, њега је г. Спахо вратио и дао му најважније место, место за набавке у Министарству саобраћаја. Зашто је он то урадио? Зар ми немамо поштене стручне Србе, Хрвате и Словенце, него налазимо лица која су за време рата били против стварања ове државе, а данас долазе и подижу се помоћу нас на степен највише чиновничке хијерархије.

Сад да пређемо, господо, на набавку курсних кола, јер се и то увија у разне папире, да јавност не би сазнала стварност.

Господин Спахо износићи потребу појачања вознога парка, наводи у своме експозеу да је набавио 27 курсних кола. И ова изјава господина Спахе је нетачна, јер је тих кола испоручено још у 36 години 17 комада, а свега 10 кола су испоручена у току ове године. Али, господо, код набавке ових десет кола десило се то, да је творница закаснила са испоруком кола за читаву годину дана и због тога закашњења имала би да плати пенале. Како сам чуо, управа поменути творнице нашла се побуђена да упути претставку Генералној дирекцији и разним другим установама, као Земаљској одбрани и свима Министарствима, скидајући са себе кривицу за доцнију испоруку, и чинећи зато одговорном једну страну фирму, која је задоцнила са цртежима и тиме је изазвала ово закашњење испоруке.

Сада да видимо како је то могло да се деси. Поводом разних гласова који су се ширили због удешеног продужења овога рока испоруке, управа те фабрике поднела је, као што рекох, претставку којом тврди, да је израда курсних кола, као што рекох уступљена трима страним фирмама, а десет једној „домаћој фирми“. Једна од страних фирми Линке Хофман-Верке, имала је да изради цртеже за наручена курсна кола постепено по току како иде изградња вагона, па да те цртеже пошаље Генералној дирекцији на преглед и оверу, и тако оверене цртеже уступи другим двома страним фирмама да по њима израђују курсна кола. Цртеже за „домаћу фирму“ имала је, по уговору, да да сама Генерална дирекција у Београду. И док су стране фирме на време добиле од Генералне дирекције оверене цртеже и кола испоручиле тачно и на време, дотле је домаћа творница вагона, добијала поједине цртеже од Генералне дирекције за годину дана доцније. При прегледу уговора склопљеног са домаћом творницом, констатије се, да се Генерална дирекција обавезала, да даје поједине цртеже на 5—6 и 9 месеци раније но што је исте цртеже по уговору са фирмом Линке Хофман имала од ње да добије на оверу. Овом вештом манипулацијом, продужен је, још при склапању уговора, рок испоруке домаћој творници за 9 месеци, и тиме је изгубила установа саобраћаја милионе које је та домаћа творница имала да плати, због доцније испоруке кола.

Све је ово достављено Генералној дирекцији и тражено да се дотично лице, које је извршило ову злоупотребу, стави бар под дисциплинску

истрагу. Али по овом предмету, и поред свих ових преставака за неколико месеци није ништа учињено. Па не само то него је то лице, које је за време светскога рата као немачки резервни официр радило у Нишкој железничкој радионици, добило службу и положај, и оно се одређује од стране Генералне дирекције и Министра г. Спахе као члан комисије за ове тако важне и поверљиве набавке. Узмите, господо, регистар па ћете видети, да се код свих набавака мењају неколико лица, и да су на листи лица која те набавке врше, увек једна те иста као чланови комисија које дају мишљења коме треба уступити послове. Ја позивам Министра г. Спаху да демантује ово.

Господо, хоћу овде да вас упознам са једном ствари — која вам сигурно није позната али ће вам сигурно бити интересантна. Једна кола коштају нашу државу 1,425.000.— динара. Казна за задоцњење 2 на хиљаду код ове домаће фабрике, што за десет курсних кола износи 28.000.— динара дневно, а за 360 дана казна износи 10,160.000.— динара, и то са одобрењем да се може продужити рок испоруке, а без одобрења, творница би имала да плати само казне више него што износи вредност поручених кола.

Даље, господо, немачким се фирмама плаћање врши по испоруци кола, а домаћој фирми плаћање је у три рате: једна трећина по закључку уговора, једна по предаји планова, а трећа по испоруци. Кад се овоме дода још и то, да је наша Дирекција почела да јури стране фирме зато, што су биле у задоцњењу са 8 до 10 дана, одређујући да плате на име казне по 5.000 динара, зато што нису благовремено излиферовале кола тако да су могла одмах да ступе у функцију и да свака зараде држави по извесну количину новца, кад се, велим, по толико имало да наплати од страних фирми за ово задоцњење од свега 8—10 дана, — онда замислите колико би та казна имала да изнесе за ову домаћу фабрику, љубимицу господина Спахе и његовог муслиманског штаба за 10 курсних кола, која нису била у функцији годину дана. То би изнело 360 пута по 5, а то су 18 милиона динара. Па и поред свега тога Министарство саобраћаја нашло се побуђено да даје и авансе тој домаћој творници, те је она тај државни новац употребила за израду других објеката, као поручених трамваја за Београдску општину, за израду мостова Министарству грађевина итд. Ја позивам г. Спаху да смело изјави да ли је ово истина, па ако би он противно изјавио, ја ћу поднети доказе којима ћу га у тачност мојих излагања уверити.

И, господо моја, док се овако ради у Министарству саобраћаја, нарочито се обраћам Вама, Господину Министру финансија, који тражи у свакоме кутку и последњи динар да постигне буџетску равнотежу, докле ће се овако бацати новац странцима под видом домаће индустрије. Док се овако немилосрдно расипа државни новац дотле су се у Банату, Босни и Херцеговини разишли егзекутори и продају људима и јастуке испод главе и девојачку спрему ако нису платили порезу на време. (Одобравање и плескање на левици.) Па, господо, станите и погледајте, зашто нас је напод послао у овај Парламенат? Да ли нас је послао само да будемо аминаши или да тај народ бранимо и да ову државу сачувамо и унапредимо?

Господин Министар саобраћаја изјавио је да је за буџетску 1938/39 годину предвиђена набавка

нових курсних, пртљажних и теретних кола. Колико је мени познато лицитација за наведена кола извршена је још јула месеца 1937 године, опет само за домаће фабрике. А знате ли, господо, зашто се у условима увек наводи набавка само за домаће фабрике? Зато што у нашој земљи има само три домаће фабрике за овај посао. Једна је на оном главном железничком чвору у Босни, друга је Сартид у Смедереву и трећа је овде у Паланци. Има још једна која ради дрвенарију у Крушевцу, а и ова у Паланци ради дрвенарију и није, мислим, за израду великих вагона. Међутим ове две остале фабрике имају исту управу, у ствари су исто предузеће, па су се поделили на два дела само да би могле одвојено учествовати на лицитацији, па на пример ако ће једна поднети понуду на 1,600.000 динара, друга ће поднети на 2 милиона, али су обе понуде писане у истој канцеларији и на истој писаћој машини.

И као што рекох, на тој лицитацији од јула месеца 1937 године „домаћа” творница која ужива симпатије г. др. Мехмеда Спахе и његовог генералног директора, дала је цене за курсна кола преко 60% веће од цене која је плаћена за иста кола израђена у Немачкој и то по курсу марке од 17,68 динара. Кола из Немачке прве и друге класе коштају 970.000 динара по комаду без дажбина, а са дажбинама 1,180.000 динара. Кола су набављена компензацијом за дуван, а ако би иста била директно плаћена од Министарства саобраћаја коштала би испод 800.000 динара, јер је марка на дан плаћања била 14,50, дакле била би за 20% јефтинија.

Комисија за оцену понуда, одређена од саме Генералне дирекције, ипак је нашла да су цене домаће творнице повољне, те је предлог за набавку ових кола написан и потписан од г. др. Мехмеда Спахе. У даљем току предлог је код комисије за оцену државних набавака наишао на велики отпор и примедбе, те је и поред свег ургирања од стране блиске околине др. Спахе ипак предмет морао бити повучен и донето решење да се распише нова лицитација, опет само за домаће фирме. И ова је лицитација одржана пре два месеца и познато ми је да су цене курсних кола које је дала „домаћа” творница вагона остале скоро исте.

На учињене примедбе да су цене страних фирми нереалне, извршена је детаљна калкулација коштња израде курсних кола у радионицама. Дошло се до резултата, да се иста кола могу изградити у железничким радионицама за цену нижу од милион динара, заједно са режијом, јер режија кошта 150.000. Питање је да ли ће и после овога г. др. Спахо моћи уступити домаћим фирмама ова кола по оној високој цени коју оне траже.

Из свега овога, господо, видите каквом се манипулацијом служи та домаћа фирма да би камуфирала стварну добит од 60% већу и дала кола која изгледа да не могу издржати конкуренцију страних кола.

Израда једних кола у железничким радионицама захтева 31.000 часова, док је „домаћа творница” захтевала 48.000 часова.

Док је средња надница у железничким радионицама рачуната по 4 динара, дотле је „домаћа творница”, кад је видела да ће бити ухваћена у незаконитим манипулацијама, број радних часова svela са 48 на 41.000, али је зато повисила цену од

4 на 4,80 динара по сату, тако да би опет добила исту суму.

Овај је рад разумљив тек онда ако се има у виду главни члан комисије за оцену повољности ових великих набавка, одређен од Генералне дирекције по жељи г. Спаха, лице које је пре десетак година, као виши функционер у железничкој служби, због свога неисправног рада, пресудом Државног савета, отпуштен из државне службе. То је она позната афера са угљем. То је лице истина Краљевом милошћу помиловано, али му казна није опроштена. Чини ми се да су савесни службеници који би својим радом користили саобраћајној установи, отстрањени од ових веома важних послова по саму саобраћајну установу.

Потребно је, господо, помагати домаћу индустрију, али ону са правим домаћим капиталом, но никако на сопствену штету државе. Генерална дирекција располаже са 6 одличних радионица са којима оправља и обнавља цео возни парк, и шта више гради нове вагоне, и у којима је запослено преко 10.000 радника. Да ли се може захтевати да се један вагон плаћа домаћој творници са 5 до 600.000 више, да би се одржала та домаћа творница која има око 800 радника за све разноврсне послове који се у њој раде, а која је творница снабдевена капиталом једне државе која је увек према нама била непријатељски расположена?!

Па ако се тако ради није ни чудо што је наш возни парк овако прилично запуштен.

Са овим сумама новаца, господо, које приватне фабрике узимају за објекте преко стварне њихове вредности, било би доста новаца и за материјал и за радну снагу железничких радионица. Не само да би наш возни парк изгледао много боље, него би и у оним огромним халама, које су на рачун репарација подигнуте у Краљеву наступило ново струјање и нов живот и почео један конструктиван рад.

Специјалан зајам, господо, од 400 милиона динара одобрен решењем Министарског савета у години 1936 требао је да послужи обнови железница. Тај зајам није могао бити остварен у Немачкој, па је донета накнадна одлука да се за ову суму изврше набавке од разних страних и домаћих фирми на кредит за највише од пет година. И следећући, ваљда, програму прво је наручено седам гарнитура моторних возова за пругу Београд—Дубровник за суму од око 33 милиона динара, иако су за сада локомотиве нормалног колосека нарочито лакот типа много и много потребније. За суму која се има платити за моторна кола могло би се набавити скоро 50 локомотива, међутим из тога зајма набављено је свега 10 локомотива лакот типа за нормални колосек. Успех, господо, који се са овим локомотивама, које су раније набављене постигао на вициналним пругама одличан је. Са њима је постигнута велика брзина возова, потиснут је аутобуски саобраћај и повраћен увелико приход железнице. Свакако да је то обнова, којој је зајам намењен, али је Министарству саобраћаја и др. Спахи, изгледа, било прече оно „да спречи негативно расположење туриста због дима“ дајући милионе за моторна кола него ли да набави локомотиве лакот типа и омогући маси путника да брже, удобније и јефтиније путује. Једна локомотива од 27,5 тона кошта од прилике 700.000 динара.

Да пређем, господо, мало на онај железнички мост код Загребa на Сави.

За изградњу железничког моста преко Саве код Загребa расписан је међународни конкурс. На том конкурсy добила је прву награду немачка фирма „Машинен фабрик Аугсбург-Нирнберг“, а другу награду домаћа творница вагона. По пројекту немачке фирме, ово је интересантна ствар, која ће вам омогућити да видите још нове мари-фетлуке. По пројекту немачке фирме мост тежи 1700 тона са међународном толеранцијом више или мање 5. Предрачунска сума за мост била је 17 милиона динара без толеранције. Међутим творница домаћа дала је тежину моста 2400 тона са предрачунском сумом од 27 милиона динара, и словима двадесет седам милиона динара, дакле за 10 милиона више! И сада да видите, господо, што је најинтересантније да та домаћа фирма на конкурсy нуди тај мост и пријављује тежину 2700 тона, а у пројекту на лицитацији нуди тај исти мост са тежином од 2400 тона, па, господо, како је 300 тона мање а три милиона динара више!? Разумете ли ту манипулацију? И верујте, господо, кад би једног од ових мајстора метнуо у сандук и пренео у Чикаго, па позвао г. Рузвелта и казао му: дајте тог вашег Ал Капона или Дилингера, гарантујем да би овај наш био јачи за 50%!

Комисија одређена од стране г. Министра саобраћаја за оцењивање повољности понуда нашла је да треба усвојити понуду „домаће творнице“. И као један од главних разлога, кад су је питали за аргументе, зашто се њој уступа тај велики објекат — тај мост, казала је, да мост по пројекту домаће творнице, који је добио другу награду боље одговара естетички околини и Загребу. Дакле, господо, због естетике уступљен је мост 10,000.000 скупље, једној фирми, која не може никад дати мост, који је дала ова фирма, која је радила много веће мостове него овај код Загребa.

У свету позната фирма, да говорим скраћено, М.А.Н. која је израдила велики број мостова, већи но што је мост, који се има саградити преко Саве код Загребa, а која је за округло 10 милиона јевтинија од „домаће“, не добија у изградњу мост већ се исти уступа истој домаћој фирми, која није израдила ни далеко мањи мост у својој радионици и то се уступа, господо, за цену од 60% скупље него што би уступили овој познатој страниј фирми. Што је најглавније и најинтересантније, та домаћа фабрика, одмах по закључењу уговора, добила је 50% у готову, таман толико колико кошта мост. Е па, господо, реците ми: има ли и једнога и на десници и на левици, који се може сложити са оваквим радом?! (Глас са левице: Сви ће гласати за то!). Ја не верујем. Е, сада, господо, ако желите да вас мало упознам ко сачињава ту домаћу фабрику, ја ћу вам и то казати. Домаћу фабрику претстављају Ауфшпиц (Еврејин Решица), даље први директор инжењер Кан, други Сервишер зет Ауфшпица, а централни директор Отмар Хен, који је у исто време и генерални директор Сартида. Они раде са страним капиталом. Ето, господо, то је та „домаћа фабрика“ и они знају, зашто смо водили 8 година рат и кажу „алал вам вера кад сте могли овакву сочну земљу стећи, да ми брзо дођемо овако лако до огромне своте новаца“. (Пљескање на левици).

Али, господо моја, Министарство саобраћаја као једна стручна установа шаље велики број службеника у стране државе ради пријема материјала, разних објеката и т. д. Изгледа, господо, да се у

последње време не обраћа толико пажња на лица, која се шаљу у стране земље. Шаљу се, изгледа, сви осим правих Срба, Хрвата и Словенаца. Тако је пре извесног времена послат један стручњак за пријем материјала у једну страну земљу овде близу нас, у којој је језик, матерњи језик тога стручњака.

Како се тај стручњак понашао, господо, у тој држави, која му је свакако милија од земље у којој живи и која га јединствено храни, не знам, али вероватно да његово понашање у тој страни земљи није било беспрекорно, пошто је једна високо утицајна установа овде, упутила поводом овога протест и питање Министру саобраћаја како се може слати то лице и да ли знају ко је он. Ово није усамљен случај, господо, постоји још један стручњак поред осталих, који ужива велико поверење г. др. Спахе у Министарству. То је странац који је постао наш држављанин и он се одређује стално у те стручне комисије, јер се њему поклања већа пажња него Србима, Хрватима и Словенцима и шаље се у земље где он, кажу, има најбољих веза и манипулација.

Ето, господо, таква се лица шаљу у иностранство да заступају нашу земљу, па немојте да се чудите, господо, што сваку ствар ми преплатимо, што уместо добре ствари добијамо рђаву ствар и што странци кажу „опрости им Боже јер не знају шта раде“.

Господо, да се дотакнем набавке угља за потребе железница. И то ће бити врло интересантно за вас. (Један глас са леве стране: Интересантно је то и за Министра финансија!) Немојте да је интересантно, и ја верујем да ће Министар финансија моћи да извуче одавде наравоученије и да у будуће, када дође одобрење кредита за Министарство саобраћаја, не дозволи да се да право Министру саобраћаја да не тражи за сваку набавку сагласност Министра финансија. То је први, а може бити и последњи у овој земљи, добио г. др. Мехмед Спахо. Он може као ага да ради шта хоће. Ми сви који смо били министри, и ви, који ћете можда бити министри, морате по закону да тражите за сваку велику наруџбину, сагласност г. Министра финансија, а г. Министар Спахо је успео, захваљујући вама, господо, да му дате право да може да набавља сам шта хоће и како хоће.

Познато ми је, господо, да ни државни ни приватни рудници нису могли испоручити оне количине угља које су железници биле потребне. Ради тога је Управа железничка била приморана да за редовну употребу — потрошњу набави угљем са стране. Набављена је већа количина угља. То иде на десетине и стотине хиљада тона и то је набављено, господо, већа количина шлеског угља из Немачке и набављена је већа количина брикета из рудника Перник у Бугарској.

На пробама раније извршеним са овим угљем утврђено је да килограм шлеског угља на локомотиви има ту способност да испари 7 литара воде, има ту способност да је добар и згодан да остаје као резерва по годину дана, а да не изгуби своју калоричну моћ; има ту особину што не даје оне рђаве састојке и гасове и загушљив дим као други, рђави угљем. То је што се тиче шлеског угља. Набављени пернички угљем, који има ту особину да од једног килограма угља, једног килограма перничког угља-брикета може да испари свега 6 литара воде, дакле мање од шлеског, затим

није погодан за резерву, јер после неколико месеци губи калоричну моћ те после није за употребу, а треће даје ужасан дим због смоле која се меша у брикету. Господо, шта бива? Министарство волшебним начином набавља један и други угљем, али, господо, пернички угљем плаћа много више него шлески.

Министарство саобраћаја је платило франко граница са свима дажбинама већу суму за једну тону перничког брикета, но за једну тону шлеског угља. Перник је плаћало — изволите се уверити, ја ћу повући конзеквенце, ако ово није апсолутно тачно — Перник је плаћало 382 динара по тони, а шлески угљем 352 динара по тони.

Ево, господо, још једнога примера те сјајне Спахине политике, те сјајне Спахине економије, која се данас тако рационално води у ресору Министарства саобраћаја на штету државе и на срамоту свију нас!

Ја мислим, господо, да нам не требају бољи докази о једном не само хаотичном стању у овом највећем ресору, него, нажалост, и о моралној срозаности његове управе.

Изоставићу сада да говорим, господо, о поморству и субвенцијама, где је стање слично као и код железница, и где је др. Мехмед Спахо мој покушај да то стање рашчистим, такође омео.

А сад, господо, да мало проговорим о тарифској политици данашњег Министра др. Спахе на железницама, о тарифској политици, о којој нам је овде певао дивне славопојке господин Спахо, па ћете се уверити, господо, како један министар може неозбиљно да се појави пред Парламентом, пред једним овако озбиљним телом, које треба пред народом да прими одговорност за све штете, што проистичу, — да видите како он износи ствари о тарифама и како брани тарифе.

Саобраћајна политика у ужем смислу, господо, то је у ствари тарифна политика. Јер је крајњи циљ превоз путника и робе. Од неисправне тарифске политике претрпеће штету не само железнице у виду смањења прихода, него ће претрпети штету и народна привреда и други важни општи интереси.

За вођење тарифне политике морају се применити извесни економски принципи. Иначе код беспринципијелне политике не може се доћи до никаквих позитивних резултата.

Остављам, господо, другим стручњацима да говоре овога пута о робној тарифи, коју сам ја имао намеру па и ефикасно почео да реформишем, али нисам стигао. Ја ћу говорити само о путничкој тарифи.

Највећи путнички саобраћај код нас био је 1928 године. Он је тада износио 48.964.000 путника годишње. Ја вас молим, обратите пажњу, господо, да видите, ја ћу се потрудити, да покажем, како тај саобраћај иде, како цене скачу и каква је ниво живота у земљи. Дакле, 1928 године путнички саобраћај био је највећи, имао је 48.964.000 путника годишње. Дакле побегло је за то време од шест година са железница 18.814.000 путника.

Откуда је то наступило, да се питамо, господо?

Просто отуда, што је услед економске депресије, куповна моћ народа опала и није одговарала висини тога тарифског става. То се уосталом признало и са стране званичне железничке управе

под господином Спахом. И уместо, да се тарифе прилагоде куповној моћи народа, то јест, да се сразмерно снизе, оне су напротив повећаване и то први пут првог новембра 1933 године и други пут 16 марта 1934 године.

Тим повећањем управа је гледала да спасава приходе, не водећи рачуна о интересима народа и привредног развика пошто се са сигурношћу могло тврдити и очекивати да ће број путника и даље опадати. Међутим, господо, као што се може очекивати, наступио је и даљи пад путника, а ни опадање прихода није се могло зауставити. Као што видите, господо, ово је била једна апсурдна политика. И када сам примио на себе одговорност за вођење овога ресора крајем 1934 године ја сам решио да томе учиним крај. Донео сам одлуку, као што вам је познато, о великом снижењу тарифа путничког саобраћаја, које је снижење уследило 1 марта 1935 године.

Ви сте ми сведоци, господо, да је та реформа путничке тарифе унела велики оптимизам у масе. Свет је пожурио у возове и наступило је ново струјање привредног живота дуж целе земље. Иза свега годину дана, колико су биле у примени те тарифе повраћено је од 18 милиона изгубљених путника преко 10 милиона, које повећање према саобраћају претходне године износи за 35%. Али је важно још нагласити, да је тенденција била у сталном порасту све већег и већег путничког саобраћаја. И да та тенденција није намерно сузбијена од данашњег министра др. Спахе, број путника би одавно пребацио досада постигнути максимум.

У погледу прихода они су подбацили свега за 27 милиона или око 4%, али ту је јака тенденција била за пораст. И ова би диференција брзо била изравната да није та политика ометена. Министар Мехмед Спахо, на велико изненађење целог света, повећао је путничке тарифе после годину дана њихове примене, без икаквих стварних разлога у једином циљу да руши оно што сам ја са својим сарадницима са тешком муком стварао, а његова железничка бирократска управа да се свети што нисам њихову дотадању бирократску политику признао као исправну. Ја ћу вас у то са неколико доказа уверити.

Како је ово рушење, једино исправне политике, било тешко оправдати пред јавношћу, то су се г. Спахо и његова железничка управа мучили да измисле аргументе, са којима ће доказати своју велику државничку мудрост. На месец дана пред повишењем тих тарифа генерални директор железница, кога сам вам напред описао, дао је 3-III 1936 год. овакву изјаву у „Времену“:

„Због тога”, вели он, „што су приходи на државним железницама у току прошле године подбацили, одлучено је да се цене карте повисе за 10%. Наиме, прошле године тарифа је знатно смањена, а то је учињено јер се веровало да ће се због јевтиних возних карата више путовати и на тај начин доћи до повећања прихода. Међутим ове године, иако је путовало много света, приходи су се смањили”.

..... „Како сам већ рекао, иако су цене биле јевтиније, свет се више возио, приходи су подбацили. А то смањење прихода износи око 30 милиона динара. Да би се железнички буџет уравнотежио, ми смо се решили да цене возним картама повећамо”.

Из ове крајње конфузне изјаве види се нека збуњеност генералног директора. Хоће да сакрије нешто што се не да сакрити. Али оно што нарочито хоћу да подвучем јесте то да он повећава тарифе због тога што приходи подбацују. Међутим, господо, ти приходи нагло су расли баш у том времену када је он давао ту изјаву, те та изјава претставља једну обичну обману јавности, Парламента, целог света, па чак и Министра. Али када су видели да је настао револт народа против овог тарифалног повећања, онда је железничка управа односно генерални директор, дао новинама званично обавештење о томе повећању тарифе. Ова званична изјава направила је једно изненађење за све нас који смо водили рачуна шта се ради, јер је сад измењен сасвим други разлог повећању тарифе, а не онај што је генерални директор дао раније.

Наиме, овде се сад тврди да је то повећање учињено због тога да се надокнаде приходи код робног саобраћаја, што су дате повластице за превоз људске и сточне хране.

Па се даље вели, да су путничке тарифе са моје стране и сувише много снижене, и да је железничка управа, тражећи нове изворе прихода, нашла, да се оне могу повисити, а да не пређу могућност плаћања нашег народа. И овде је наведен још један аргуменат, који показује суство основног знања из економских наука. Наиме, веле да су наше тарифе поред тога повишења ипак најниже у Европи а да животни услови у нашој држави нису тежи од животних прилика у осталим државама.

И то је једна обмана, а сада ћу вам то и доказати.

Тај аргуменат и Министар Спахо поновио је у своме експозеу, и још навео цифарне податке за јединични став на нашим железницама и многим другим железничким управама. На овај аргуменат вратићу се мало доцније, а сада хоћу, да обратим вашу пажњу на ово сваки час мењање аргумената, за оправдање овог беспримерног поступка др. Спахе и железничке управе.

Као први разлог повећању тарифе наводе што подбацују приходи. После веле није то, већ накнада за изгубљене приходе услед повластице за превлачење хране. Потом што им је требало да повећају железничке приходе, па према куповној моћи народа, веле, да је овде најзгодније. И најзад испало је као тежак аргуменат за повећање тарифе то, што су наше тарифе најјефтиније у Европи. Јасно вам је да ово врдање крије неку тајну, коју не смеју да кажу, а ја ћу вам је разјаснити при крају излагања о тарифама.

Да се вратим на онај аргуменат Спахин и његове управе да тарифе треба повећати, јер су оне најјефтиније у Европи. Колико су то стручњаци, ја ћу вам навести само овај податак: Да су наше тарифе за трећу класу путничког воза, којом се превози око 90% путника, све до 1 новембра 1933 године, биле најниже у Европи, па су ипак те најниже тарифе у Европи отерале са наших железница 17,333.000 путника. Од куда је то? Просто отуда, господо, што је куповна моћ нашег народа била испод тих тарифа.

А да би се то доиста и цифарно утврдило, ја упућујем г. др. Мехмеда Спаху као економисту, да потражи негде индекс цена на велико и у злату, па ће видети да је ниво цена код нас у злату

у 1936 години, када је г. Спахо повећао тарифе, био најнижи у Европи.

А да му дамо и цифарне податке о томе из табеле Друштва народа за јули и август 1936 године. Индекс цена у злату био је код нас 44.3, у Бугарској, коју они често цитирају као аграрну земљу, 56.2, у Француској 64, у Чехословачкој 62.7, у Мађарској 70.2, у Немачкој 76.5.

Као што се види и код нас је живот био најјефтинији па због тога и тарифе морају бити најниже. Што овај економски закон није знала железничка управа није никакво чудо иако је жалосна појава, а што то није знао г. др. Мехмед Спахо, то је заиста жалосно, јер он је био дуго година секретар Трговачке коморе у Сарајеву, где је бар то, тамо требао да научи. И сада ћу да вам откријем, господо, тајну због чега су др. Спахо и железничка управа једну позитивну државну политику тако немилосрдно рушили.

Кад сам ја дошао у ресор и видео да саобраћај срља у пропаст, ја сам гледао и испитивао, тражио начина како ће томе злу да се стане на пут. Ја сам сазвао конференцију највиших чиновника и изнео предлог и рекао да желим да снизим тарифу за 30 процената и да вратим одбегле путнике железници. А међутим ви знате да је бирократија једна сила која спутава динамичку снагу народа и државе и не да да се коракне напред. Кад сам хтео да извршим ову тарифалну реформу која је имала револуционарно конструктивни карактер, ја сам наишао на страхан отпор те бирократије. Против те моје реформе одвојио је мишљење генерални директор државних железница и тадањи помоћник министра за железнице. И по свима правилима бирократске администрације ја сам требао да одустанем од те реформе. Међутим, ја то нисам учинио, већ сам примио за то одговорност на себе, и показало се да сам имао право ја, а не они.

Даље, господо, зашто помажу ови високи чиновници, које је г. Спахо вратио, зашто иду на то, да скрхују све што се може? Зато, што сам ја пресекао бирократију односно да се не може радити више онако, како се дотле радило. А кад их је г. Спахо вратио, они су нашли у њему савезника, да све, што је било позитивно и југословенско, да руше и да направе што већи хаос између Срба и Хрвата. Ето, ту вам је одговор зашто је срушена једна исправна саобраћајна политика и да пониште тарифе које сам ја донео и да се иде и даље по старом.

Да пређем сада на политику грађења железница. Оно што је г. др. Спахо учинио од експлоатације, то је учинио и у грађењу железница. Он је чим је дошао, почео политику реактивирањем бившег пензионисаног помоћника Министра саобраћаја. Нисам, господо, раније хтео да говорим о персоналној политици, иако су са многих страна прављене многе инсиунације и вођена одвратна кампања нарочито што сам био ликвидирао неколицину, које је Спахо вратио натраг, и замало их није прогласио за политичке мученике.

Тиме, што их је Спахо реактивирао, ја сам добио пуну сатисфакцију, јер су ти људи починили такве скандале, да би се од тога сваки морао стидети.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине говорнице, време је измакло, молим Вас да о томе водите рачуна.

Димитрије Вујић (наставља): Ја сам близу краја.

Тај господин реактивирани помоћник узбунио је целу Југославију када сам га пензионисао трудећи се да докаже да је то учињено из племенских разлога за то што је он Хрват, и поред поверљивих докумената о томе господину које сам предао г. Спахи и г. Министру војске, који показују њега као Србофоба који је на наше племе, које је крвљу стварало ову државу и које му је омогућило да се од обичног паланачког инжењера попне на највиши степен чиновничке хијерархије, бацао најгоре увреде.

Изгледа да је то најбоља препорука била г. Спахи да га реактивира да би и даље продужио своју безочну акцију противу Срба и ове државе.

Но не само то што је реактивиран, него га је г. др. Спахо одмах поставио за делегата јужних железница, дајући му једну врло уносну синекуру. Има ли већег скандала на свету? Но и то му није било довољно, већ је код италијанских акционара као награду за онај свој говор на конференцији одржаној у Италији, држећи славопојке италијанском фашизму, чиме је изазвао и протест код наше Владе од једне велике стране силе, и од чега је спасен заузимањем тадашњег Министра саобраћаја; као што рекох успео је да уђе као члан управе јужних железница, противно јасним одредбама чиновничког закона, и даље још дуже времена остао као помоћник г. др. Мехмеда Спахе (Један глас са левице: То је у знаку мартовског пријатељства са Италијом!) Господо, може ли да се овако ствар замисли? Господо, овај господин помоћник стварно је писао летке и слао по Приморју као највећи Србофоб. Он се удружио са г. Спахом да руши са њим заједно оно, што сам ја са муком створио. Изгледа да је то била његова најбоља препорука, да га г. др. Спахо реактивира, да би он продужио своју акцију против Срба и противу државе. Не само то што је реактивиран, него га је г. Спахо поставио на једну врло важну функцију, коју ћу изнети, а после тога тај исти господин који је тако лепо награђен од г. Спахе налази се увређен, и тражи пензију и г. Спахо, знајући да му је веран сарадник, он га одликује, даје му Југословенску Круну са звездом о врат и одлази из државне службе, иако је Србофоб. Поред свега тога што мрзи Србе он није заборавао на њих и на Београд, па се потрудио да у Београду купи и остави једну кућу од 700.000 динара и примио дуг Хипотекарне банке од 80.000 динара. (Гласови са деснице: Кажите име тога господина!) Распитајте се у Министарству па ћете дознати. (Гласови на десници: Али кажите га Ви, то није никаква тајна!) Онога момента кад ви код Претседника владе будете успели да ми обезбедите слободу штампе, да могу да се са оваквом господом борим, онда ћу вам казати и имена. (Гласови са деснице: Те ствари треба да говорите у присуству Господина Министра саобраћаја!) Ви сте народни посланици па треба ово да чујете. Зашто се буните, господо са деснице? Па ми се забога слажемо. Ако ви жалите што ја нисам Министар саобраћаја, верујте ми и ја то жалим.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господин Министар саобраћаја није знао да ће се говорити о политици Министарства саобраћаја, па због тога

није овде. Међутим претставници Краљевске владе су присутни у овоме Дому.

Димитрије Вујић (наставља): Као што рекох, најважнији разлог био је г. Спахо да га реактивира, тај, што је исти помоћник водио антисрпску политику грађења на железницама и што је он као безочан, способан да у тој важној националној политици направи овакав безочан и беспримеран хаос као што влада сада. Исто овако како је поступљено са овим човеком, исто је тако поступљено и са персоналном политиком за грађење. У одељење за грађење постављени су људи, један од главних начелника је човек који је пре рата радио као предузимач у Србији а пред рат отишао у аустро-угарску војску, где је остао за све време рата, и борио се јуначки на страни Аустројанаца противу Руса. Као награду за то добио је од господина Спахе да буде начелник најглавнијег одељења — одељења за грађење железница. Тај г. начелник је у службеничком листу о податцима у рубрици: да ли је учествовао у рату, написао: „учествовао у рату од 9-III-1915 до 18-XI-1918“ а не наводи у чијој војсци, и где је ратовао.

Овај начелник, заједно са наведеним помоћником, а по жељи г. Спахе, рушио је и кварно, где год је могао. Споредне пруге претварао је у главне, као што је случај са пругом Чачак—Ваљево, а напуштао је правце који су били изванредно економски важни, као што је Београд—Шабац—Бијељина—Мајевица—Тузла.

Новац је расипан немилосрдно, тако да би једна иследна комисија, многе од њих отерала на робују. А да би се закљонили за неке беднике они су у грађење железница потрпали неколико туцета пензионисаних експерата, са огромним наградама поред својих редовних пензија и плата. Ако господин Спахо каже да у одељењу за грађење железница нема једне ове групе људи која се скупо плаћа, која се бацила на државну касу и брсти је као санске козе, погледајте, господо, колики је списак експерата одељења за грађење железница. Ту су бивши директори, министри, и помоћници и начелници, који данас примају као што рекох сјајне награде из тога одељења, и поред награда следећу им и аутомобили. (Говорник показује један списак). Тако један од ових има 6.000 динара месечно и аутомобил, други 5.000 динара месечно, трећи 4.500 динара месечно итд. итд. Ево, господо, имате све овде. (Говорник поново показује списак. — Гласови на десници: Прочитајте та имена!) Ја у личности не улазим. Главно је да 67.500 динара месечно добијају ови експерти у одељењу за грађење железница. (Гласови на десници: Који су то људи?) Идите па питајте. (Гласови на десници: Кажите Ви!) Ја констатујем овај жалосни акт а личности ме се не тичу.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо, молим вас немојте прекидати дискусију. Изволите, господине говорниче, наставити.

Димитрије Вујић (наставља) Господо, да бих вам приказао укратко каква се чуда дешавају у одељењу за грађење железница, навешћу вам случај Унске пруге. Њу наводим само зато што нам се овде господин Спахо шепурио и хвалисао да је постигао сјајне резултате и уштедео око 300 милиона динара.

Господо, да ли вам је пало уочи да се кампања против бившег Министра Лазе Радивојевића са-

свим утишала? То је она кампања која је покренута за време Министра саобраћаја г. Лазе Радивојевића од стране бившег Министра саобраћаја г. Андре Станића. Да ли вам је пало уочи да га Министар Спахо није оптужио за оне огромне штете које је закљученим уговорима нанео држави? Шта мислите шта је томе разлог? Ништа друго до то, што је Мехмед Спахо са гореписаним помоћником, урадио нешто што је још горе од радњи Лазе Радивојевића. (*Новица Поповић:* Смита Вам кашаљ?) Па јесте, смита ми кашаљ, господо, верујте, не само ја него сви ви, ако желите добра овој земљи, са ове говорнице треба да изгорите и паднете у несвест да ове несавесне истиснемо из државне службе. (Живо одобравање на левици. — *Новица Поповић:* Све несавесне?!)

Част и поштовање изузетцима! (*Новица Поповић:* То би најбоље било да се избаце сви зликовци!) Јесте, јесте, ја увек правим разлику и кажем част и поштовање светлим изузетцима.

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим вас, господо, не прекидајте говорника. Вас, господине говорниче, молим да изволите наставити.

Димитрије Вујић (наставља): Господо, Унска пруга има две варијанте. Једна је варијанта Бихаћ—Кулен Вакуф станица—Зрмања и она износи 87 километара дужине. Друга је варијанта Бихаћ—Кулен Вакуф—Трубар—Книн и она износи 112 километара.

За ову варијанту на Книн имало се платити по Батињоловом зајму 150 милиона динара више. То што су они направили код Унске пруге, јесте једна Панама, која прелази све дрскости које су се до сада испољиле.

Они су са поменутих помоћником извршили ревизију уговора са Батињолом и одобрили трасу, коју је тражила Сплитска комора и тиме оштетили државу за једну баснословну цифру, која износи на стотине милиона. — Ја тврдим, господо, да је оно хвалисање г. др. Мехмеда Спахе, да је овом ревизијом уштедео око 380 милиона динара једна обична нетачност. Пре ће бити тачно да је он са толико оштетио државу а не заштедео.

На сличан начин г. др. Мехмед Спахо је решио и питање ревизије са фирмом Лозингер, где је исто наша држава претрпела велике милионске штете. Када се још томе дода намерно повећање радова од стране поменутог помоћника који је био и руковалац грађења, онда испада ствар таква, да је несхватљива за мозак једног нормалног човека.

Господин др. Спахо не може се извући испод одговорности за ову несрећу коју је нанео нашој земљи и нашем народу.

И док је г. Спахо напуштао грађење важних наших националних група као: Скопље—Тетово—Гостивар—Увац—Пријеполје и т. д., дотле је на Унску пругу, да би се препоручио Хрватима, просто бацио стотине милиона, на чему му се национални и поштени Хрвати неће захвалити.

И пошто му је помогао да приреди држави овако нешто као што је урадио са Унском пругом и да сруши национални државни план грађења да би онемогућио уједињење српских елемената, Спахо је при поласку своје помоћнику доделио још Југословенску Круну о врату са звездом. Сигурно за то што му је помогао да оваквим начином подупре јединство и развитак наше Југославије. Хва-

ла вам, господо, што сте ме пажљиво саслушали. (Одобравање и плескање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Угрин Јоксимовић ради личног објашњења поводом јутрошњег говора г. др. Јордана Аћимовића.

Угрин Јоксимовић: Господо народни посланици, добио сам реч ради личног објашњења да одговорим колеги и народном посланику из Вардарске бановине г. др. Аћимовићу који се између осталог дотакао и мога имена. Он је поред осталог у свом дугом говору који је читао написан а не знам да ли га је он написао, рекао да у Вардарској бановини, од 44 посланика колико их Вардарска бановина бира, има 18 који нису домородци из Вардарске бановине. Господо, ја морам овде да кажем да све оне наше грађане, без обзира да ли су из Вардарске бановине или Србије, Хрватске или Словеначке, а који су бирани у Вардарској бановини, сматрам као достојне претставнике нашег Југа и Вардарске бановине. Г. Аћимовић треба да зна да је из Вардарске бановине, из Јужне Србије, у предратној Србији било наших људи у Београду који су бирани и за претседнике општина у Београду. Баш из мог места Маврова био је претседник београдске општине и нико од Србијанаца није се нашао да га пита одакле је. Г. др. Аћимовићу, из Маврова је био и министар унутрашњих послова у малој Србији, и нико од наших пријатеља у Србији није протествовао против тога што је он из Старе Србије, а не из Београда.

Господо, рећи ћу Вам још и ово, ни г. Аћимовић није староседеоц. Он припада нашој бановини, али раније је био на граници, ту код Врање, а он је, господо, биран у Струмици и данас претставља струмички срез. Ја нећу да говорим како је г. Аћимовић изабран али могу једно да кажем и да тврдим: да је изабран помоћу свога пашенога и кума, а шта је тамо било то ће да каже струмички срез.

Г. Аћимовић се дотакао и тога и казао како из Вардарске бановине нема довољно писмених људи, па је поменуо и моје име и казао, ко је претседник бановинског одбора Југословенске радикалне заједнице. Ја верујем да је г. Аћимовићу тешко због рада и успеха Радикалне заједнице у Вардарској бановини.

Г. Аћимовић треба да зна да сам ја добио поверење не сада, него још од 1920, и то не помоћу власти него само вољом народа Јужне Србије. Јужна Србија није Македонија него је Србија. (Смех.) То јој име одређује историјски и географски значај. Г. Аћимовић зна да у Вардарској бановини има још тројицу колега лекара из наше бановине, три адвоката, а исто толико има и инжењера.

Господо, што је најглавније г. Аћимовић се дотакао и питања прославе двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије. То је, господо, била само његова мржња, зато што је Вардарска бановина и Јужна Србија показала на један примеран начин колико цени своје ослободиоце Њ. В. Краља Петра I и Њ. В. Краља Александра I. (Др. Јордан Аћимовић: То сам и ја истакао!) Народ је од најмањег до највећег трчао да ода почаст костима наших хероја које почивају у костурници која се подиже нашим ослободиоцима.

Г. др. Аћимовић видео је шта је дала Вардарска бановина и за време општинских, а и за време сенаторских избора. (Ирониично плескање на левици и упадице.) Јесте, ја сам биран и у најтежим данима, а никада се нисам користио полицијом него сам увек био против полиције и власти. Зато има и живих сведока. Ја имам поверење тога народа а народ уме да цени рад Краљевске владе Г. Др. Стојадиновића а уме да цени и рад г. Аћимовића. За две и по године остварено је више него што су дале све владе које су биле до сада.

Г. колега Аћимовић каже да он носи титулу доктора. Ја остављам г. Аћимовићу, пошто је он доктор, да поднесе предлог Народној скупштини да се за посланике бирају само доктори са докторским титулама као што је г. Аћимовић. (Бурно плескање код већине. — Др. Јордан Аћимовић: Ја не дозвољавам да се бирају људи који тамо не живе и који не познају народ!)

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Милан Мравље.

Milan Mravlje: Gospodo narodni poslanici, jedino mesto gde nam je dozvoljeno govoriti jeste ovo visoko mesto na tribini Narodne skupštine. Na ovom mestu pruža nam se prilika, da iznesemo jade našeg naroda, da iznesemo naša načela i naš program te da kritikujemo rad i politiku Kraljevske vlade.

Sloboda, koju je zaveo sadašnji režim ne dozvoljava da se naše reči čuju u narodu. Štampa ne sme da ih reprodukuje; na zborovima se nama oduzima reč i tako je, gospodo narodni poslanici, demokracija, koju je zaveo sadašnji režim, kako je on praktikuje obična fraza, iza koje se krije najstrašnije nasilje nekolicine ljudi.

Gospodo narodni poslanici, ponovo nam se pruža prilika, da za vreme ovogodišnje budžetske debate iznesemo naše poglede na opštu politiku Kraljevske vlade i njezin rad, te na čitav J.R.Z. režim koji traje više od dve i po godine.

Po rečima iz deklaracije sadašnje Vlade, ona je imala da produži onu politiku, koju je inaugurisao naš veliki i nikad neprežaljeni Viteški Kralj Aleksandar I Ujedinitelj (Uzvici: Slava Mu!) Kraljevska vlada obećala je čuvati najveći zakon za svakoga u ovoj zemlji, ona je obećala, da će čuvati narodno jedinstvo i državnu celinu. Vlada dr. Milana Stojadinovića obećala je, da će voditi politiku u nacionalnom duhu, u duhu jugoslovenstva.

Smirenje naroda, jednakopravnost sviju delova našeg naroda i socijalna pravda trebala je da caruje pod režimom Jereze.

U dosadašnjim kritikama od strane opozicije čuli smo razliku između deklaracije Kraljevske vlade, te njezine politike i njezinog rada. Čuli smo stvarno stanje u našoj zemlji te videli, da je Vlada rušila sve osnove jugoslovenske nacionalne politike te na ce loj liniji demontirala načelo narodnog i državnog jedinstva. Rekli smo, da sačinjava Jerezu jedna kombinacija od dva klerikalizma i da je njezina deklaracija neiskrena. Stvarno do danas se nije ništa izmenilo ni u programu, ni u mentalitetu, ni u radu katoličkog i muslimanskog klerikalizma od dana kad su postojali kao samostalne političke organizacije pa sve do danas kad su obrazovali vanjsku firmu J.R.Z.

Gospodo narodni poslanici, ponovo treba da iznesem i naglasim neke stvari, koje žarkom svetlošću pokazuju kako klerikalizam i dalje ruši sve osnove

jedinstva našeg naroda i jugoslovenske misli i kako g. Korošec nema ništa zajedničkog sa deklaracijom Kraljevske vlade.

Lanjske godine izneo sam sa ovoga mesta naopaki rad čuvenog bana gospodina dr. Natlačena. Izneo sam, kako je taj ban pripremio juriš na Cokolstvo i na jugoslovenske nacionaliste. Gospodin ban produžuje svoj naopako započeti rad i sve jače i bezobraznije postupa sa svima neklerikalnim ljudima i organizacijama. U Slovenačkoj on je zaveo apsolutnu pristrasnost u državnoj administraciji a da i ne govorim o samoupravnoj.

Kao eksponent klerikalizma navalio je nedavno na Narodnu odbranu u Ljubljani i raspustio je tu zasluznu nacionalnu organizaciju.

Zabranio je izlaženje nacionalističkog glasila „Pohod”.

Pripremao je rasturanje četničkih organizacija i zabranio nošenje četničke odore.

Gospodo narodni poslanici, u Rakeku, na samoj granici Kraljevine Jugoslavije i Italije, naše nacionalne organizacije obrazovale su odbor za podizanje spomenika Kralju Aleksandru I. To je bilo još za vreme nacionalnog režima. Lanjske godine pripremao se taj odbor da otkrije Kraljev završeni spomenik nakon velikog i požrtvovanog rada. Gospodin Ban postavio je međutim takve uslove za samo otkriće spomenika, da se datum otkrića morao odložiti. Gospodin Ban onemogućio je dolazak Sokola na otkriće i proslava se nije mogla izvršiti ni izdaleka na onako dostojan i veličanstven način, kako to zaslužuje.

I u Ljubljani obrazovao se naročiti odbor za podizanje spomenika Viteškom Kralju Aleksandru I. Ujedinitelju. (Povici: Slava mu!) Taj odbor sakupio je već milion i po dinara. Ljubljana je trebala već ove godine, da se oduži svom velikom Kralju. I tu se umešao gospodin Ban i postavio tom odboru policijskog komesara! Time je sprečen patriotski rad ove kao i ostalih nacionalnih organizacija.

Sve ove naše nacionalne nezgode, gospodo narodni poslanici, dešavaju se na severozapadnoj granici Jugoslavije, kako bi mogli i naši neprijatelji s one strane državne granice svojim očima gledati ugnjetavanje jugoslovenske svesti i ugnjetavanje vernosti narodnoj dinastiji. Time se pruža prilika svima da vide šta se kod nas dogada, i time se utvrđuje u inostranstvu dojam, da Jugoslavija nije povezana jednim jedinstvenim duhom i jednom nacionalnom idejom i voljom.

Gospodo narodni poslanici, na Avali leži grob neznanog junaka, koji je pao za naše oslobođenje. Tom grobu svaki Jugosloven klanja se, te gleda u njemu simbol naše narodne hrabrosti i požrtvovanja. Jedan od stotine i stotine hiljada onih, koji su prolevali krv za našu slobodu, za slobodu sviju nas, leži na Avali. Nije to, gospodo narodni poslanici, samo srpski grob neznanog junaka, nego je taj grob i hrvatski i slovenački. (Odobravañje i pljeskanje).

Jer, gospodo narodni poslanici, i Hrvati i mi Slovenci imamo nešto, čime se ponosimo, a to su naši vojnici i oficiri, koji su se borili u srpskoj vojsci za slobodu sviju nas kao jugoslovenski dobrovoljci. I slovenski dobrovoljci borili su se na polju slave i časti za slobodu Jugoslavije i za dinastiju Karadordevića.

I slovenački dobrovoljci spavaju večan san na dobruškom polju i po vrhovima Kajmakčalana! I njihovu hrabrost i njihovu čast i požrtvovanje najveli-

čanstvenije pretstavlja grob neznanog junaka na Avali. To je jugoslovenski grob. (Burno pljeskanje).

Gospodo narodni poslanici! Slovenački klerikalci spremaju se da podignu poseban spomenik neznanog slovenačkog vojnika. Dobro, gospodo. Nemamo ništa protiv toga. Ali, gospodo, ako se hoće time da proslavi jedna ideja, onda treba da taj spomenik slovenačkog vojnika pretstavlja jugoslovenskog dobrovoljca, koji je dao svoj život za jugoslovensku misao. Dobrovoljačka organizacija u Ljubljani pokušavala je da ovu misao sprovede u delo. Klerikalci, međutim, to nisu dali te su ovu misao bacili. Njima je mnogo bliža separatistička misao koju su hteli da sprovedu kroz njihovog Franca Ferdinanda, pre rata. Tu misao klerikalci nisu napustili ni sada, pa je zato njoj tuđe, da primi grob neznanog junaka na Avali za svoj, da prizna njegovu jugoslovensku misao i da se pokaje za svoj stav iz 1914 godine. (Protesti na desnici).

Jeste, gospodo narodni poslanici, poznato je nama svima, da je palo i bilo ranjenih u austrijskoj vojsci za vreme Svetskog rata preko 100.000 Slovenaca. Poznato je nama, gospodo narodni poslanici, da su ti vojnici pali kao žrtve austriske klerikalne politike i da pretstavljaju te žrtve našu najveću tragediju, jer su pali za tuđe interese. Klerikalna stranaka huškala je i fanatizirala ove nesretne žrtve protiv Srbije i dinastije Karadordevića. U toj protivsrpskoj propagandi naročito što se istakao osim šefa SLS dr. Šusteršića i g. ban dr. Marko Natlačen koji je na manifestacionom zboru u Ljubljani 1914 godine prilikom objave rata Austrije-Srbiji rekao između ostalog i ovo: (Govornik citira taj govor).

Kad znamo sve ovo, onda, gospodo narodni poslanici, nama nije teško razumeti, zašto ova mržnja protiv jugoslovenskih nacionalista, zašto borba klerikalizma protiv jugoslovenskog Sokola, protiv Narodne odbrane i protiv jugoslovenske misli uopšte, misli koja jedina može da garantuje narodno jedinstvo i državnu celinu slobodne i nezavisne Jugoslavije. (Burno pljeskanje i odobravanje na levice).

Ako poznajemo klerikalnu historiju, onda razumemo zašto klerikalni ban Natlačen progona svest o jugoslovenskoj misli i osećanju, zašto on vodi borbu protiv Odbora za podizanje Kraljevog spomenika!

Gospodo narodni poslanici, jugoslovenska misao jedina sprečava klerikalne planove u i van Jugoslavije; jugoslovenska misao jedina je garancija da će i sadašnja klerikalna politika, koja je uzela za svoj program poznate punktacije, duševni proizvod g. dr. Marka Natlačena, propasti; isto tako kako je propala i Austrija i njegova „preslavna” habsburška dinastija. (Živo odobravanje na levice).

Evo, gospodo narodni poslanici, kakva je klerikalna politika u Jugoslaviji. Jedan deo klerikalnih pristalica misli, da režim Jereze odviše sporo radi na ostvarenju njihovog programa, pa je zbog toga počeo da okuplja oko sebe prijatelje. Svima istomišljenicima slovenske ljudske stranke i svima svesnim Slovencima izdao je jedan uži odbor SLS ovu deklaraciju krajem prošle godine:

„Došao je krajnji čas, da zbog odgovornosti pred vama svesnim Slovencima progovorimo otvorenu i odlučnu reč. Politički događaji zadnjih dana upravo nas na to sile. SLS, čiji je osnivač bio besmrtni Evangelist Krek, bila je prvi put raspuštena od strane svoga načelnika dr. Šusteršića godine 1918. Dobrih deset godina dočnije bila je rasturena opet od strane šestojanuarskog diktatorskog režima.

Po najvišoj želji pozvao je dr. Korošec pred uvođenje ustava godine 1931 pretstavnik SLS iz cele Slovenije, da izjave, da li će učestvovati u novom režimu. Mišljenje pretstavnika bilo je, da se to otkloni.

Posle toga su sledile znamenite punktacije, u kojima je bio u glavnim crtama izražen slovenački politički cilj.

Diktatorski režim slomila je demokratija srpskog naroda, a u punom redu zbog borbe jedinstvenog hrvatskog naroda.

Izbori 5 maja 1935 godine doneli su režim dr. Stojadinovića, čiji je prvi saradnik postao bivši vođa SLS dr. Korošec.

Ta Vlada kad je stupila na vlast objavila je povratak demokratije, povratak državljanskih sloboda s novim političkim zakonima, slobodne i tajne izbore i jednakopravnost naroda. Ovaj režim je po uzoru JNS obrazovao svoju svedržavnu stranku. Pri obrazovanju JRZ kod nas u Sloveniji svečano je garantovano, da je to samo spoljni oblik, u kome će iznova oživeti SLS i nanovo organizirana opet nastupiti po starom slovenskom političkom uzoru za samostalnost i samovladu udružene Slovenije u smislu slovenačke deklaracije od 1 januara 1933 godine.

Prvo razočarenje za ljude, koji misle, bila je Vladina deklaracija 1935 godine. Ona kaže, da je sadašnji nasilni Ustav temelj njenoga rada i da je narodno jedinstvo (t. j. centralizam, unitarizam, jugoslovenstvo) njeno vodeće načelo.

Drugo razočarenje bio je program JRZ. Za vodeće načelo te stranke bilo je postavljeno narodno jedinstvo a posebno je bilo još naglašeno, da se Hrvati i Slovenci potpuno stapaju sa Srbima u nov jugoslovenski narod. Odgovorni ministri i funkcioneri JRZ, te službena glasila te stranke poslednjih godina podvlačila su da je narodno jedinstvo načelo o kome nema diskusije i na kome vlada stoji i pada.

Treće razočarenje je celokupna dugogodišnja unutrašnja, socijalna, gospodarska i kulturna politika JRZ režima i sve njene za Slovenačku i za sve Slovence bez razlike tako štetne posledice. Lukavom i posebnom spretnošću za ove dve godine izvođen je gospodarski centralizam. Slovenija još nikada nije bila tako krivično i u takoj meri ekonomski iscedena. Isto tako se nije ublažio kulturni i prosvetni centralizam, nego se naprotiv još više pooštrio.

Četvrto, najveće razočarenje, doživeli smo mi Slovenci upravo ovih dana. Udružene vanparlamentarne opozicione stranke napravile su sporazum i državopravni nacrt, po kome bi postigli Slovenci svoj sadašnji politički cilj, opštu samostalnost Slovenačke. Svaki svestan i politički zreo Slovenac morao bi se tome iskreno veseliti i pomagati, da se privede što pre u život i stvarnost taj nacrt.

A šta se sad dešava?

Vlada JRZ nastupila je protiv tog nacrtu i sporazuma. Slovenački deo JRZ s Korošcem na čelu je otvoreno nastupio protivu autonomije Slovenije. To je pitanje radi koga su razrešeni i moraju biti razrešeni discipline svi, koji slovenački osećaju.

Došao je trenutak, da se oživi SLS i otvoreno izjavi za takvo preuđenje države, koje je u skladu sa njenim programom, a koji je bio najbolje izražen u punktacijama 1 januara 1933 godine. Pozivamo zato sve pristalice SLS, koji su u dobroj nameri stupili u JRZ, da otklone u JRZ stranci sve preuzete partijske funkcije, da iz nje istupe i svuda da pomažu, da se ponovo oživi program SLS. Mi moramo oprati

čast slovenačkog naroda. Za otvaranje i izvođenje političkog i državopravnog programa, koji je izražen u slovenačkim punktacijama i u srpsko-hrvatskom sporazumu hoćemo nesébično da se borimo i mi Slovenci. U to ime potrebno je okupljanje svih političkih skupina, koje iskreno stoje za tim ciljem. Slovenački narod se mora udružiti i jedinstveno nastupiti za postignuće svojih političkih ideala. To je moguće samo, ako svi podredimo svoje strančarske koristi višim narodnim koristima. Slovenačka politička koncentracija je nužnost dana. Svi delovi moraju udruženo na posao i u boj za osvajanje ekonomske samostalnosti, za socijalnu pravdu, za političku slobodu i za samoopredeljenje Slovenaca. (*Života Milanović: Ko to kaže?*) Mi istomišljenici slovenske ljudske stranke, moramo na poslu za slobodnu, samostalnu i združenu Slovenačku prednjačiti.

Eto, gospodo narodni poslanici, tu deklaraciju potpisali su poznati prvaci SLS g. g. dr. Anton Breclj, lekar u Ljubljani, Josif Gostinčar, ministar u penziji, dr. Jakob Mohorič, advokat u Ljubljani i dr. Ivan Stanovnik, advokat u Ljubljani i bivši potpredsednik grada Ljubljane. (*Života Milanović: To su protivnici g. Korošca! — Fran Šemrov: Zašto se malo ne okreneš da vidiš, kako se tvojim rečima g. g. Ministri smeju. Skandal da jedan Slovenac o Slovencima u tome tonu govori!*) Da nešto ne pričam o lirama! Možda bi to bilo lepše!

Šta je, gospodo, u toj deklaraciji od naročite važnosti? Od naročite važnosti je konstatacija, da gospodin dr. Korošec nije iskreno primio jugoslovenski program JRZ, nego je svečano garantovao klerikalcima, da je JRZ samo spoljni oblik, u kome će iznova oživeti SLS, te sprovesti svoj stari politički program, koji je obuhvaćen u punktacijama. (*Milan Petković: Ovo nije bez njegovog znanja! — Života Milanović: To su govorili protivnici g. Korošca!*) Ovaj program, gospodo narodni poslanici, g. Korošec konzekventno izvodi, kad pomoću policijske vlasti goni jugoslovenske nacionaliste, raspušta nacionalne organizacije, postavlja komesare Narodnoj odbrani, progoni Sokole, prebija pravoslavne episkope i sveštenike, navaljuje na litije, postavlja komesare Odboru za podizanje Kraljevog spomenika, seje mržnju između Srba, Hrvata i Slovenaca i pokušava da otkloni u Konkordatu Vatikanskoj državi velike komplekse našeg nacionalnog teritorija.

Ovaj dokumenat, koji sam maločas pročitao, najeklatantnije nama svedoči, da je klerikalizam došao na vlast, da pokuša da likvidira jedinstvenu Jugoslaviju, da pokuša da uništi jugoslovensku misao, da rastera jugoslovenske nacionalne organizacije, te da prenese čitav politički život na verske partije. Jedino na taj način omogućeno je našim vanjskim neprijateljima, da svaki čas ugroze našu zajedničku otadžbinu i našu nacionalnu slobodu.

Gospodo narodni poslanici, mi možemo smiriti one dobre ljude, koji su potpisali tu deklaraciju i koji se boje za Slovence zbog toga, jer je dr. Korošec tobože napustio punktacije. Neka budu mirni. Nije ih napustio u koliko one služe za utvrđivanje klerikalizma u Jugoslaviji, a to je i bila svrha punktacija. Smišljeno i po planu ih on izvodi.

Gospodo narodni poslanici, Ako bi g. Korošec uistinu hteo da primi jugoslovenski program JRZ, onda bi on postao aktivni član Sokola Kraljevine Jugoslavije, član Narodne odbrane, član svih ostalih nacionalnih organizacija i prema tome postao bi dobar Jugosloven po svojim delima.

I još to poručujemo onim dobrim ljudima, koji su izdali maločas pročitano deklaraciju, da od ovakvog jugoslovenstva ne preti Slovincima apsolutno nikakva opasnost. Nasuprot. Jedino istinska jugoslovenska politika garantuje i Slovincima jednakopravnost u našem javnom i državnom životu. (Jedan glas: Ti si se kandidovao na komunističkoj listi!) Jeste, istina, na radničkoj listi sam bio. (Dr. Vojislav Došen: Bolja je i komunistička nego Korošćeva!) Na radničkoj listi sam bio zamenik kandidata. Ništa se ne sramim toga, nego sam ponosan da sam kao mlad došao pa se odmah kandidovao.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине Мравље, изволите наставити.

Milan Mravlje (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, tu se sada postavlja pitanje zašto g. Korošec ne ide u Zagreb, zašto ne prilazi udruženoj opoziciji i zagrebačkom sporazumu, kada njegova partija stoji na sličnom stanovištu.

Da, gospodo poslanici, to ne bi bilo nikako pitanje da je dr. Maček klerikalac. A kako je g. dr. Maček protiv klerikalizma, te vođa najveće antiklerikalne partije u Hrvatskoj, to je za svakoga jasno, ko poznaje sadržinu, namere i cilj klerikalizma, da neće dr. Korošec nikada sklopiti sporazum sa dr. Mačekom, pošto se sam Korošec prezentira kao vođ svih katolika, dakle ne samo slovenačkih nego i hrvatskih. Cilj dr. Korošca jeste da pretvori svu katoličku crkvu u Jugoslaviji u klerikalnu partiju. Tek onda će pristupiti izvodenju punktacija. Sve dotle pravi on samo razne kombinacije i izvodi svakojake manevre, kako bi svoje političke neprijatelje oslabio i kako bi svoje klerikalne pozicije pojačao.

Gospodo narodni poslanici, vi ste svi svedoci kako se baš sada u Hrvatskoj sistematski organizuje klerikalna partija. Vi ste svi svedoci žestoke borbe između „Hrvatskog dnevnika“ i „Hrvatske straže“.

Po cenu ogromnih nacionalnih žrtava pred našim očima organizuje se u našoj državi politička partija, koja ima svoga šefa u inostranstvu. A mirno gledamo, kako se država minira i pomoću državnih vlasti priprema crna budućnost Jugoslaviji.

Versku netrpeljivost g. dr. Korošec potencirao je do najvišeg stepena. Napomenuću samo jedan karakterističan slučaj iz Slovenskih Konjica.

Zastavonoša Sokolskog društva u Slovenskim Konjicama je pravoslavac.

Sresko načelstvo uputilo je prilikom proslave rodendana Nj. V. Kralja Petra II ovaj dopis Upravi sokolskog društva u Slovenskim Konjicama:

„Nadparohijska kancelarija u Sl. Konjicama zamolila je dopisom br. 358 ovdašnje sresko načelstvo, da obrati pažnju naslovu, da ne može vršiti službu zastavonoše ili biti pratilac zastave dne 6-IX-1937 prilikom rodendana Njegovog Veličanstva Kralja Petra II kod službe Božije u ovdašnjoj nadparohijskoj crkvi član sokola, koji je istupio iz katoličke crkve. Opominjem Vas na gornje.

Vršilac dužnosti sreskog načelnika, *приправник Šinkovec.*“

(Žagor na levlci. — Jedan glas sa desnice: To je unutrašnja crkvena stvar!) Brat je mio, koje vere bio!

Gospodo narodni poslanici, u Dravskoj banovini bori se klerikalni dnevnik „Slovenec“ za naziv „narod“. Ali kad se nazivlje u Slovenačkoj osnovna škola, taj osnov, stožer i srž svake narodne prosvete „narodna škola“, dođe Ban dr. Natlačen i pogazi naziv „narod“. U isto vreme kad „Slovenec“ zove vatru

i sumpor na one, koji ne nazivaju Slovence imenom „narod“, Ban dr. Natlačen izdao je naredbu, da se moraju nazivati narodne škole „ljudske škole“.

Odakle ova velika briga gospodina Bana? Treba, gospodo narodni poslanici, da znate, kako se pojam „ljudski“ potpuno slaže i krije sa italijanskim pojmom „popolare“ ili nekadašnje klerikalne partije u Italiji. (Glasovi na strani većine kod slovenačkih poslanika: To su gluposti!)

Svima je poznato, gospodo narodni poslanici, otvoreno pismo episkopa Nikolaja Ministru unutrašnjih poslova dr. Antonu Korošcu. U tom pismu opisuju se zločini, koje je počinila policijska vlast nad pravoslavnom crkvom, navedena su progonstva i strahovita nedela za vreme borbe oko Konkordata.

Na kraju se pita Episkop Nikolaj: „Veliki Bože, šta vredi čoveku, ako pije u Tvom hramu krv Tvog Sina, a pred hramom proliva krv svoje braće!“

Klerikalna politika u Slovenačkoj sistematski stvara kod naroda mržnju protiv jugoslovenstva i protivu Srba. (Glasovi od strane slovenačkih poslanika na desnici: Dajte dokaze!) Evo vam dokaza! Upravitelj neke osnovne škole u jednom selu kod Maribora, sekretar je opštinske organizacije JRZ. Taj gospodin rekao je jugoslovenskim nacionalistima, da „onaj koji želi da jede jugoslovenski kruh, neka ide u Beograd. U Framu ima još uvek takvih svinja, koji drže sa Srbima“. (Protesti na levlci i uzvici: Sramota!) (Glasovi na strani slovenačkih poslanika na desnici: I to je čitava Slovenija jedan školski upravitelj u Framu! Ako je to istina! — Dr. Mirko Došen: Ovo je stoti slučaj!)

U tom istom selu Soko je priredio proslavu u oči Kraljevog Rodendana. (Graja).

Dakle, u tom istom selu Soko je priredio proslavu u oči Kraljevog Rodendana. Sokolsko društvo bilo je zbog ove proslave prijavljeno policijskoj vlasti, da narušava noćni mir, a učitelj Lokovšek morao je snositi disciplinsku istragu jer je kliknuo: Živeo Kralj! (Glasovi sa desnice: To je nemoguće! Gde je rezultat istrage! Dajte dokaze! Lako je fantazirati!)

Gospodo narodni poslanici, u Slovenačkoj stvarno nema JRZ. Nijedan zbor se ne održava pod strankinom firmom JRZ, nego sve pod firmom raznih prosvetnih tabora, jegličevih i seljačkih tabora i to u znaku slovenačkih zastava i klerikalnih punktacija. Prilikom tih klerikalnih tabora, katolička štampa udara na velika zvana i debelim slovima piše o „perverznoj ideologiji jugoslovenskog unitarizma, o jugoslovenskim nacionalistima, kao iskorenjenicima, o izdajnicima slovenačkog naroda, koje treba sve istrebiti, o progonstvu slovenačkog naroda, o slovenačkoj zastavi, te o slovenačkom poreskom obvezniku, koga je unitarizam, Beograd, jugoslovenstvo, potpuno istislo, itd. Prilikom tih prosvetnih sabora dođe uvek do komičnih scena. Namera klerikalnih priredivača bila je uvek da se ovakvi sabori vrše u znaku samoslovenskog pokreta. Kuće su iskićene slovenačkim zastavama, svaki velosipedista ima svoju slovenačku trobojku. Pa kad stigne vest da će doći na sabor koja kontrola iz Beograda, jure priredivači na sve strane te kidaju slovenačke zastave svuda gde ih nadu a nameštaju državne zastave. Takva komična scena dogodila se u Celju, u Kranju, Radovljici i čak i rodenom mestu dr. Korošca, Sv. Juraj ob Šavnici. Ovoj dvojakojoj ulozi slovenačke crne internacionale učiniće kraj naš narod, jer mu je ovakva igra dodijala. Dodijalo je našem narodu, gospodo narodni poslanici, da se na takav sraman način vreda slovenač-

ka zastava, koja je bila naš veliki simbol slobode, svesti i borbe za vreme austriskog ropstva.

Slovenačku zastavu visoko smo podigli mi jugoslovenski nacionalisti za vreme najtežih vremena, kada nas je austriska carevina, pomognuta od klerikalnog dželata gonila po zatvorima i na gubilišta. Slovenačka zastava pobedila je na kraju u znaku jugoslovenstva i dobila svoje časno mesto u istoriji. Jugoslovenski nacionalisti primili smo novu zajedničku jugoslovensku zastavu oduševljeno kao znak potpunosti Slovenaca u Jugoslaviji i kao dokaz, da smo Slovenci jednako sa Hrvatima i Srbima nosioci državne jugoslovenske misli.

Dok nasuprot, gospodo narodni poslanici, mi vidimo da služi klerikalnom dželatu slovenačka zastava kao sretstvo demonstracije protiv jugoslovenske zastave i protiv jugoslovenske misli. A kada vidi da ga Beograd kontrolira, onda kukavički zataji i slovenačku zastavu i svoj klerikalni program.

Firma JRZ, gospodo narodni poslanici, klerikalizmu nije simpatična, pošto ima i jednu reč od koje se plaše. „Jugoslovenska” reč im smeta na toj firmi. Ta reč sačinjava čitav program, onakav kako ga je izložio Ministar za šume i rudnike g. Kujundžić na zboru J.R.Z. u Banja Luci. A taj program klerikalci nikad nisu priznali i neće ga nikad priznati.

Kako je nekolicina katoličkog sveštenstva upregnuta u borbu protivu jugoslovenstva i protiv Sokola Kraljevine Jugoslavije, neka vam priča jedan slučaj između hiljada i hiljada drugih, koji se dešavaju u Slovenačkoj.

Jedna šesnaestogodišnja devojka pošla je na ispovest u katoličku crkvu u Ljubljani. Ta devojčica rekla je svešteniku da mrzi katoličko sveštenstvo. Na pitanje zašto, odgovorila mu je, zbog toga jer katolički sveštenici neopravdano mrze Sokolstvo. Sveštenik joj je rekao, da nema pravo što tako radi. On će joj dati jednu zabranjenu brošuru pa će videti, da moraju katolički sveštenici mrzeti Sokole. Devojka je uistini primila sledeći dan brošuru biskupa Srebrnića „Tiršev duh” uz vizitu sveštenika: „Molim, pročitate promišljeno, te je sami sudite”.

Devojka je brošuru pročitala te je posle nedelju dana vratila brošuru s jednim propratnim pismom, u kome kaže, da je brošura ipak nikako nije uverila protiv Sokolstva. Na kraju pisma mlada sokolica napisala je još ove reči iz himne sokolskih legija: „Le naprej brez miru za sokolskim praporom”.

Dok na jednoj strani g. dr. Milan Stojadinović te nekoji narodni poslanici iz JRZ podupiru sokolstvo, na drugoj strani vodi slovenački deo JRZ, u prvom redu borbu protiv sokolstva. Ova borba ide tako daleko da su u nekim opštinskim zgradama, gde su visile slike Nj. V. Kralja Petra II u sokolskoj odori, zamenili sa slikama u drugom odelu. (Dr. Franc Klar: Nije dokazano! — dr. Vojislav Došen: Lako je vama raditi to kada imate vlast!).

Na poverljivoj sednici opštinskog odbora klerikalne stranke ili sada Jereze, koja se održavala u župnišću (parohiji) Mala Nedelja 6 decembra 1937 godine, rešavale se strogo poverljivo ove stvari: Razne opštinske stvari i problemi i pitanja, pa među ostalim i o opštinskom blagajniku, poslužitelju, putaru i o tome kako da se odvrata učenici osnovnih škola od sokolstva. 6-XII-1937 je bila ova sednica, a 20-I-1938 bio je otpušten tajnik i opštinski blagajnik zbog toga što se reklo da ima prijateljske odnose sa sokolima. Istoga dana bio je otpušten i putar zbog toga, jer je bio član sokola.

Tako se radi sa sokolstvom i tako jedan deo Jereze podupire sokolstvo, a drugom delu glavni je cilj borba protiv sokolstva.

I sada, gospodo narodni poslanici, pomislite kolika je životna snaga sokolske ideje u Slovenačkoj! Kolika je moralna snaga jugoslovenskih nacionalista u Slovenačkoj kad prkosi i nasrtaju takvih sveštenika i brutalnom nasilju sveukupne policijske uprave bana Natlačena (Jedan glas sa leveice: Dole sa njim!) i dr. Korošca. Jeste, gospodo narodni poslanici, dr. Korošec mislio je 1935 g. kada je došao na vlast da će za dva meseca brisati Jugoslovene sa zemaljske kugle. Taj dželat jugoslovenstva žari i pali već dve i po godine, a jugoslovenska misao danas je jača nego ikada (Odobranje i pljeskanje na levice. — Smeh na desnici). Ali ne po vašoj zaslugi, gospodo. Sokolske manifestacije nikad nisu bile tako veličanstvene kao lanjske godine u doba najvećeg progona i terora (Dr. Franc Klar: Ovaj progon je izmišljen, on je čista fantazija!) Upišite se u sokole, da pokažete stvarno da ste pristaša te ideje.

Mahom sva slovenačka omladina okuplja se oko omladinskih organizacija Jugoslovenske nacionalne stranke.

Gospodo narodni poslanici, zakon je mrtvo slovo na papiru. Zakon dolazi do izražaja tek onda kad se sprovodi u delo. Deklaracija Kraljevske vlade bila je jedno, a njezin rad i politika sasvim su nešto drugo. Deklaracija Vlade g. dr. Milana Stojadinovića bila je jugoslovenska, obećala je produženje politike Aleksandrovske Jugoslavije. Dok nasuprot, gospodo narodni poslanici, politika sadašnjeg klerikalnog režima znači povampirenje Austrije, čiji duh besni širom zemlje naše. Klerikalizam se nije okomio jedino na Slovenačku, nego je nasrnuo i na Srbiju, da izvede ultimatum iz godine 1914, kada je posle 23 godine postavio Narodnoj odbrani policijskog komesara. Klerikalizam nema ni duše, ni osećaja za poštenje i pravednost. Klerikalizam ubija veru u sve nauke, koje uči katolička crkva. Klerikalizam ubija i ruši sve moralne osnove društvenog poretka i narodnog života. Klerikalizam je potpuno likvidirao pravnu sigurnost u Slovenačkoj.

Evo, gospodo narodni poslanici, šta se sve dešava u klerikalnoj republici pod Triglavom:

Slovenački klerikalizam već od dolaska na vlast sistematski organizuje fašističke organizacije po primeru austrijskog klerofašizma. Po svim krajevima organizovane su tajne fašističke organizacije zvane »rojevi« čiji se članovi nazivaju »rojnici«.

Jedan takav rojnik pisao je ovo pismo sekretaru Bana dr. Natlačena: »Poznato mi je, da ćete krajem godine nameštati nove policijske stražare. Molim vas, da nipošto ne uvažite molbe onih molioca, koji se nisu pokazali odani veri, pravome slovenstvu, te našim vodama.

Čuo sam da ljubljanska policija nije naročito predana i poverljiva prema sadašnjoj vladi, niti prema Banskoj upravi. Da li nema zato leka? Ima ga sigurno! Primite u službu jedino one fante, koji su za ovakvu službu u svakom pogledu vrlo dobri. Ova potreba se naročito pokazala za vreme dolaska Petra Živkovića u Slovenačku. Nikada više kao u sličnim slučajevima takvi policajci moraju biti na svom mestu. To je svakomu poznato. Moj brat Stanko je vođa roja — rojnika, koji hoće da se bore u civilu protiv naših protivnika. Ja pak hoću postati rojnik, vođa udarne čete u uniformi, akoprem sasvim tajno. Policijski stražar, naime, može mnogo da učini u tom

pravcu a da javnost ništa ne zna o njegovom radu.

Gospodin sekretar, takav želim biti, dobar, sposoban, savestan u svakom slučaju. Ovo još više vama obećavam i zaklinjem se. Zato mi dajte hleba, za koga imam veselje i sposobnost”.

Dalje piše taj rojnik ili fašista koji moli za nameštenje u policijskoj službi još ovo: »U pismima Vama i g. Banu g. župnik Vobko učinio je svoje, koji me vrlo dobro poznaje od mladosti. Time, da me namestite za policijskog stražara, priznaćete njegov rad, vodstvo parohije i opštine za sve godine posle rata. Po zaslugi g. župnika Vovkota naša opština je sva u taboru Slovenačke ljudske stranke i J.R.Z. S odličnim poštovanjem.«

Ali ipak gospodo, tog mladića policija nije preporučila, jer je bio osumnjičen kao komunista. (*Dr. Franc Klar*: I ti si bio sumnjičen!) Pa sumnjajte me i sad, sumnjajte i Sokole. Danas je postala odlika onoga koga vi osumnjate, jer se zna da je to dobar i ispravan Jugosloven.

Evo tako se otkrila pofovska organizacija slovenačkog klerikalizma.

Postupanje g. Bana prema nacionalnim organizacijama prikazuje slučaj sa omladinskom organizacijom J.N.S.

Omladinska organizacija Jugoslovenske nacionalne stranke imala je odborsku sednicu 24 oktobra 1937 godine. Toj sednici prisustvovalo je oko 30 članova banovinskog odbora. Ovakve sednice u smislu Zakona o zborovima i dogovorima ne prijavljuju se policijskim vlastima. Ipak, gospodo narodni poslanici, na tu sednicu došao je policijski komesar, te nezakonito raspustio sednicu. Svi učesnici bili su kažnjeni sa 500 dinara i 10 dana zatvora, a predsednik odbora inž. g. Rus sa 5000 dinara i 10 dana zatvora, sekretar Uršić sa 1000 dinara globe i 10 dana zatvora. Nije jedino Narodna odbrana koju je raspustio Ban Natlačen, nego se on ovih dana proslavio još jednim raspisom. Dana 15 januara ove godine priredilo je u Ljubljani Akademsko napredno društvo »Jadran« slovensko veče. Tu proslavu, gospodo narodni poslanici, Ban Natlačen upotrebio je za raspust Jugoslovenskog akademskog društva »Jadran«. (Glasovi sa desnice: Kamo dokazi?) Zašto se ljutite ako ste istinski na programu jugoslovenskom? Zašto se bunite ako ja iznosim nešto što je dobro za jugoslovensku ideju? Šta vam to smeta? Bunite se zato, što J.R.Z nije istinski jugoslovenska. Ova proslava vršena je pod pokroviteljstvom Nj. V. Kralja kao što su uvek slovenske večeri bile pod pokroviteljstvom Nj. V. Kralja. U dekretu kojim se ovo jugoslovensko nacionalno akademsko društvo raspušta, navodi se kao razlog dve tri rečenice koje je govorio predsednik društva na pomenutoj proslavi. Naročito mu zamerava taj Ban Jugoslovenske radikalne zajednice, kad je rekao da je danas u Jugoslaviji zabranjena manifestacija jugoslovenske misli.

Ali, gospodo narodni poslanici, ovaj govor predsednika Jugoslovenskog nacionalnog akademskog društva na toj proslavi nije bio pravi razlog što je Ban raspustio društvo. Evo šta je istina: Jugoslovensko napredno akademsko društvo »Jadran« najveće je žarište jugoslovenske misli na Ljubljanskom univerzitetu. Društvo broji oko 300 akademičara, jugoslovenskih nacionalista. Društvo se brzo razvija i skoro bi postalo najjače akademsko društvo, klerikalna društva, međutim, u stalnom su opadanju na Ljubljanskom univerzitetu. Kako svuda tako je u porastu jugoslovenska nacionalna misao, i na najvišoj slovenačkoj prosvetnoj ustanovi. A kako klerikalizam

već danas oskudeva u dobroj inteligenciji, to mu pretilo u budućnosti još veća opasnost. Prvo je ovo akademsko društvo u kojoj su svi studenti nacionalisti i sa strane Srba i Hrvata i Slovenaca, i to je jedino društvo koje već 20 godina postoji u Dravskoj banovini, koje je stalno propagiralo jugoslovensku misao. Eto, gospodo narodni poslanici, da spreči širenje jugoslovenske misli na Ljubljanskom univerzitetu, da spreči okupljanje nacionalnih akademičara u društvu »Jadran« bio je razlog toga skandaloznog posla klerikalnog Bana. (Prigovori na desnici).

Потпредседник Фрањо Маркић: Господу народне посланике који упадају у реч говорнику, молим нека се после седнице негде нађу са њим па да се лепо објасне. Вас, господине говорнице, молим да завршите свој говор пошто вам време истиче.

Milan Mravlje (nastavlja): Rećićete, pa šta je onda još ostalo od jugoslovenskih nacionalista u Slovenačkoj, kad je Ban sva njihova društva rasturio. Jeste, gospodo narodni poslanici, opravdano je ovako pitanje.

A mi nacionalisti odgovaramo: može gospodin Korošec i gospodin Natlačen učiniti sve što hoće, i što od njih traži crna internacionala, jugoslovensku ideju nikada neće uništiti! Što nas više goni, tim nas više ima boraca za jugoslovensku misao!

I na Ljubljanskom univerzitetu već danas imaju jugoslovenski nacionalisti većinu.

Kako na političkom, tako radi klerikalizam i na privrednom polju. I tu je do kraja pristrasan i tu se bori svima silama protiv privrednih organizacija, kojima upravljaju napredni i nacionalni Slovenci. I na privrednom polju ne priznaje nikakve narodne solidarnosti.

Ja sam već lanjske godine izneo sa ovoga mesta, gospodo narodni poslanici, slučaj najstarije privredne organizacije slovenačkog seljaka Kmetijske družbe. Tri puta, gospodo narodni poslanici, klerikalci su raspustili Kmetijsku družbu, a svaki put upravni sudovi presudili su taj posao kao nezakonit.

Kmetijska družba ostala je u rukama slovenačkog seljaka i to naprednog i nacionalnog.

Gospodo narodni poslanici, Dravska banovina je odobrenjem Ministarskog saveta emitovala 5% obligacioni zajam u iznosu 63 miliona dinara i to u cilju sanacije čitavog zadrugarstva u Dravskoj banovini. Ovaj zajam amortizovaće banovina iz budžetskih prihoda u 20 godina.

Opravdano smo svi očekivali, pošto je bilo to naročito naglašeno, da je akcija preduzeta za sanaciju čitavog zadrugarstva u Dravskoj banovini i da će se ta velika suma iz javnih sretstava upotrebiti u korist celokupnog slovenačkog zadrugarstva, te razdeliti proporcionalno na sve zadrugne saveze u Ljubljani. (*Dr. Franc Klar*: Pasivno!) Jeste, pasivno. (*Mihael Brenčič*: A šta je ovo? — Pokazuje jedan spis!) Znam ja tu stvar! Sva sretstva upotrebljavate u toj borbi.

Do sada se naime uvek tako postupalo u sličnim slučajevima, kada se podupiralo zadrugarstvo i to za vreme predsednika Pokrajinske vlade pok. dr. Žerjava i bivšeg Bana dr. Marušića.

Zveza slovenskih zadruga broji 381 zadrugu, a Korošćeva zadružna zveza 682 zadruge, to je 35% protiv 65%. Zveza slovenskih zadruga ima 90.769 zadrugara, Korošćeva zadružna zveza 140.617 zadrugara ili 39% protiv 61%, te najzad toliki je i procent datih seljačkih zajmova. Zveza slovenskih zadruga

dala je dinara 142,906.447 a Koroščeva zadružna zveza 237,356.905 dinara zajmova.

Prema tome, trebalo bi taj sanacijski zajam na osnovi tog ključa razdeliti među sve zadružne saveze. To bi bilo pošteno, pravedno i zadrugarski. Gospodin dr. Korošec je predsednik Glavnog zadružnog saveza. Gospodo narodni poslanici, taj zajam ćemo vratiti Poštanskoj štedionici svi mi poreznici Dravske banovine.

Gospodo narodni poslanici, trebalo je pravedno i pošteno da se svima ovo raspodeli. (Dr. Franc Klar: Pasivno! — Mihael Brenčič dobacuje). Ja neću ovde iznositi detalje o pasivnosti nekih zadruga. (Dr. Franc Klar i Mihael Brenčič dobacuju.)

Ali, gospodo narodni poslanici, klerikalizam ne bi bio klerikalizam, veran vragu i svima neprijateljima jugoslovenske misli, kad bi tako radio. Ban g. dr. Marko Natlačen dao je svih 63 miliona dinara samo Koroščevoj Zadružnoj zvezi.

Eto, gospodo narodni poslanici, to je klerikalni moral. Klerikalne kase su sada pune i g. Korošec može ići u opoziciju.

Gospodo narodni poslanici, g. dr. Andrej Gosar, bivši ministar i prvak slovenačke ljudske stranke i profesor na Univerzitetu u Ljubljani, napisao je o tim klerikalnim nasilnicima ove reči u »Delavskoj Pravici« glasilu hrišćanskih socijalista, od 22 jula 1937 godine: »Ovakvi događaji pokazuju naime, da je i našem katoličkom krugu preovladala i zadobila odlučan uticaj jedna šaka najtesnogrudnijih, najtolerantnijih i naj-silnijih ljudi.

Pitam vas ja, gospodo narodni poslanici, kome u korist čini sve ovo g. Korošec. Opravdano se pitam ja, da li g. Korošec nema drugog posla osim progonstva nacionalnih ljudi i organizacija u vremenu kad u svim krajevima Jugoslavije niču antidržavne i separatističke akcije, kako je sam tvrdio u Finansiskom odboru. I svi treba da se zapitamo, kakve ciljeve ima g. Korošec kad uništava konstruktivne i državotvorne elemente naše zemlje, u vremenu kad mora na svima stranama pojačavati broj organa bezbednosti zbog opasnosti za državu i narod od nepoćudnih elemenata i akcija.

Svaki politički čovek zna šta Korošec radi i čemu on teži. Svaki politički čovek zna kakve ciljeve želi g. Korošec da postigne, kad se zna koga on predstavlja i koga je delegirao na ovom mestu. I svi treba da se zapitamo koliko dugo još? Zemlja se nalazi u anarhiji, narod očajava u nezadovoljstvu, klerikalizam je skoro postigao svoj cilj.

Jeste, gospodo, tačno je ovo. Kad ja sve ovakve nepodopštine, krivice i nedela klerikalizma iznosim kao narodni poslanik u Parlamentu, klerikalne novine kažu da napadam slovenački narod.

Gospodo narodni poslanici, klerikalizam nije istovetan sa narodom. To zna svaki čovek i to treba jako podvući i naglasiti. U slovenačkom narodu prilike su bile mnogo lepše i prijatnije, moral je bio na visokom stepenu, dok nije bilo klerikalizma. Opet će postati sve lepše i prijatnije kada tog tuđinskog duha nestane. A ostaće naš dobar slovenački narod i naša lepa slovenačka zemlja u jugoslovenskoj ljubavi sa braćom Hrvatima i Srbima i velikoj i srećnoj Jugoslaviji.

Tada će i katolička crkva i sveštenstvo povratiti narodu veru i ljubav, kad ne bude više zloupotrebe vere i crkve u stranačko političke svrhe. Tada će doći i do smirenja između katoličke i pravoslavne crkve.

Ne narod, nego jednu šaku nasilnika i njihov napori rad, one koji zloupotrebljavaju veru i identifi-

kuju crkvu sa političkom partijom, kritikujem ovde za dobro našeg Kralja, naroda i države. Glasaću protiv predloženog budžeta. (Burno odobravanje i pljeskanje na levici.)

Потпредседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Александар Лазаревић. (Гласови: Доцкан је, да наставимо сутра!) Господо народни посланици, претставници клубова споразумели су се са г. Председником Скупштине да дневно добија реч по 10 говорника. Потребно је да се то изврши, како бисмо на време свршили посао.

Александар Лазаревић: Господо народни посланици, апетити Краљевске владе из године у годину бивају све већи. И овај буџет долази пред нас с једним огромним повећањем од 1.270 милиона динара. Када знамо да је и прошлогодишњи буџет у знатној мери био повећан, и да ова Влада од свога доласка на управу земље своје прохтеве не обуздава, онда нас ништа не чуди што се код нашег народа, а специјално сељачког, не види и не осећа никакав просперитет.

Како ће се и осетити, кад се с једне стране наваљују тешке милијарде разних дажбина, а с друге стране се готово ништа том народу не помаже да се привредно оснажи. 12 милијарди и 180 милиона динара народ је дужан да у току једне године преда државној каси, а држава је дужна тај исти новац да врати народу кроз канале унапред буџетом предвиђене.

Када би буџет био реалан и када би извршиоци буџета били савесни, правични и поштени, онда оволики намет народу и не би био тежак. У једном организму тело мора бити здраво, ако му је и цео крвоток исправан. У једној држави мора и народ бити здрав, ако су сви државни органи исправни. Чим нешто народу фали, значи да државни органи нису исправни, значи да су неки канали који спајају народ са државом запушени.

Из овог великог басена, у који се улива преко 12 милијарди народног новца, разлива се разним каналима народни новац, или боље да кажемо требало би да се разлива у народ, да би се опет другим путем вратио у исти басен.

Код овакве циркулације народног новца државни организам мора бити исправан. О овоме се можемо лако уверити ако сиђемо у народ, и из народа посматрамо ток државног живота.

Огромним својим делом наша је земља сељачка. Погледајмо како сељак живи. Последње две године Бог даје сељаку не може боље бити. Родило му све: и кукуруз и пшеница, и виноград и воћњак — једном речи све. По Богу сељак би требало да живи добро, али он опет добро не живи.

Видимо сељака у ритам, свег подераног и не храни се као човек. Једе најгору храну: посан пасуљ и неслану проју, а ради као роб. Од раног јутра до мрклог мрака не стаје, па опет ништа. Значи, да има нешто што га притискује и дави, а он није у стању да се од тога отме. Не даје му се довољно ваздуха, те не може да дише, не даје му се довољно хране, те полако изумире.

Значи, да сви канали на државном организму не функционишу, значи, да су баш они канали, који спроводе у село народни новац из оног великог базена од 12 милијарди, запушени. Значи да село не добија оно што му припада. Од сељачког народа се узима, а не даје му се.

Сељак плаћа све што се од њега тражи; не само порез на земљарину, који је у буџету прихода обележен са цифром од 460,000.000 динара, него милијарде и милијарде народног новца иду непосредно из сељачких руку у онај велики базен који се зове државна благајна и то у виду разних трошарина, такса, царина, монополских намета, и шта ти ја знам, и којим још наметима и оправданим и неоправданим новчаним глобама није наш сељак оптерећен?

Све сељачке потребе: шећер, кафа, со, дуван, петролеум (гас), жижице и друге, оптерећене су разним трошаринама, таксама, царинама, монополским наметима због којих је сељак принуђен да их набавља по скупе новце, — а с друге стране он своје производе даје испод цене коштања, и то их даје не што хоће, већ што мора. Сељак нема новаца, а нема их зато што његов рад нико не плаћа. Рекосмо да сељак ради и дању и ноћу, па опет нема. Нема, јер када би имао не би дозволио да му порезници терају испред куће и последњу кравицу, која му целу кућу мрси; а пре неки дан, могла се видети жалосна слика, пред пореском управом у Аранђеловцу, где босоноги сељаци кроз плач преклињу порезнике да приме мало спремљеног новца за дужну порезу и дужне анuitете Привилегованој аграрној банци, а да им последњу овцу или кравицу, од којих се цела породица прехрањује, не продају. Наш је сељак горд, наш је сељак поносан и никад без велике нужде неће да моли. А када дође дотле да мора да моли, онда значи да му је велика невоља.

Ко је крив за ову сељачку велику невољу? Криви су управљачи државе.

Прво, раздужење сељака упропастило је сељачког дужника. У место помоћи држава баца сељака у већу пропаст. Из руку приватних поверилаца, према којима су дотле уживали извесну заштиту закона, даје их у руке Привилегованој аграрној банци, према којој немају више никакве заштите. Раније их је штитио § 471 гр. суд. пост. а сада су остали без те заштите. Последњом Уредбом Привилегована аграрна банка примила је од приватних новчаних завода сва стара сељачка дуговања, без обзира у колико су иста за приватне новчане заводе била наплатива, и сада Привилегована аграрна банка све ове тражбине наплаћује, без обзира на то што можда многи дужници с обзиром на § 471 гр. суд. пост. нису морали ове дугове да плаћају. Те из овога излази да су последњом Уредбом више помогнути приватни новчани заводи, него сељак. Заводи су у Привилегованој аграрној банци добили сигурног дужника, а сељак свакако мора да плати, и то у овом другом случају без икакве заштите.

Друго, приликом разрезивања пореза не води се рачуна о потребном минимуму за егзистенцију, не води се рачуна о ономе што је једном сељаку, једном занатлији, и у опште, једном човеку потребно за живот и за опстанак. Тај минимум што је потребан свакоме човеку да би се као јединка одржао у животу, оптерећује се разним дацијама и зато мали човек грца, зато се дави, зато запада у највећу беду и невољу. Даље, Влада је дужна да сељака и сваког поштеног привредника помогне, да му дај кредита и да га оспособи за привреду, од чега ће и само друштво имати користи, јер када су појединци у једној заједници јаки онда и сама та заједница мора бити снажна и јака. Али данашња

Влада о свему томе и не води рачуна. Једна партизанска влада, као што је Влада Милана Стојадиновића, има прву бригу да се утера у државну касу и последњи динар предвиђен буџетом за диспозиционе фондове.

Партија се јача помоћу народног новца. Нико жив у овој земљи неће отићи у владајућу партију ако му се не да одговарајућа награда било у новцу, било у разним другим синектурама. Убеђених присталица партије Ј.Р.З. нема. Сваки члан владајуће партије, ако већ није добио, очекује извесну награду, за приступање партији. Е, па када се све ово зна, онда се ми не чудимо зашто су сви они канали, који би требали да заливају народну привреду, запушени, а они пак који се уливају у диспозиционе фондове, отворени и више него што би требало.

Нека зна и сељачки народ и цео поштени и привредни свет, да му све зло долази од данашње партијске владе Милана Стојадиновића, Корошца и Спахе.

Господо народни посланици, поред излагања моје критике о поднетом буџету, рећи ћу неку реч и о политици коју спроводи Влада Милана Стојадиновића.

Господо посланици, ми се једнако питамо зашто је дошао режим Милана Стојадиновића? Да ли је он дошао да ликвидира шести јануар; да ли је дошао да смири страсти у земљи и да реши хрватско питање; да ли је дошао да заведе демократију или ауторитативну владавину?

Ми данас видимо да ни због једног од ових питања режим Милана Стојадиновића није дошао. У прво време изгледало је да је дошао да ликвидира шести јануар, да ликвидира политику владе Великог Краља и да заведе демократски систем владавине. Обећао је либералнију примену постојећих закона, а тражио је и добио овлашћење од Народне скупштине за доношење најлибералнијих политичких закона.

Али то је само изгледало, и ништа више. Закон о штампи либерално је примењиван само онда ако је та примена користила режиму. Користила је увек, ако се путем штампе хвалила Влада Милана Стојадиновића, а нападала њена опозиција и ранији режими. Свака опсена Владе Милана Стојадиновића званично је путем комуника била објављивана, и ако милиони људи знају да је то само опсена и ништа друго. Али ту лаж протурену преко јавних комуника нико није могао демантовати.

О доношењу неких либералних политичких закона нема ни говора. Сви смо ми сведоци како се и ови постојећи политички закони најреакционарније примењују. Одобреним странкама забрањују се зборови и конференције, док се законом укинутим странкама дозвољавају.

Прошле године у мају месецу Министар полиције наредио је да се са 400 жандарма опколи Смедерево како би се спречио народ да дође на збор Љотићевог покрета. Ни људи са јагањцима, ни жене са торбама, ни деца не пуштаху се у град, само да се не би одржао заказани збор, — али се ипак одржа — кроз борбу, преко претње и жандармских бајонета, јуришем голоруских сељака на сироте наоружане жандаре, што поред пуних пушака осетише да је срамота пуцати — ипак се одржа збор на велику срамоту Министра полиције и целе Владе.

Исто тако летос, у недељу на Св. Стевана, беше цела Карађорђева Топола блокирана са свих страна жандармеријом, тако да у варош нису пустили ни сељаке са славским колачима, ни људе којима је требала лекарска помоћ, а све ово чинили су само зато да нико од мојих пријатеља не би могао тога празничног дана доћи до мене.

Доцније сам дознао да је ова мера била предузета због тога, да не бих ја тога дана побунио народ и са народом отео власт од среског начелника у Тополи. Ово је свакако било више него смешно — као да Аца Лазаревић не зна где се отима власт, ако је хтео то да ради, он то свакако не би почињао од Тополе. И сувише им је наивна била ова клопка. Успели су да похапсе око 50 људи — мојих пријатеља, које су опет пре времена, на основу телефонских наређења морали из затвора пуштати, али мене нису могли ухапсити, јер се ипак на крају показало да сам ја већи чувар ове и овакве државе од др. Антона Корошеца и његовог друштва. А да сам ја, са мојим пријатељима, изишао из тих борби као победник, најбољи је доказ последња амнестија кривица учињених у борби противу Конкордата, којом Влада пред целим светом признаје да смо ми борци противу злогласног Конкордата били на страни правде и морала, а да је Влада била на оној другој страни и због тога је морала, иако се још држи на власти, ипак капитулирати.

Господо народни посланици, говорило се да је Влада Милана Стојадиновића дошла на власт ради смиривања страсти у земљи. Данас свако види да је то била само једна велика обмана. Напротив, није у Југославији од уједињења побијено толико људи колико је побила полиција за последње две и по године. Нису овде падале главе само голорукних и невиних сељака и радника, већ су под страховите ударце Стојадиновићеве полиције долазили и смирени православни свештеници и владике, а кроз целу Југославију гласно се говори да је и наш великомученик Патријарх Варнава у овој конкордатској борби пао као жртва неког отрова.

Зато поново тврдим: највећа је лаж да је Влада Милана Стојадиновића дошла да смири страсти у земљи.

Господо народни посланици, у више случајева имали сте прилику да чујете режимске идеологе како се по зборовима изјашњавају за демократију и себе називају највећим поборницима демократије, а у раду, на делу, ми видимо Владу Милана Стојадиновића у другој боји и то у некој, како би наш народ рекао, шућмурастој боји. Не знамо ни ми сами како би обојили ову Владу.

Владика Николај држаше летос пред црквом у Десмировцу говор и том приликом пред мноштвом народа рече: „Ми не знамо какав је ово режим под којим живимо. Једни кажу демократија, а други фашизам. А ми кажемо: ако је демократија где су им закони? Ако је фашизам, где им је поштење?”

Већу истину од ове, владика Николај није могао изговорити.

Видимо једно лутање Владе Милана Стојадиновића. За две и по године своје владавине Милан Стојадиновић није могао да се одлучи коме систему да приђе. Велике су га невоље мучиле. Ни један од ових система не може бити остварен без поштења, без поштовања закона и без народног поверења. А код Милана Стојадиновића нећете

моћи наћи ни један од ових принципа, и зато су његове велике муке.

Ипак изгледа да се Милан Стојадиновић у последње време одлучио да не спомиње више демократију; прилази шестом јануару иако је до скоро био његов највећи противник. Прихвата идеју о јединственом југословенском народу, али не да би тиме сачувао Југославију, него да Југославија њега сачува.

Ових дана по целој Југославији растура се једна Љотићева брошура „Порука фашистичком шегрту”, у којој је изнет један врло интересантан разговор између Милана Стојадиновића и једног нашег тадањег члана. Овај је разговор аутентичан и због тога што га ни сам Претседник владе није демантовао, нити га је демантовао наш тадањи члан, са којим је овај разговор вођен, а који је од пре извесног времена из „Збора” избачен.

Господо народни посланици, пошто је друг Љотић овом разговору дао и свој коментар, без којег поменути разговор не би значео ништа, то вас молим да ми дозволите да се користим правом које ми даје § 45 Пословника и да прочитам извесне наводе из поменутог брошуре, а који стоје у тесној вези са предметом о коме се претреса.

Истина, овај цитат је мало дужи, али уколико је дужи утолико је интересантнији и за садашње време врло важан.

Овај разговор почиње овим речима:

„Зашто гоните „Збор”, господине претседниче? упитаће наш тадашњи члан Стојадиновића.

Па тај ваш претседник је бар толико паметан — одговори Стојадиновић — да већ и сам зна зашто:

„Једна земља, а два господара, нит је било нити може бити”.

„Збор” не може и не сме радити, јер ја хоћу то што „Збор” хоће, па је према томе, „Збор” излишан. И да знате кад бисте испунили све законске формалности, и више од тога, рад вам неће бити одобрен. „Збор” мора бити забрањен.

Сви други могу радити. Може Удружена опозиција, то су стара господа, коју пуштам да раде слободно, наређујем да моји листови о њиховим састанцима пишу, па кад интересовање код света порасте, а ја само боцнем иглом, а оно цео њихов рад спласне на очиглед света, као дечији балони кад се пробуше. Може и Хођера. Може и ЈНС. Али „Збор” не може, јер што „Збор” хоће — ја хоћу; па отуда „Збору” нема места.

Ја ћу на јесен имати омладину униформисану и војнички обучену, а потом ћу на изборе”.

Тако је говорио Милан Стојадиновић у мају месецу 1937 године.

Узалуд се трудио његов тадашњи саговорник да му докаже да Збор неће оно што хоће Стојадиновић, а оно што Збор хоће то Стојадиновић не може. Узалуд му је труд био. Он упорно оста при ономе што прво рече: „Ја хоћу то што Збор хоће”.

И вероватно је да би то досад јасније видели, да случајно Конкордат (за који у Скупштини Корошец пре неки дан рече да је био рђав посао) не помрси многе рачуне и не уздрма из темеља кулу Стојадиновићеву, тако да га до сад нигде не би било да случајно у помоћ не приђоше брзоплети државници из Удружене опозиције са својим неспоразумом, чиме у свим националним круговима

направише огромну узбуну, и тако тренутно помогоше очајнику Стојадиновићу да се још мало, на велику нашу несрећу задржи на власти”.

Даље у овој брошури друг Љотић коментарише овај разговор између нашег бившег члана и Претседника владе па каже да Претседник владе не само да неће оно што Збор хоће, него да он не може оно што Збор хоће. И зато он наводи из наших смерница три услова које мора свако да испуни, па да учини оно што би могао Збор да учини, и у току излагања цитира један натпис, који стоји више улаза у Кнежев двор у Дубровнику а који гласи овако: „Они што државним пословима управљају, све приватне нека забораве”. То је први услов који би требао Милан Стојадиновић да прими па да може оно што Збор хоће. Други услов јесте: „Онима што у име државе употребљавају силу мора прво лице да сија правдом”. И трећи услов је: „Ни један режим не сме правити народ горим него што је”. Даље у овој брошури за сва ова три услова, Љотић каже, да Стојадиновић не може да испуни ова три услова. За први услов каже да Стојадиновић не може и неће, јер је он типичан пример човека који државним пословима управља а своје приватне не заборавља. За други услов каже, да је Милан Стојадиновић типичан пример човека који силу државе употребљава, а правди је лице окренуо. За трећи услов наводи да Милан Стојадиновић не може да га испуни јер је он типичан пример човека, који је народ, напротив, правио горим него што је; домаћина који је сејао кукољ место пшенице и умножавао коров место племенитог усева.

На свршетку свога говора осврнућу се мало опширније на једно тешко и болно питање о коме је било много говора, а које по моме мишљењу још није дефинитивно пречишћено. То је питање Конкордата. Знам да ће ми се са десне стране одмах рећи: па доста с тим Конкордатом, па то је питање ликвидирано и скинуто с дневног реда. Знам то, али ја овде морам да говорим не о самом Конкордату, већ о онима који су Конкордат ставили на дневни ред иако су опомињани и преклињани да то не чине; који су га на дневном реду држали у пркос револуције која је тутњала у самој престоници, који га нису хтели скидати с дневног реда, ма и привремено, иако се знало да поглавар Православне цркве баш у исто време када се изгласава Конкордат умире под загонетним околностима; о онима који су узвитлали конкордатску буру, засејали земљу новим гробовима и новим мученицима, потресли државу у темељима, и који сад, као да ништа није било, као да их није свет толико молио, преклињао и опомињао, као да нису тврдили да се Конкордат мора изгласати, сад после таквих потреса, после невероватних догађаја, изјављују да скидају Конкордат с дневног реда и да овај и овакав Конкордат неће подносити на озакоњење.

Јесте, Конкордат није на дневном реду, али на дневном реду је одговорност оних који су га хтели донети противно природи саме ствари и који су били својим радом земљу бацили у револуцију.

Сад га они скидају с дневног реда. Али тиме постављају на дневни ред своје питање. Знам да за десну страну овог дома то питање одговорности ове Владе не постоји. Јер и како би постојало? Кад је два пута, пред Одбором и пред Пле-

нумом поднет предлог да се Конкордат привремено скине с дневног реда због страховите заштрениости духова у којој се земља налази, ко не хтеде да чује те предлоге? Ко не хтеде да чује речи разума? Ко одбаци те предлоге разумевања и размишљања? Одбаци то послушна владина већина, одбацише то они, које Претседник владе назва 23-VII, после изгласавања Конкордата, јаким карактерима. Разумљиво је сад, да за те исте чланове овога Дома питање одговорности Владине не постоји, јер је то питање њихове сопствене савести и одговорности. Знам да ће ми они замерити што овако говорим, али без обзира коме то прија или не прија, ја само вршим своју дужност и износим истину, која мора у овом Дому да се чује.

Али, господо, могу ли ћутке да пређем преко свега тога? Говорити о општој политици Владе а то прећутати, значи изоставити оно што је целу земљу држало 8 месеци на ивици догађаја и имало много крвавих жртава. Мора се дакле отворено говорити о томе. И на начин такав да ствари буду постављене јасно на своје место. Не смемо пред тако огромним чињеницама ћутати. Јер, кад бисмо и хтели, те чињенице би саме собом говориле и о томе што смо ми требали говорити, али и о нашој ништавости, кад о свему ћутимо.

Влада Милана Стојадиновића је парафирала Конкордат 25 јула 1935 г. њена одбрана да је то туђе дело, да су владе пре ње то радиле, неумесна је. Сигурно је да је Влада Бошка Јевтића радила на том Конкордату. Али ако је та Влада радила, Влада Милана Стојадиновића је то парафирала, а она није била везана ранијим радом Богољуба Јевтића. Али ја знам да ће ми се добацити да је она била везана, да је част земље захтевала да Влада Милана Стојадиновић парафира оно што је Влада Богољуба Јевтића преговорима припремала за потпис. А ја на то морам рећи: Какви обзир части земље?! О чему то говорите? Па кад Влада Милана Стојадиновића није везана чак ни потписом својим, ни парафирањем од 25 јула 1935 г., кад она није везана чак ни изгласавањем Конкордата у Народној скупштини од 23 јула 1937 г., како би била везана обзирима части земље тиме, што је Влада Богољуба Јевтића преговорима припремила Конкордат за парафирање. Али ова Влада је ишла даље у пребацавању одговорности за овај и овакав Конкордат. Њој одани лист „Време” — у који се однекуд убацују силни новци — тврдио је да је др. Стојадиновић узео Конкордат са писаћег стола Покојног Краља, из обзира пијетета према Краљу, који је имао топлу предсмртну жељу, да овај и овакав Конкордат донесе, па га је смрт у томе спречила.

У многим кривичним поступцима старе школе био је пропис да се позивање на мртве сведоке узима као основ подозрења према ономе, који се на такве сведоке позива. Ово позивање није само лажна одбрана. Знаду се сви пројекти Конкордата сачињени за владе Покојног Краља. Зна се и њихов дух: поштовање свих права римокатоличке цркве, али у исто време поштовање и дужних обзира према интересима ове земље. А баш се на ово у Конкордату од 1935 године није обраћала пажња. Тврдња о Конкордату узетом са Краљевог писаћег стола, употребљена је у провидној намери,

да се с једне стране збаци одговорност са ове Владе, а с друге стране да у борби за Конкордат влада добије потпору у високом ауторитету, који је Покојни Краљ уживао код свију националних елемената у земљи као заштитник и поборник права и интереса државе. Али то је тврдња у толико одвратнија, што долази од Владе која се свим силама трудила да у сваком погледу убије мисао тог истог Краља, са чијег писаћег стола она тврди да се трудила да нађе папире у којима је изражена каква његовава предсмртна жеља или недокончен државни посао.

Знам и свестан сам све тежине мојих речи. Али ако су тешке моје речи, а тешке јесу, каква ли је тек страховита тежица у томе што тај и такав човек, др. Милан Стојадиновић седи на челу Краљевске владе, већ две и по године, — па још има храбрости да нам тврди да је у тој мери пун пијетета за личност и дела пок. Краља, да се чак труди да оживотвори, да у дело претвори и Краљеве пројекте, за које не само да нико не зна, већ за које су сви уверени да их у таквом облику пок. Краљ није ни могао, ни смео, ни хтео имати.

Али са каквом се озбиљношћу раде у опште државни послови нека вам послужи само ово:

Када је у новембру 1936 године једна делегација Св. Арх. сабора православне цркве отишла код др. Милана Стојадиновића да му поднесе своје примедбе на пројекат Конкордата онда је исти др. Милан Стојадиновић тој делегацији најодлучније изјавио да он те примедбе не може примити, да ће Конкордат бити изнет пред Парламент и тамо озакоњен. Када су му чланови делегације поновили да је то немогуће и да се не ради само о правима православне цркве, већ и о врло важним интересима државе, он је дао одговор: „Морам Вам признати да Конкордат још нисам прочитао, иако је већ три месеца у мојој фијоци закључан.”

Дакле, парафирати Конкордат, не прочитати га и три месеца држати потпуно закључаног у својој фијоци и још непрочитаног, — а ипак тврдити да Конкордат мора бити озакоњен — то су тако монструозне чињенице, да би, да нисмо као земља и народ тако ниско пали, већ би само то било довољно, да та и таква Влада не само падне, већ и пред државни суд буде изведена.

Али најалост, и то зна цела земља, и у томе и јесте невоља и саблазан, — може ова Влада радити све те и такве ствари, па чак и горе, које изгледају немогуће коме озбиљнијем човеку, па не само да неће бити изведена пред државни суд, већ чак неће ни политички одговарати, тј. неће пасти.

Може се слободно рећи, да ову Владу утврђују њене сопствене грешке, грехови и злочини. Свет се навикао на све то. Не чуди се више ничему. Не реагира више ни на што. Мало више црнула, на велико црнило, којим је режим земљу засуо непримећује се. „Кад зло пређе сваке мере”, рекао је један духовити човек, „престаје да нас вређа”.

У томе смислу ваља разумети предње моје тврђење, да Владу утврђују њене сопствене грешке. Ништа нас више од ње не може изненадити. Свакоме злу се од ње надамо.

И тако Влада, која је парафирала Конкордат и тиме заиста довела земљу у незгодан положај према другој уговарајућој страни, по сопственом признању — и не проучивши тај Конкордат

— изјављивала је и гурала свом снагом, не бирајући сретства, да се исти мора озакоњити.

Ништа је на томе путу није могло зауставити, ни опомена свију национално свесних елемената, ни примедбе православне цркве, ни узвијаност духовна услед загонетне болести покојног Патријарха Варнаве, ни бездушни, ни нечовечни напад на литију код саборне цркве и револуција, у коју је земљу тај напад бадио.

Конкордат је морао постати закон. Добронамерни савети, молбе, опомене, предлози, — ништа није помогло!

Мора бити Конкордат закон у овој земљи!

А сад одједном, после свега што је починила, да би озакоњила Конкордат, Влада повлачи Конкордат, даје изјаве изван Парламента новинарским агенцијама у православној цркви, којим оглашава Конкордат за угашен.

Кад је Влада радила разумно? Да ли онда када је гурала Конкордат ка озакоњењу, преко толиких жртава и потреса, или сад, кад га оглашава угашеним? На то питање ми нећемо да одговоримо у толико пре, што се наш став зна. Али ма како се одговорило на то питање, једно излази јасно и разговетно: У врло важном народном и државном послу, Влада свакако не само да није радила разумно, већ је радила слепо, неразвијено, као кад човек нема довољно свести, кад ради неслободно.

За нас је све једно, који је то став Владин, неразуман, да ли кад је хтела Конкордат, да ли кад га сад неће. Био један став, био други, неразвијен и неразуман. Влада је показала своју потпуну неспособност у схватању ситуације, у схватању народног и државног интереса.

Не може Влада паметно радити и кад хоће Конкордат и кад неће Конкордат. Један став Владин мора да је био несрећан, непромишљен, неразуман. А то, било једно, било друго, за Владу значи страховиту осуду, — то захтева њену одговорност, то захтева у најмању руку њено повлачење.

Али ја знам да то неће бити. И на смех који ово моје тврђење изазива код Владињих посланика, ја имам да одговорим: не смејте се мени. Страховита је то ствар што су у једној земљи могуће такве ствари као што је Влада показала овом приликом, па да све прође без одговорности.

Ви се смејете — а ја мислим да би у овом тренутку, слично Гогољевом „Ревизору” требао неко да вам довикне: „Смејете се” чему се смејете? — Себи се смејете”. Али из тог смеха морају доћи ствари пред којима се не смеје. Морају доћи. Не, хоће доћи, већ морају доћи. Јер одговорност лежи у самој природи ствари. Ако се не одговара за много, одговараће се за мало. Ако се не одговара данас, одговараће се сутра. Ако се не одговара пред редовно установљеним судовима или форумима, одговараће се пред нередовним. Ако не одговарају одговорни, одговараће и неодговорни, и то не зато што бисмо ми тако хтели или желели, већ зато што тако наређује суверена природа ствари. Ви се смејете. А ја се не смејем, јер то видим и знам и призори које видим задржавају ми смех. Ја се не смејем.

Друга је то ствар разуме се, како то повлачење Конкордата изгледа с формалне стране, као и са стране међународно-правне. Пре свега повлачењу Конкордата са формалне стране мора се замерити:

Што повлачење није извршено пред Народним претставништвом;

Што повлачење није извршено по одобрењу Краљевских намесника.

То је повлачење извршено изван Народног претставништва и пре овлашћења Краљевског намесништва.

Разуме се да ја нисам наиван да се код тако крупних државних питања задржавам и пред таквим ситуацијама Уставне природе: повреде права Круне и права Народног претставништва.

Ма како то изгледало парадоксално, после свега што је учинила, Влада Милана Стојадиновића је показала и ту оскудицу пажње према Круни и Народном претставништву, — па је ствари које њима принадлеже, решавала сама, једнострано, или још боље полустрано — пред ненадлежним форумима: штампом и црквом.

А са гледишта међународног односа, повлачење Конкордата после парафирања претставља опет велику незгуду, пошто је Министар правде

потписао Конкордат, као пуномоћник Намесништва Њ. В. Краља Петра II — а све зато што Влада није мислила није проучавала, није разумевала, није се дала саветовати и уразумити, да питање Конкордата није неки незнатан партиски или партизански акт, па данас једно а сутра друго, већ акт од огромног спољнег и још већег унутрашњег значаја.

Пошто сматрам да за ове кривице Влада Милана Стојадиновића не може остати без одговорности, то изјављујем да ћу гласати против буџета, јер у овакву Владу не могу имати поверења. (Одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Са вашим пристанком закључујем данашњу седницу, а идућу казујем за сутра, 16 фебруара 1938 године, у 8 часова пре подне, са следећим дневним редом: Продужење претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о Предлогу буџета државних расхода и прихода са Предлогом финансијског закона за буџетску 1938/39 годину.

(Седница је закључена у 21,55 часова).